

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emrah ADALI

KOCAELİ-2013

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emrah ADALI

**Danışman
Doç. Dr. Esmâ TORUN ÇELİK**

KOCAELİ-2013

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Emrah ADALI

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.06.2013/10

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Esmâ TORUN ÇELİK

.....

Jüri Üyesi: Doç. Dr. İbrahim ŞİRİN

.....

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Erol ÇETİN

.....

ÖNSÖZ

Türkiye-Polonya dostluğunun köklü bir geçmişi bulunmaktadır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 600 yıl kadar öncesinde kurulmuştur. Tarihin akışı içerisinde her iki ülke ortak düşmanlara sahip olmuş ve bu durum aralarındaki dostluk bağlarının kuvvetlenmesinin yolunu açmıştır. Osmanlı döneminde gelişen dostluk geleneğinin de etkisiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden gelişmeye başlamış ve dönemsel aralara rağmen XX. yüzyıl boyunca başarılı bir şekilde sürdürülmüştür.

Cumhuriyet dönemi Türkiye-Polonya ilişkilerini konu alan çalışmamızı kronolojiyi ve iki ülkede yaşanan değişimleri göz önünde tutarak üç bölüm halinde inceleme konusu edindik. Bu konuyu tez çalışması olarak seçmemde Erasmus öğrenci değişim programı kapsamında Polonya'da bulunmamın önemli etkisi olmuştur. Türkiye'de Polonya hakkında yapılan çalışmalar genellikle Osmanlı dönemi üzerinde yoğunlaştığı için Cumhuriyet döneminde iki ülke ilişkilerini çalışmanın daha iyi olacağını düşündük. Bu konu üzerinde yapılan çalışmaların az olması nedeniyle çalışmamız esnasında ciddi bir kaynak sıkıntısı ile karşılaşmamıza rağmen, elimizden geldiği kadar konuyu en iyi biçimde açıklayabilmek için yazılı kaynaklara ulaşmaya çalıştık. Ulaşabildiğimiz kaynaklar ölçüsünde Türkiye-Polonya ilişkilerinin tarihi seyrini, nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymaya çalıştık.

Tez çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Osmanlı dönemindeki ilişkilere genel olarak değinilmiştir. İki ülkeyi birbirine yaklaştıran faktörler göz önünde bulundurularak ilişkilerin gelişimi ve seyri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Milli Mücadele ve Atatürk dönemlerindeki ikili ilişkilerden bahsedilmiştir. Türk ulusal mücadelesinin Polonya basınında nasıl yankılandığı ve etkileri ortaya koyulmaya çalışılmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren ilişkilerin aldığı seyir inceleme konusu edilmiştir. XX. yüzyılın siyasi atmosferi içinde her iki ülkenin dış politikalarının ikili ilişkiler üzerindeki etkileri ve Osmanlı döneminde oluşan dostluk geleneğinin ilişkilere yansımaları değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Son bölümde ise, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan döneme odaklanılmıştır. Savaşın bitmesinden

itibaren iki ülkenin birbirinden uzaklaşmasının nedenleri belirtilmiş, XX. yüzyılın ikinci yarısında her iki ülkenin dış politikasında yaşanan değişimlerin ikili ilişkilere yansımaları tartışılmış ve 90'lerden itibaren ilişkilerin daha da gelişmesinde motive edici unsurlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmamın en başından beri desteğini ve yol gösterici tavsiyelerini benden esirgemeyen, düzeltmeler için bana zamanını ayıran değerli hocam Doç. Dr. Esmâ Torun Çelik'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Kocaeli Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim elemanlarına öğrenimim süresince yaptıkları katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Polonya'da bulunduğum süre boyunca Polonya tarihine ilgi duymamı ve Polonya kültürü ve halkını yakından tanımamı sağlayan Białystok Üniversitesi Tarih Bölümü hocaları Krzysztof Boroda, Daniel Boćkowski, Krystyna Szelągowska, Daniel Grinberg ve Radosław Poniak'a ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, tezimi hazırladığım dönem boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme ve her zaman yanımda olan Yağmur'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Emrah ADALI
Kocaeli, 2013

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: OSMANLI DÖNEMİNDE İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİNE KISA BİR BAKIŞ	4
1.1. İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI VE POLONYA'NIN PARÇALANIŞINA KADAR OLAN SÜREÇ	4
1.1.1. İkili İlişkilerin Başlangıcı Öncesi Polonya	4
1.1.2. İlk Temasların Kurulması ve XV. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri	6
1.1.3. XVI. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri	10
1.1.4. XVII. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri	18
1.1.5. XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri	25
1.2. POLONYA'NIN 1795'TE PARÇALANIŞINDAN I. DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR OLAN DÖNEMDE İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİ	29
1.2.1. XIX. Yüzyılın Başında Polonya ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa Politikasındaki Yeri.....	29
1.2.2. 1830 Kasım Ayaklanması ve Polonezköy'ün Kuruluşu	33
1.2.3. 1848 İhtilalleri ve Osmanlı Ordusunda Görev Alan Polonyalı Paşalar ...	36
1.2.3.1. Macar Bağımsızlık Savaşı ve Mülteciler Sorunu	36
1.2.3.2. Osmanlı Ordusunda ve Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma Sürecinde Yer Alan Polonyalılar	39
1.2.4. 1863 Ocak Ayaklanması ve Sonrası	42
2. BÖLÜM: MİLLİ MÜCADELE VE ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE- POLONYA İLİŞKİLERİ	44
2.1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ	44

2.1.1. I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti ve Polonya'nın Durumu ...	44
2.1.2. I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti ve Polonya	50
2.1.3. Bağımsız Polonya ve Türk Kurtuluş Savaşına Bakışı.....	58
2.1.4. Polonya Basınında Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı	65
2.2. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ (1923–1938)	72
2.2.1. Lozan'daki Temaslar ve Diplomatik İlişkilerin Başlangıcı (1923–1926).....	72
2.2.2. İlişkilerin Gelişimi ve Ticaretin Ön Plana Çıkışı (1926–1935).....	86
2.2.3. II. Dünya Savaşı Arefesinde Türkiye-Polonya İlişkileri (1935–1938)	92
3. BÖLÜM: II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ	100
3.1. II. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ	100
3.2. 1945–1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ	107
3.3. 1990'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ	115
3.3.1. Komünizmin Sona Ermesi ve 1990'larda Türkiye-Polonya İlişkileri	115
3.3.2. 2000'li Yıllarda Türkiye-Polonya İlişkileri.....	121
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	131
ÖZGEÇMİŞ.....	137

ÖZET

Türkiye-Polonya ilişkileri Osmanlı döneminde başlamıştır. Polonya'nın 1795 yılında komşuları Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından üçüncü kez parçalanmasıyla kesintiye uğrayan diplomatik ilişkiler, Lozan Konferansı sırasında yeniden kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilanından Atatürk'ün ölümüne kadar olan dönemde her iki ülke zıt yönlü dış politikalar izledikleri için ortak bir paydada buluşmaları pek mümkün olamamıştır. Yine de bu yıllarda iki ülke arasındaki ticari faaliyetler sürmüş ve geçmişten gelen dostluk geleneğine sadık kalınarak ilişkiler devam ettirilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Polonya farklı iki blokta yer almaya başlamıştır. Bu yüzden iki ülkenin ilişkileri 1960'lı yıllara kadar yok denecek kadar azdır. Ancak 1960'lardan itibaren her iki ülkenin de dış politikalarında yaşanan değişimler, Türkiye ve Polonya'yı birbirine yaklaştırmıştır. Polonya'da 80'lerin sonunda yaşanan köklü değişim sonucunda komünizmin sona ermesiyle beraber 90'ların başından itibaren iki ülke ilişkileri yeniden ivme kazanmaya başlamıştır.

Tezimizde, Osmanlı dönemindeki ilişkilerden genel olarak bahsedildikten sonra Cumhuriyet döneminde Türkiye ile Polonya arasındaki ikili ilişkilerin başlangıcına, gelişimine ve XX. yüzyıl içinde ilişkileri etkileyen temel faktörlere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Polonya, Osmanlı Devleti, İkili İlişkiler, Dış Politika

ABSTRACT

Turkish-Polish relations began in the Ottoman period. Diplomatic relations, which were interrupted by the third partition of Poland by Austria, Prussia and Russia, were established again during the Conference of Lausanne. Turkey's and Poland's foreign policies were completely in different paths in the period of Atatürk. Thus, both countries were not able to find opportunities to develop the relations. However, commercial activities were conducted and those two countries tried to continue their relations remaining faithful to the tradition of friendship throughout centuries.

After the Second World War, Turkey and Poland appeared in two different blocs. Thus, the relations of the two countries were almost negligible until 1960s. Nevertheless, Turkey and Poland came closer to each other in 60s due to changes in the foreign policies of both countries. As a result of the drastic change in Poland in the late 80s, communism collapsed, and from the beginning of the 90s the relations between Poland and Turkey gained acceleration once again.

In the thesis, after generally mentioning the relations in the period of Ottomans, the beginning and the development of the bilateral relations in the Republic period, and the main factors affecting the bilateral relations in the XXth century have been disputed.

Key Words: Turkey, Poland, Ottoman Empire, Bilateral Relations, Foreign Policy

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geen eser
a.g.m. : Adı geen makale
bkz. : Bakınız
C. : Cilt
D. : Dönem
ev. : Çeviren
der. : Derleyen
ed. : Editör
haz. : Hazırlayan
nr. : Numara
s. : Sayfa
ty : tarih yok
vd. : ve diğeri
vol. : Volume

GİRİŞ

Türkiye-Polonya ilişkileri yaklaşık 600 yıl kadar önce başlamıştır. Osmanlı döneminde başlayan ilişkiler geçen yüzyıllar içerisinde büyük bir mesafe kat etmiştir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti geniş coğrafyalara hükmeden çok kültürlü ve çok uluslu bir devlettir. Osmanlıların genişleme politikasının temelinde İslam'ı yayma ve Hristiyan Batı'ya İslam'ın üstünlüğünü kabul ettirme gayesi bulunmaktadır. Bu bakımdan bir sembol olarak İstanbul'un fethi büyük bir önem taşımaktaydı. İstanbul'un fethi, sadece bir şehrin ele geçirilmesinden ziyade Hristiyan Batı'nın Müslüman Doğu'ya boyun eğişini simgelemektedir.

Geniş bir coğrafyaya hükmetmek, akılcı politikaların izlenmesini gerektirir. Bu bakımdan İslam'ın üstünlüğünü Avrupa'ya kanıtlamak isteyen Osmanlılar, politikalarını akılcıca belirlemek zorundaydılar. Osmanlılar, Hristiyan Batı'nın kendi içlerinde yaşadıkları çelişkilerden faydalanarak hedefe daha kolay ulaşabileceğinin farkına varmışlardır. Bu yüzden bütün Avrupa'yı tamamen karşısına almamışlardır. Bazı devletlerle dostane ilişkiler kurarak ülkenin bir başka tarafında sefere çıktıklarında geride bıraktıkları sınırların güvende kalmasını hedeflemişlerdir.

Balkanlar üzerinden gelebilecek tehlikeler Osmanlıları fazlasıyla endişelendirmiştir. Özellikle Rusların da Batı'ya doğru yayılma arzusunda olmaları, Osmanlılar tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır. Rusya'nın Batı'ya doğru yayılma politikası doğrudan Polonya'yı da hedef aldığı için Osmanlı Devleti ile Polonya arasında iyi bir dostluğun kurulması mümkün olabilmektedir. Polonya'nın, Müslüman Osmanlı Devleti'ni Hristiyan Rusya'ya tercih etmesi elbette düşündürücüdür. Ancak bunun izahı da mümkündür. Doğu Hristiyanlığının temsilcisi Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nin aksine asimilasyon politikaları izlemesi nedeniyle Polonya için Rusya, İslam'dan daha büyük bir tehdit olarak algılanmıştır.

Nitekim Rusya ile birlikte Polonya'nın diğer komşuları Avusturya ve Prusya, Polonya'yı 1795 yılında aralarında paylaşmışlardır. Böylece Polonya 123 yıllık bir yok oluş sürecine girmiştir. Ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan pek çok Polonyalı, mülteci olarak Fransa ve Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Napolyon, Fransa'ya

sığınan Polonyalıları bağımsızlık vaatleri vererek yaptığı savaşlarda kullanmaktan geri kalmamıştır. Kısa ömürlü Varşova Büyük Dükalığı, Polonyalıları Polonya'yı eski sınırları içinde yeniden diriltme umudunu yaşatmış olsa da, aslında Fransa'nın bir ileri karakolu olmaktan öteye geçememiş ve Napolyon efsanesi Polonya'da çabucak sona ermiştir. Viyana Kongresi'nin ardından ise Polonya Krallığı kurulmuştur. Ancak Polonya Krallığı'nın yönetiminde Ruslar söz sahibi olmuş ve Polonya ve Polonyalıları ait ne varsa baskı altında tutulmuştur.

Tüm Avrupa Polonya'nın paylaşılmasına ve Polonyalıların Avusturya, Rusya ve Prusya yönetimleri altında ezilmesine kayıtsız kalırken, Osmanlı Devleti bu duruma karşı çıkmıştır. Çünkü Polonya'nın paylaşılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin tehlikelere daha açık bir konuma geleceği bilinmekteydi. Bu yüzden Osmanlılar, Polonya'dan gelen mültecileri hoş karşılamış ve İstanbul'da bir Polonya kolonisi olan Polonezköy'ün kurulmasına izin vermişlerdir. Özellikle XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaşların yoğun olarak yaşanması, Osmanlılar ve Polonyalıları birbirine daha da yaklaştırmış ve ortak düşman Rusya'ya karşı birlikte mücadele etmeye yöneltmiştir.

Öte yandan Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi'nin büyük bir ham madde ihtiyacı ortaya çıkarması yüzünden Batı Avrupa'daki devletler XIX. yüzyıl boyunca sömürgeleştirme faaliyetlerine hız kazandırmışlardır. İngiltere'nin sömürgelerine giden yolun Akdeniz'den geçmesi nedeniyle Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emelleri engellenmiş ve Osmanlı Devleti korunmaya çalışılan dengeler sayesinde hayatta kalabilmiştir. Bu dönemde Polonya meselesi ise Batılı devletlerin ilgi alanının çok dışında kalmıştır. İşte bu yüzden ki, Osmanlı Devleti'nin yok olması durumunda bağımsız Polonya'nın tekrar asla dirilemeyeceğinin farkına varan Polonyalıları, Rusya karşısında Osmanlılara destek vermenin gerekli olduğunu düşünmüşlerdir.

Tüm bunlar Türkler ve Polonyalıları arasında bir dostluk geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Bu dostluk geleneği sayesinde Türkiye Cumhuriyeti ile Polonya arasında ilk anlardan itibaren diplomatik ilişkiler yeniden başlatılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'nin dış politikada büyük ölçüde Rusya'ya

dayanması yüzünden iki ülke arasında tam anlamıyla bir işbirliği sağlanamamış olsa da, her iki halkın toplumsal hafızalarında yer edinmiş olan dostluk geleneği, ilişkilerin yeniden gelişmesinin önünü açmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren Türkiye Rusya'dan uzaklaşmış ve Batı'ya yaklaşmıştır. Polonya ise savaştan sonra Rusya'nın bir uydu devleti haline gelmiştir. Bu durum bir müddet boyunca iki ülkenin ortak paydada buluşamamasına neden olmuştur. Ancak zaman içinde iki ülkenin dış politikalarında bazı değişimler söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda farklı ekonomik ve siyasal sistemlere sahip olmalarına rağmen, tarihten gelen dostluk geleneği de göz önünde bulundurularak iki ülke arasında yeniden iyi ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Böylece farklı bloklardaki iki ülkenin de dost olabileceği kanıtlanmıştır.

1990'ların başında Polonya'da komünizmin sona ermesiyle büyük bir değişim süreci başlamıştır. Polonya'nın 1999 yılında gerçekleşen NATO üyeliği, bu değişimin en önemli sonuçlarından biri olmuştur. Böylece Türkiye ile Polonya arasındaki ilişkiler müttefik seviyesine ulaşmıştır. Günümüzde iki ülke arasında iyi ilişkiler bulunmakta ve Türkiye Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda Polonya'dan büyük destek görmektedir.

1. BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDE İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI VE GELİŞİMİNE KISA BİR BAKIŞ

1.1. İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI VE POLONYA'NIN PARÇALANIŞINA KADAR OLAN SÜREÇ

1.1.1. İkili İlişkilerin Başlangıcı Öncesi Polonya

Polonya tarihi iki hanedanlık ve bir seçilmiş krallar dönemi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Piast hanedanlığı Polonya'nın kurucu hanedanlığıdır ve beş yüzyıl boyunca bu ülkede hüküm sürmüştür. Polonya devletinin kurucusu Dük I. Mieszko'dur. Mieszko, Alman baskısından kurtulmak ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na dahil olmamak için 966 yılında Katolik Hristiyanlığı kabul etmiş ve halkını Hristiyanlaştırmaya* başlamıştır. (Halecki, 1980: s. 52) Polonya, Mieszko tarafından kurulmuş olmasına rağmen, oğlu Cesur Boleslaus Vatikan tarafından gönderilen ve Polonya'nın Batı Hristiyanlığı'nın bir üyesi olarak tanınmasında sembolik bir anlamı olan tacı giyen ilk Polonya kralı olmuştur. (Davies, 2001: s. 251) I. Mieszko ve oğlu Cesur Bolesław zamanında özellikle Almanlara karşı savaşlar yapılmıştır. I. Mieszko, kuzeyde Pomeranya, batıda Lubusz ve son dönemlerinde ise güney Polonya'ya doğru sınırlarını genişletmiştir. Cesur Boleslaus ise Polonya'yı bugünkü Çek Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Bohemya ve Moravya, Tuna nehri boyunca Slovakya ve Rus sınırlarına doğru yaymıştır.

II. Mieszko döneminde (1025–1032), Kiev büyük prensi I. Yaroslav'ın doğudan, Alman imparatoru II. Conrad'ın ise batıdan Polonya'ya saldırması üzerine birçok bölge kaybedilmiştir. Polonya'nın tekrar eski halini alması ancak II.

* O güne kadar başarısız olan hristiyanlaştırma çabalarına rağmen, 10. yüzyılda Slav liderlerin devlet teşkilatlarını oluşturuyor olmaları, Hristiyanlığı onlar için daha cazip hale getirmiştir. Böylelikle hem halkı tek bir inanç etrafında toplayarak birliği sağlıyorlar, hem de dinin kendilerine verdiği yönetme gücünden istifade edebiliyorlardı. I. Mieszko da bu yolu izleyerek, ülkesinin Avrupa sahnesindeki yerini almaya başlamasını sağlamıştır. Bkz. (Strzelczyk, 2006: s. 516). Ayrıca bkz. (Arık, 2010: s.21).

Mieszko'dan sonra tahta çıkan oğlu I. Kazimierz döneminde mümkün olmuştur. I. Kazimierz'den sonra Polonya'da sırasıyla II. Bolesław, Władysław Herman ve III. Bolesław hüküm sürmüşlerdir.*

1138 yılında Kral III. Bolesław'ın ölmesi üzerine Polonya bölgesel prenslerin iktidar mücadelesine sahne olmuş ve ülke yaklaşık iki yüz yıl süren bu duraklama dönemine girmiştir. Bu dönem, 1320 yılında Kral Władysław Łokietek'in tahta çıkmasıyla sona ermiş, tekrar birleşmiş bir Polonya hayata geçmiştir. Władysław'ın oğlu Kral Büyük Kazimierz, Piast hanedanlığının en ünlü kralıdır ve onun hüküm sürdüğü dönemde (1333–1370) ülke reformlarla ıslah edilmiş, monarşik düzenin temelleri atılmıştır. Ayrıca onun döneminde hukuk, ordu ve ekonomi alanlarında düzenlemeler yapılmış ve 1364 yılında, adı daha sonra Jagiellon Üniversitesi olarak değiştirilecek olan Krakov Akademisi kurulmuştur. (Davies, 2001: s. 253)

Kral Büyük Kazimierz'in 1370'te ölmesi ve yerine geçecek bir varisinin olmaması üzerine, Polonya tahtına, aynı zamanda Kazimierz'in yeğeni de olan Macaristan kralı Ludwik Węgierski geçmiş ve iki ülke tek bir kral tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1382 yılındaki ölümü, Ludwik'in Macaristan ve Polonya tahtlarının birlikteliğinin kalıcı hale gelmesi isteğinin sonu olmuş, varisi olan kızı Jadwiga'nın 1384 yılında soylular tarafından kral seçilmesiyle, soylular güçlü duruma geçmişlerdir. (Michaud, 2006: s. 754)

Ludwik'in öldüğü dönemde, Litvanya'nın Töton Şövalyeleri, Jagiełło'nun kuzeni Witold'un sebep olduğu iç karışıklıklar ve batıya doğru genişlemek isteyen Ruslarla başının dertte olması Polonya ile birleşme fikrinin itibar görmeye başlamasını sağlamıştır. (Michaud, 2006: s. 754-755) Jadwiga'nın Litvanya Dükü Jagiełło** ile 1385 yılında evlenmesi Polonya ve Litvanya birleşmesinin yolunu

* XI. yüzyıl Polonyası için bkz.: (Wyrozumski, 2006: s. 277-289).

** Litvanya Dükü Jagiełło, 1386 yılında Hristiyanlığı kabul etmiş ve Władysław Jagiełło adını alarak Polonya kralı olmuştur. Ortaçağ Litvanyası, Avrupa'daki son pagan devletti. Jagiełło, Töton Şövalyeleri'nin ve Rusların yarattığı tehlikenin farkındaydı. Polonya tarafında da Töton Şövalyeleri ve Rus tehdidine karşı birleşme fikri itibar görmekteydi. Bkz. (Arık, 2004: s. 9). Rus tehdidi, pagan dönemde Latin Hristiyanlığı ve Ortodoksluk arasındaki konumu nedeniyle bir denge politikası izleyen Litvanya'nın, bu evlilik ve birleşme sonrasında izlediği bu politikadan vazgeçmesine neden olmuştur. (Michaud, 2006: s. 754-755). Ayrıca Jagiełło'nun Hristiyanlığa geçişi Litvanya'yı da bir değişim

açmıştır. Aynı zamanda Polonya’da Piast Hanedanlığı dönemi sona ermiş ve yaklaşık iki yüz yıl sürecek olan Jagiellon Hanedanlığı dönemi başlamıştır. İlerleyen yıllarda, Osmanlı Devleti ile ilk temaslar bu hanedanlık zamanında kurulacaktır.

Polonya ve Litvanya’nın 1385 yılında birleşmesi Doğu Avrupa’da güçlü ve alan bakımından geniş bir devlet ortaya çıkarmış olsa da, iç çekişmelerin yaşanmasının önüne geçilememiştir. Ludwik Węgierski zamanında Jadwiga’nın varis seçilebilmesi için soylulara verilen ayrıcalıklar giderek katlanmış,* Jadwiga’nın erken ölümü Władysław Jagiełło’nun yeni ayrıcalıklar tanınmasına ve soylularla arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönemde, Jagiełło Litvanya’nın yönetimi konusunda kuzeni Witold ile de sorun yaşamıştır.

1.1.2. İlk Temasların Kurulması ve XV. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri

Osmanlı Devleti ve Polonya arasında ilk ilişkiler 1414 yılında başlamıştır. Aslına bakılırsa, dönem itibariyle Güneydoğu Avrupa’da ilerleyen Polonya’nın ve Balkanlar’da ilerleyen Osmanlı Devleti’nin daha erken karşılaşmaları gerekirdi. Ancak Polonya’nın Töton Şövalyeleri ile yapmış olduğu Grunwald Savaşı ve Osmanlıların da Timur’a karşı yapmış olduğu Ankara Savaşı bu erken karşılaşmaya bir anlamda engel teşkil etmiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 99)

XIV. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti Balkanlar ve Anadolu’da ilerlemelerini sürdürürken Polonya da Rutenya’ya doğru ilerlemekteydi. Kral Büyük Kazimierz döneminde ticari öneme sahip olan Lwów ve Halicz şehirlerinin bulunduğu Batı Rutenya (bugünkü Ukrayna) ilhak edilmiştir. 1387 yılında ise Boğdan Voyvodası Piotr’ın Polonya’ya tabi olması, Tuna Nehri’nde ve Karadeniz’de Polonya’nın etkili olmaya başlamasına olanak vermiştir. Böylelikle Polonya, Avrupa’dan başlayıp Orta Asya ve Çin’e kadar uzanan ticaret yolu üzerindeki yerini almıştır. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 21) Balkanlarda ilerleyişini sürdüren

süreci içine sokmuştur. Litvanya halkı da Hristiyanlığı kabul ederken, ülke batı etkisine girmeye başlamıştır. Bkz. (Davies, 2001: s. 256).

* Ludwik Węgierski, ticari düzenlemeler yapıp şehirlerdeki ticareti canlandırmış, tarımla ilgilenen soylulara vergi konusunda ayrıcalıklar sağlamış ve toprak vergisi muafiyeti getirmiştir. Bkz. (Gieysztor, 2006: s. 729-730).

Osmanlılara karşı düzenlenen Haçlı seferlerinde, Orta ve Doğu Avrupa'da güçlü bir konumu olan Polonya'nın da şövalyelerinin bulunması şaşırtıcı değildir. Nitekim I. Kosova Savaşı'nda Sırp ordusu içinde Polonyalı ve Çek şövalyeleri de yer almıştır. (Arık, 2010: s. 162) Bunun dışında 1396 yılında gerçekleşen Niğbolu Savaşı'nda bozguna uğratan haçlı ordusu içinde Polonyalı şövalyeler bulunmaktaydı. (Shaw, 2008: s. 56)

1414 yılında Macar kralı Sigismund, Polonya sarayına mektup yazarak Osmanlı tehdidine karşı yardım istemiştir. Ancak isteğine olumlu yanıt alamamıştır. Bunun yerine Polonya Kralı Władysław Jagiełło, Çelebi Mehmet'e iki elçi göndermeyi teklif etmiştir. Bu elçiler Goralı Skarbek ve Ermeni Gregory'dir. Çelebi Mehmet tarafından hoş karşılanan elçiler görevlerinde başarılı olmuşlar ve Macaristan ile altı yıllık bir ateşkes antlaşması yapılması kararlaştırılmıştır. (Kołodziejczyk, 2000: s. 99-100) Elçilerin gönderilmesi, Osmanlı Devleti ile Polonya arasındaki resmi ilişkilerin başlangıcı sayılmaktadır.

Kral Władysław Jagiełło'nun 1430 yılında ölmesi üzerine oğlu III. Władysław* Polonya tahtına geçmiştir. III. Władysław tahta geçtiğinde henüz 10 yaşındaydı. Bu durum, bir önceki kral Władysław Jagiełło'nun en önemli adamlarından biri olan Kardinal Oleśnicki'nin politik gücü elinde tuttuğu bir döneme işaret eder. (Arık, 2010: s. 108-109) 1440 yılında Macar kralı Albrecht Habsburg'un ölümü üzerine, Kardinal Oleśnicki III. Władysław adına Macar tahtında hak iddia etmiş ve birleşmek üzere Macarlarla bağlantı kurulmuştur. Olesnicki, Macarlarla bir birlik anlaşması imzalanmasını ve Türklere karşı verilen savaşta öncü rolü oynamayı amaçlamaktaydı. (Arık, 2010: s. 109) Yapılan görüşmeler olumlu geçmiş ve III. Władysław 1440 yılında Macar tahtına oturmuştur.

1439 yılında II. Murad tarafından Polonya'ya Macarlara karşı ittifak yapmak için bir elçi gönderilmiştir. Ancak Albrecht Habsburg'un ölümü ve ardından III. Władysław'ın Macar tahtına çıkışı bu teklifi boşa çıkarmıştır. Türklerle anlaşmaya yanaşmayan III. Władysław, Papa ile birlikte bir haçlı ordusu toplayarak Türkleri Avrupa'dan silme niyetindeydi. Ama Türklerle savaş fikri Polonya'da çok fazla ilgi

* III. Władysław dönemi için bkz.: (Gieysztor, 2006: s. 735-736).

görmemiştir. Bunun sebebi ise meseleye Macar savaşı olarak bakışın yaygın olmasıydı. Polonya resmi olarak savaşa katılmış olmasa da çok sayıda gönüllü savaşa yer almışlardır. (Kołodziejczyk, 2000: s. 100) Haçlı ordusu Türklerle 1444 yılında yaptığı Varna'da yaptığı savaş sonucunda bozguna uğratılmıştır. Haçlı ordusunu yöneten III. Władysław ise bu savaşta hayatını kaybetmiştir. III. Władysław'ın ölümü Polonya ve Macaristan birleşmesinin de sonu olmuştur. Osmanlılar lehine sonuçlanan savaş Türklerin Avrupa'dan atılma umutlarını sonlandırmış, Osmanlıların Balkanlardaki konumunu güçlendirmiştir. (Shaw, 2008: s. 79) Engellenemeyen bu yükseliş, ilerleyen yıllarda İstanbul'un fethini de mümkün kılmıştır.

Kral Władysław'ın Varna'daki hazin sonu üzerine Litvanya dükü olan kardeşi IV. Kazimierz tahta oturmuştur. Yeni kral, Baltık Denizi'ne ulaşabilmek için kuzeydeki meselelere daha fazla ilgi göstermekteydi. Bu hedefi gerçekleştirebilmek üzere Gdansk'a karşı, Batı Prusya'nın da yardımı ile 1454–1466 yılları arasında uzun ve güçlü bir mücadele içine girilmiştir. Boğdan prensi Petru Aron'un 1456 yılında Osmanlı himayesine girmeyi kabul etmesine Polonya'nın pek fazla tepki gösterememesinin sebebi bu uzun ve maliyetli savaştı. (Kołodziejczyk, 2000: s. 109) 1475 yılına gelindiğinde ise Osmanlılar Kırım'ı alarak tekrar Boğdan üzerine yürümüşlerdir. Bunun sebebi, 1457 yılından Petru Aron'un yerine geçen Stefan'ın, ilk zamanlarda Osmanlılara vergisini ödemesine rağmen sonradan başına buyruk hareket etmesi ve Osmanlı himayesini reddetmesidir. (Uzunçarşılı, 1975: s. 78) Boğdan müdahalesi üzerine, Polonya araya girmiş ve Marcin Wrocimowski elçi olarak Osmanlılara yollanmıştır. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. (Kołodziejczyk, 2000: s. 109-110) Aynı dönemde Polonya ve Macaristan arasındaki ilişkiler pek iyi değildi. Bu durum, Osmanlıları Macaristan'a karşı ittifak yapmak için Polonya'ya 1478 yılında bir teklif götürmeye yöneltmiştir. Bu teklif Polonya tarafından kabul edilmemiştir ve Polonya-Osmanlı ilişkileri Sultan II. Mehmed'in 1481'de ölümüne dek barış içinde sürmüştür. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 21)

II. Bayezid'in tahta çıkışı Osmanlı-Polonya ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Eflak ve Boğdan, Bayezid'in takip edeceği politika açısından önemli yerlerdi. Bunun için Kili ve Akkerman üzerine sefere çıkılmıştır. Karadeniz

kıyılarının büyük çoğunluğuna hakim olan Osmanlılar için Kili ve Akkerman'ın alınması, hem ticari hem de stratejik açıdan önem taşımaktaydı. Yapılan sefer sonucunda, 1484 yılında önce Kili ve daha sonra da Akkerman kaleleri alınmıştır. Bođdan Voyvodası Stefan, kuşatma sırasında Polonya Kralı IV. Kazimierz'den yardım istemiştir. Kral, Polonya açısından da ticari öneme sahip olan Kili ve Akkerman limanlarının geri alınması için yardım göndermiş olmasına rağmen, kalelerin tekrar geri alınması mümkün olmamıştır. Bunun üzerine bir ateşkes antlaşması yapılması için Mikołaj Firlej elçi olarak İstanbul'a yollanmıştır. (Kołodziejczyk, 2000: s. 110) Sonuç olarak 22 Mart 1489 tarihli bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma aynı zamanda Polonya ve Osmanlı Devleti arasındaki ilk resmi antlaşma olma özelliğini taşımaktadır. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 22)

1492 yılında Kral IV. Kazimierz'in ölmesi üzerine yerine ođlu Jan Albert geçmiştir. Bu durum yapılan antlaşmanın yenilenmesini gerektiriyordu. Ancak yeni kral yenileme işini geciktiriyordu. Jan Albert'in, Maximilian Habsburg ve Macaristan Kralı Władysław'ın elçilerini kabul ederken Osmanlı elçisini Poznan'da bekletmesi, yeni bir ittifak arayışı içinde olduğunu göstermekteydi. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 22) Ancak Hristiyan liderler arasındaki anlaşmazlıklar böyle bir ittifak arayışını boşa çıkarmıştır. Bunun üzerine 1494 yılında Mikołaj Strzezowski yeni bir antlaşma yapmak için İstanbul'a yollanmıştır. Yapılan yeni antlaşmada politik maddelerin dışında ticari meseleler hakkında da maddeler bulunmaktaydı.

XV. yüzyılın son çeyreğinde Polonya'da, Türklerin Avrupa'daki ilerleyişinin tehlikeli boyutlara ulaşmaya başladığı hissedilmeye başlanmıştır. Bu yüzden Jan Albert Osmanlı Devleti'ne karşı tereddütlü bir politika izliyordu. 1484 yılında Osmanlılar tarafından fethedilen Kili ve Akkerman şehirlerinin geri alınması, Polonya'nın bölgedeki etkinliğinin tekrar kazanılması anlamına geldiğinden Jan Albert için önemliydi. Bu iki liman şehri Polonya'nın Karadeniz'e açılan kapısıydı ve ticari öneme sahiplerdi. Bu yüzden, Jan Albert 1497 yılında Boğdan'a saldırmıştır. Boğdan Voyvodası Stefan'ın ikili oynaması seferin başarısız olmasına neden olmuş ve Polonya ordusu 26 Ekim 1497'de Kozmin'de bozguna uğramıştır. Bu sefer, Silistre Sancakbeyi Malkoçoğlu Bali Bey'in ertesi yıl 40 bin kişilik bir akıncı grubu başında Polonya üzerine sefere yollanmasına neden olmuştur.

(Uzunçarşılı, 1975: s. 184-185) Bu durum iki ülke ilişkilerinin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Ancak Boğdan seferinden sonraki yüz yıllık süre için Polonyalıların Osmanlı Devleti'ne karşı yeni bir hareket içinde bulunmaları söz konusu olmamıştır. 1500 yılında ise iki devlet arasında bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır.

Jan Albert ve II. Bayezid tarafından imzalanan bu geçici antlaşma, 1501 yılında Jan Albert'in ölümüne kadar yürürlükte kalmıştır. Jan Albert'in yerine tahta geçen kardeşi Alexander zamanında ise beş yıllık bir antlaşma haline getirilmiştir. Alexander, Mikołaj Firlej'i tekrar elçi olarak İstanbul'a yollamıştır. II. Bayezid tarafından bu elçiye 9 Ekim 1502 tarihinde bir antlaşma verilmiş ve bu antlaşma 21 Şubat 1503 tarihinde Polonya Kralı tarafından onaylanmıştır. (Kołodziejczyk, 2000: s. 112) Ayrıca Kral Alexander zamanında, Boğdan hakkındaki meselelerin çözümü için iki ülke işbirliğine girmişlerdir.

1.1.3. XVI. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri

XVII. yüzyılda iki devlet arasında yaşanacak olan savaşlar öncesinde, Osmanlı-Polonya ilişkileri XVI. yüzyılda en uyumlu dönemini geçirmiştir. 1506 yılında Alexander'ın beklenmedik ölümü üzerine, Jan Albert ve Alexander'ın küçük kardeşi olan Sigismund* tahta geçmiştir. Kanuni Sultan Süleyman ile aynı dönemlerde hüküm süren Yaşlı Sigismund ve Sigismund August, Polonya'ya altın çağını yaşatmışlardır. Aynı dönemlerde Kanuni dönemini yaşayan Osmanlı Devleti de yükselme döneminin doruklarındaydı. Sigismund ve Kanuni dönemlerinde iki ülke arasındaki ilişkilere de dostça bir hava hakim olmuştur. İki ülke arasındaki dostane ilişkiler, XVI. yüzyıl Avrupasında vuku bulan politik gelişmelerin bir ürünü olmakla birlikte, her iki ülkenin de ortak düşmanı olan Habsburglular ve Ruslar bu dostluğu zaruri kılmışlardır. (Arık, 2010: s. 168)

1507 yılında Sigismund Polonya tahtına çıkışını II. Bayezid'a bildirdi. 1509 yılında ise bir yıllık bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın süresi daha sonra

* Sigismund'a, kendinden sonra tahta geçecek olan oğlu II. Sigismund August'tan ayırt edilebilmesi için Yaşlı Sigismund da denmiştir. Yaşlı Sigismund denmesinin bir diğer nedeni ise 40 yaşında kral olması ve ülkeyi 1548 yılında ölene dek 40 yıl yönetmesidir. Sigismund dönemi hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Arık, 2010: s. 136-145).

1510 ve 1512 yıllarında uzatılmıştır. 1512 yılında Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasının ardından, 1514 ve 1519 yıllarında olmak üzere iki kez antlaşmalar yenilenmiştir. 1516 yılında, Sultan Selim'in İran seferinden sonra Macaristan'a saldıracağı ve oradan Polonya üzerine yürüyeceğine dair söylentiler ortaya çıkmış olsa da, Sultan'ın Mısır'a sefer düzenlenmesi söylentileri boşa çıkarmıştır. (Wawrzyniak, 2003: s. 31)

1520 yılında Osmanlı tahtına çıkan Kanuni Sultan Süleyman, babasının bir dünya imparatorluğu kurma çabalarını devam ettirmeye kararlıydı. Bunun için 1521'de Macaristan üzerine sefere çıkmıştır. Belgrad'ın alınması üzerine, Jagiellon hanedanlığından olan Macar Kralı II. Ludwig, amcası olan Polonya Kralı Sigismund'dan yardım istemiştir. Sigismund, bu yardım isteğini olumlu karşılamıştır. Bu durum ufak çaplı bir Osmanlı-Polonya anlaşmazlığının ortaya çıkmasına neden olmuş ve 1524 yılında Türk ve Tatar birlikleri Lwow (bugünkü Ukrayna'nın batısında yer alan bir şehir) üzerine saldırmışlardır. Türklerle yapılacak bir savaş fikrinin Leh soyluları arasında pek itibar görmemesi üzerine Osmanlı Devleti ile antlaşma yapma yolu aranmıştır. Bunun üzerine Stanisław Odrowaz adındaki elçi İstanbul'a yollanmıştır. Elçi, Macaristan'ı da kapsayan altı yıllık bir antlaşma yapması için görevlendirilmiştir. Ancak Sultan Süleyman sadece Polonya'yı kapsayan üç yıllık bir antlaşma yapmayı kabul etmiştir. Böylelikle 1526 yılındaki Mohaç Savaşı'nda Macaristan'a Polonya tarafından verilebilecek desteğin önü kesilmiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 116) Bu antlaşma Osmanlı Türkçesi kullanılarak hazırlanmıştır. Savaş esirlerinin durumu ve ticari ilişkilerle ilgili başlıkları kapsamaması bakımından önceki Osmanlı-Polonya ateşkes antlaşmalarından pek farkı yoktur.

Macaristan Kralı II. Ludwik Mohaç Savaşı'nda hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Macar tahtına Ferdinand Habsburg ve Erdel Beyi Jan Zapolya aday olmuşlardır. Sultan Süleyman, Macaristan'ı doğrudan Osmanlı Devleti'ne bağlamanın getireceği maliyetin yüksek olacağını düşünmüştür. Bu nedenle, doğrudan bağlamak yerine Zapolya yönetimindeki özerk bir Macaristan'ın Habsburglular ile Osmanlılar arasında bir tampon bölge olarak kalmasının daha yararlı olacağını düşünmüştür. Zapolya, bu sebepten dolayı tahta çıkarılarak,

Macaristan Osmanlı Devleti'ne bağımlı hale getirilmiştir. Ancak Ferdinand Habsburg bu durumu kabul etmemiş ve Macar soylularının da desteğini alarak kendini Macar kral ilan etmiştir. Bunun üzerine Zapolya Polonya Kralı Sigismund'dan yardım istemiştir. Polonyalı soylular Zapolya'yı destekliyorlardı. Polonya Kralı Sigismund olası bir Habsburg-Rus ittifakından korktuğu için Habsburglulara açıkça karşı çıkamamıştır. Bunun yerine Zapolya'yı gizlice desteklemiştir. Bu şartlar altında 1528 yılında İstanbul'a Jan Teczynski adında bir elçi gönderilmiş ve Osmanlı Devleti ile Polonya arasında beş yıllık bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma sayesinde ertesi yıl gerçekleşecek olan I. Viyana Kuşatması sırasında Polonya'nın tedirgin olmasını gerektirecek bir durum yaşanmamıştır.

Dönem itibariyle Osmanlı Devleti ve Polonya'nın iyi ilişkiler sürdürmesi şaşırtıcı değildir. Çünkü her iki devlet de ortak düşmanları olan Habsburglar ve Rusların yayılma politikalarını engellemek istemekteydiler. Bu bakımdan Polonya ile 1533 yılında yapılan antlaşma apayrı bir öneme sahiptir. 1533'te İstanbul'a gelen Polonya elçisi Piotr Opalinski o güne dek yapılmamış bir antlaşma ile geri dönmüştür. Bu antlaşmaya göre iki ülke arasındaki barış durumu, iki yöneticiden birinin ölümüne dek geçerliliğini koruyacaktı. Hatta antlaşmanın iki yöneticinin ölümünden sonra tahta geçecek olan oğullarını da kapsamaya teklif edilmiş olsa da, bu teklifi Osmanlı tarafı kabul etmemiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 117-118) Osmanlıların kendi denetimleri altında olmayan Hristiyan bir devlete böyle bir antlaşma sunması o güne dek hiç görülmemiştir. Böyle bir antlaşma yapılmasındaki temel nedenin, ortak düşmanlar olan Habsburglar ve Rusların yayılmacı politikalarının önüne geçilmesi olduğunu bir kere daha vurgulamak gerekir.

Osmanlı Devleti ile Polonya arasında 1538 yılında tekrar bir işbirliği gerçekleşmiştir. Boğdan Voyvodası Petru Rareş'in, Osmanlı Devleti adına yapıyormuş gibi Polonya üzerine saldırması iki ülkenin işbirliğine gitmesine yol açmıştır. Boğdan'a giren Sultan Süleyman, Petru Rareş'i tahtan indirmiştir. Daha sonra ise Polonya ile Osmanlı Devleti sınırları belirlenmiştir. Böylelikle, Polonya ile Osmanlı Devleti yönetimindeki Boğdan arasındaki sınır sorunu Polonya lehine sonuçlanmıştır. Prut ve Dinyester nehirleri arasındaki Güney Besarabya ise

Osmanlılar tarafından ilhak edilerek, bu bölgeye Bucak Sancağı adı verilmiştir. (Shaw, 2008: s. 135) Dolayısıyla Osmanlıların Boğdan üzerindeki nüfuzu artmıştır. Polonya, Boğdan üzerindeki emellerinden vazgeçmiş olmamasına rağmen bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Çünkü Osmanlı diplomasisinde Polonya'ya imtiyazlı bir yer verilmiş ve ticari ayrıcalıklar tanınmıştır.

Polonya Kralı Yaşlı Sigismund'un 1548 yılında ölmesi üzerine, Sultan Süleyman yeni Polonya kralına taziyelerini bildirmiştir. Sigismund'un yerine geçen oğlu Sigismund August, Stanisław Teczynski'yi elçi olarak İstanbul'a göndermiştir. Bu elçiye Sultan Süleyman tarafından süresiz barış antlaşması verildi ve bu antlaşma ertesi yıl Lublin'de onaylanmıştır. (Kołodziejczyk, 2000: s. 119)

İki ülke arasındaki dostluk, Sultan II. Selim yönetimi esnasında da devam etmiştir. 1564 yılında İstanbul'a gelen Polonya elçisi Jerzy Jazłowiecki'ye içinde bazı ayrıcalıkların da yer aldığı bir antlaşma verilmiştir. II. Selim bu antlaşmayı yaptığında babası henüz ölmemişti. Bu antlaşma, Sultan Süleyman'ın ölümü durumunda barışın korunacağı anlamını taşıdığı için Polonya açısından önemliydi. Süreç tahmin edildiği gibi işlemiş ve babasının ölümü ardından tahta çıkan II. Selim 1568 yılında Polonya elçisi Piotr Zborowski'yi kabul ederek antlaşmayı onaylamıştır. (Arık, 2010: s. 169-170) Boğdan konusundaki bazı anlaşmazlıklara ve Kırım Tatarlarının yapmış oldukları sınır ihlallerine rağmen ikili ilişkiler dostane bir hava içerisinde devam etmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkiler dostane bir hava içerisinde seyrediyor olmasına rağmen, Polonya ve Osmanlı Devleti'nin her konuda anlaşmaları veya işbirliği yaptıkları söylenemez. Nitekim Osmanlılar 1569 yılında Astrahan'ı geri almak üzere Rusya'ya bir sefer düzenlediklerinde, bu sefere katılması için Polonya'ya bir davet göndermişlerdir. Ancak bu davete Polonya tarafından olumlu cevap verilmemiş, sadece sefere bir gözlemci göndermekle yetinilmiştir. Yine de bu durum ikili ilişkilerin bozulmasına neden olmamıştır.

Polonya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde bir müddet sonra Polonya'daki iktidar değişiklikleri de önemli rol oynamaya başlamıştır. Bunun

yolunu Kral Sigismund August açmıştır. Polonya-Litvanya birlikteliğini kalıcı bir anayasal zemine oturtarak perçinlemek isteyen Sigismund August'un girişimi üzerine 1569 yılında Lublin Antlaşması* imzalanmıştır. Böyle bir antlaşmanın imzalanmasının nedenlerinden biri ise kralın ölümünden sonra yerine geçecek bir varisinin bulunmamasıdır. Jagiellon hanedanlığı mensubu olan Sigismund August'un 1572 yılında ölmesi üzerine, Polonya'da Jagiellon hanedanlığı dönemini sona ermiş ve seçilmiş krallar dönemini başlamıştır.

Jagiellon hanedanlığının sona erip seçilmiş krallar döneminin başlamış olması Osmanlı Devleti'nin Orta ve Doğu Avrupa'da sürdürmekte olduğu denge politikasını tehlikeye itmiştir. Çünkü Habsburgluların ve Rusların, Polonya'daki kral seçimlerinde kendi etkileri altındaki adayları destekleyecekleri bellidir. Böyle bir durumda, Sokullu Mehmet Paşa Polonya'nın kuzeyden gelebilecek saldırıların üssü konumuna geleceğini tahmin etmiş olmakla birlikte, buna seyirci kalmamayacağını düşünmüştür. Nitekim seyirci kalmamış ve Osmanlı diplomasisi Habsburg karşıtı adayların Polonya tahtına seçilmesini sağlayarak ilk üç seçimde etkisini hissettirmiştir. (Arık, 2010: s. 170) İlk seçimi Osmanlıların desteklediği Fransa Kralı IX. Charles'ın kardeşi Henry de Valois kazanmış ve 11 Nisan 1573'te Polonya tahtına oturmuştur. Bu seçimin sonucunun belirlenmesinde, İstanbul ve Paris arasında yaşanan diplomasi trafiğinin etkisi büyük olmuştur. Sultan II. Selim, 1 Temmuz 1573 tarihli Polonya soylularına hitaben yazılmış yazısında, seçim sonuçlarından duyduğu memnuniyeti belirtmiş ve yeni kral gelene dek Polonya'yı dışarıdan gelebilecek her türlü saldırıya karşı korumak için bütün tedbirleri almış olduğunu bildirmiştir. (Baykal, 1985: s. 252) Ancak yeni kralın tahta kalış süresi uzun olmamış, sadece dört ay sonra ağabeyi IX. Charles'ın ölümü üzerine Fransa tahtına geçmek üzere Polonya'dan ayrılmıştır.

Henry de Valois'in Polonya'yı terk etmesi üzerine yeni kral seçiminde yine Osmanlı diplomasisi ağır basmış ve Erdel Voyvodası Stephan Bathory'nin 1576 yılında Polonya Kralı seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu seçim sırasında,

* Bu antlaşmaya göre Polonya ve Litvanya'nın her birinin ayrı yasaları ve yönetimleri olacaktır. Ancak her iki ülke de seçilmiş bir kral ve ortak bir meclis tarafından yönetilecektir. Krallar her iki ülkenin soylularının katıldığı seçimlerle belirlenecektir. Polonya'da seçilmiş krallar dönemi hakkında daha fazla bilgi için bkz.: (Davies, 2001: s. 260-269).

özelikle Polonya'nın güneyinde yaşayan soyluların Osmanlı Devleti'nin desteklediği aday olan Stephan Bathory'ye karşı bir tutum almaları beklenmiştir. Ancak bu soylular Osmanlılar ile barışın tehlikeye girme olasılığını göz önünde bulundurarak karşıt bir tutum sergilememişlerdir. Bu durum seçimi Osmanlıların desteklediği Stephan Bathory'nin kazanmasında etkili olmuştur. (Arık, 2010: s. 170) Seçim sürecine Osmanlıların etkisi nedeniyle Papalık ve Habsburgların Stephan Bathory'yi Osmanlı kuklası olarak görmeleri, Bathory döneminin ilk yıllarında Polonya'nın Avrupa çapında politik bir izolasyona maruz bırakılmasına neden olmuştur. (Kołodziejczyk, 2000: s. 123-124) Böylesi bir dışlanmışlık, Osmanlı desteğine duyulan ihtiyacın artması anlamına gelmekteydi. İyi ilişkilerin devamı için 1577 yılında Jan Sieniński adındaki bir elçi İstanbul'a gönderilmiştir. İçeriği, Polonya ile ikili ilişkilere büyük önem veren Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa ile görüşülerek hazırlanan bir ahidname, Padişah III. Ahmed tarafından bu elçiye verilmiştir.

Polonya, Avrupa'da politik bir izolasyona maruz bırakılmasına rağmen, bir süre sonra Avrupa diplomasisinde arabuluculuk rolü oynamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'ne gönderilen ilk İngiliz elçilik heyetinin kabulü Polonya Kralı Bathory'nin gizli desteği ile gerçekleşmiştir. 1578 yılında gerçekleşen bu ziyaret için İngiliz elçisi William Harborne, görevini Habsburglardan gizlemek amacıyla Polonya toprakları üzerinden İstanbul'a gelmiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 124)

Her ne kadar kendisine destek verilmiş olsa da, Bathory'nin çok fazla güçlenmesi Osmanlılar tarafından arzu edilen bir durum değildi. Çünkü bu dönemdeki Osmanlı politikası, komşu ülkelerin askeri güç bakımından avantajlı duruma geçmesinin önlenmesi ve zayıf hükümdarların desteklenmesi üzerine kuruluydu. (Arık, 2010: s. 172) Nitekim hüküm sürdüğü dönemin sonlarına doğru Bathory'nin Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak arayışı içinde olduğu söylentileri çıkmıştır. Bu söylentiler tam olarak ispatlanamamakla birlikte, Bathory'nin Osmanlı Devleti'nin güçlü konumunun farkında oluşu böyle bir planı faaliyete geçirmesine engel teşkil etmiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 124-125) Ayrıca Bathory böyle bir planın başını çekerek tek müttefiki olan Osmanlıları kaybetme tehlikesini de fark etmiştir. Bu dönemde iki ülke arasında askeri bir çatışmanın yaşanmaması, Polonya

ve Osmanlı Devleti arasındaki güç dengesi siyasetinin önemli bir göstergesidir. (Wawrzyniak, 2003: s. 63)

Stephan Bathory, hüküm sürdüğü on yıllık dönemin ardından 1586 yılında ölmüştür. 1587 yılında ise İsveç Kralı III. Jan'ın oğlu ve önceki Polonya krallarından Sigismund August'un yeğeni olan Sigismund Wasa Polonya kralı seçilmiştir. Osmanlılar, Sigismund Wasa'nın seçilmesine, önceki kral seçimlerine olduğu kadar müdahil olmamışlardır. Yine de Polonya tahtında bir Habsburg veya Rus prensi görmek istemedikleri için Sigismund Wasa'nın seçilmesini desteklemişlerdir. Ancak yeni kralın aşırı Katolik ve Habsburg taraftarı bir politika izlemesi, çok geçmeden iki ülke ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştur. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 24) Osmanlıların bir sefer hazırlığı içinde oldukları söylentisi Polonya'da geçici bir kaygının yaşanmasına neden olduğu için Polonya elçisi Jan Zamoyski İstanbul'a gönderilmiş ve bu elçi padişah'tan almayı başardığı bir ahidname ile 1591 yılında Polonya'ya geri dönmüştür.

Boğdan'da gerçekleşen Osmanlı-Polonya savaşından yaklaşık bir yüzyıl kadar sonra Tuna bölgesinde tekrar anlaşmazlıklar gün yüzüne çıkmıştır. Bu anlaşmazlıkların nedeni ise Habsburgların Osmanlı Devleti'ne ödedikleri vergileri geciktirmeleri ve Osmanlı sınırlarında olaylar çıkarmalarıdır. Nitekim bu sebepler 1593 yılında büyük Habsburg-Osmanlı savaşının patlak vermesine neden olmuştur. Habsburg-Osmanlı savaşı devam ederken Eflak Voyvodası Michał'ın 1594 yılında Erdel ve Boğdan'dan destek alarak Osmanlılara karşı ayaklanmıştı. Eflak üzerine gönderilen Osmanlı ordusunun, ağır kış şartları ve Eflaklıların uyguladıkları gerilla taktikleri nedeniyle başarılı olamaması üzerine Boğdan'da da isyan başlamıştır. Boğdan'daki isyanın bastırılmasında tek başlarına başarılı olamayan Osmanlılar, Kırım Tatarlarından yardım istemişlerdir. Bunun üzerine Polonya Kralı Sigismund Wasa Tatarların Boğdan'a girmemesi için burayı işgal etmiş ve yeni voyvoda olarak Jeremy Movila'yı Boğdan tahtına geçirmiştir. Tüm bunlar olurken Habsburg ve Osmanlı orduları 1595 yılında Tutora'da yeniden karşılaşmıştır. Habsburglular ile girişilen savaş devam ederken Polonya ile ilişkilerdeki iyileşmenin hayati önem taşıdığı anlaşılmaya üzerine Polonya Başkomutanı Jan Zamoyski ile bir anlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Movila'nın Boğdan tahtına çıkması onaylanmış

ve Stanisław Golski yeni Polonya elçisi olarak İstanbul'a yollanmıştır. Yeni elçiye, Sultan III. Mehmed tarafından 1597 Kasım'ında bir ahidname verilmiştir. Ancak bu ahidnamenin içeriğinin yeterli bulunmaması üzerine daha iyi koşullarda bir ahidname yapması için 1598 Mayıs'ında yeni elçi Jan Szcześny Herburt İstanbul'a gönderilmiş ve Ağustos 1598'de yeni bir ahidname yapılmıştır. Bu yeni belgeye göre, Movila ve oğlunun Boğdan tahtının varisi olduğunun onaylanması karşılığında Sigismund Wasa'ya Habsburglulara karşı Osmanlılarla birlikte savaşması teklifi yapılmıştır. Bu önerinin Polonya kralı tarafından reddedilmesine ve Boğdan konusundaki anlaşmazlığın devam ediyor olmasına rağmen ikili ilişkilerde bir bozulma söz konusu olmamıştır. Osmanlıların Habsburglular ile yaptığı savaş ve diğer taraftan Polonya'nın İsveç ve Ruslarla uğraşıyor olması ilişkilerin bozulmadan devam etmesini gerekli kılmıştır. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 25)

XVI. yüzyıl Osmanlı-Polonya ilişkilerine bakıldığında, bu dönemin iki ülke arasındaki en uyumlu dönem olduğu söylenebilir. Kanuni Sultan Süleyman ve Yaşlı Sigismund dönemlerinde Osmanlı Devleti ile Polonya arasında dostane ilişkiler hüküm sürmüştür. Bu ilişkiler, II. Selim ve Sigismund August dönemlerinde de devam etmiştir. Bu dönemlerde, Rusların ve Habsburgluların her iki devletin de ortak düşmanları olması, ikili ilişkilerin iyi bir şekilde sürdürülmesindeki en önemli nedenlerden biri olmuştur. Seçilmiş krallar döneminin başlamasıyla birlikte Osmanlı diplomasisinin Polonya üzerindeki etkisi bir süre daha sürmüştür. Ancak Stephan Bathory'nin ölümünün ardından, Osmanlı Devleti ile Polonya arasındaki dostane ikili ilişkiler yavaş yavaş yerini çatışmalarla geçecek olan bir sürece bırakmaya başlamıştır. Bu bakımdan XVII. yüzyıl boyunca ikili ilişkilere hakim olacak olan gergin havaya şaşmamak gerekir. Jagiellon hanedanlığından olan kralların ve Bathory'nin Eflak ve Boğdan üzerindeki emelleri, Osmanlılar ile olan ilişkilerinde bir denge politikası izlemelerini gerektirmekteydi. Ancak Sigismund Wasa kendisini İsveç'teki taht mücadeleleri ile fazla meşgul etmiş ve Polonya'nın güney sınırlarına yeterince önem vermemiştir. 1596 yılında başkentin Krakov'dan Varşova'ya taşınması güney sınırlarının önemini daha da azaltmıştır. Böylelikle bu bölgeler feodal beylerin etkisi altına girmiştir. Eflak ve Boğdan'ı ele geçirmeye çalışan bu beyler, Polonya'nın çıkarlarını göz ardı etmiş ve Osmanlılarla ilişkilerin bozulmaya başlamasına neden olmuşlardır. (Wawrzyniak, 2003: s. 67)

1.1.4. XVII. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri

XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti ile Polonya arasındaki ilişkilerin gidişatında savaşların belirleyici rol oynadığı bir dönem olmuştur. Ancak bu yüzyılın başında ikili ilişkiler bir müddet daha olumlu devam etmiştir. Bunun nedeninin Polonyalıların Ruslar ve İsveçliler ile uğraşması, Osmanlıların ise Habsburglular ile yaptıkları savaş olduğunu bir kez daha belirtmek gerekir.

III. Mehmed'in ölümünün ardından Osmanlı tahtına 21 Aralık 1603 tarihinde I. Ahmed çıkmıştır. Yeni padişahın tahta çıkması barış antlaşmasının yenilenmesini gerektirmekteydi. Bu yüzden Polonya elçisi Mikołaj Daniłowicz 1607 yılında İstanbul'a gönderilmiş ve yeni bir ahidname yapılmıştır. Ancak iki ülke arasındaki barış hali kısa bir zaman sonra bozulmaya başlamıştır. Bunun nedeni Kazak* sorunuydu. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Karadeniz'deki Kazak hareketliliği hiç olmadığı kadar artmaya başlamıştır. Polonya'ya tabi sayılan Kazaklar, Osmanlı Devleti'nin çeşitli noktalarına akınlar düzenliyorlar ve buraları yağmalıyorlardı. 1606'da Varna, 1613'te Kırım, 1614'te Sinop Kazaklar tarafından yağmalanmıştır. Hatta Kazaklar o kadar ileriye gitmişlerdir ki, 1615 yılında İstanbul yakınlarındaki birkaç köyü bile yağmalamaya cüret etmişlerdir. Kazakların bu akınları Osmanlı ekonomisine darbe vurmakla kalmayıp, İstanbul'un çok yakınlarına kadar gelip padişahın otoritesini de sarsmıştır. Bu duruma Sigismund Wasa'nın Katolik ve Habsburg yanlısı bir politika izlemesi de eklenince, iki devlet arasındaki gerginlik tırmanmıştır. Ayrıca bazı Polonyalı soyluların Boğdan yönetimine olan müdahaleleri yaklaşmakta olan savaşı haber vermekteydi. Tüm bunlar üzerine Osmanlı ordusu 1617 yılında Bosna Valisi İskender Paşa yönetiminde Polonya üzerine gönderilmiştir. İki ordu Dinyester nehri kıyısında karşılaşmıştır. Ancak herhangi bir çatışmanın yaşanmamış olmasıyla birlikte, İskender Paşa ve Polonyalı Hetman Stanisław Żółkiewski arasındaki görüşmeler sonucunda bir barış yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine Jaruha'da 23 Eylül 1617'de bir barış antlaşması

* Kazaklar Slav kökenli bir halktır. Don ve Dinyeper nehirleri dolaylarında, seyrek nüfuslu bölgelerde yaşamışlardır. Tarih sahnesine çıkışları 14-15. yüzyıllarda gerçekleşmiştir. Herhangi bir devlet organizasyonu içinde yer almaksızın disiplinsiz gruplar halinde yaptıkları saldırılarla adlarını duyurmuşlardır. Kazaklar hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Halecki, 1980: s. 210-215).

yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre, Polonya tarafı Kazak saldırılarına engel olmayı ve Eflak ve Boğdan işlerine müdahale etmemeyi taahhüt ederken, Osmanlı tarafı ise Polonya topraklarına yapılan Tatar akınlarının önünü kesmeyi kabul etmiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 129-130; Uzunçarşılı, 1995: s. 128)

1619 Mayıs'ında ise Piotr Ożga adlı elçi resmi bir antlaşma yapmak üzere İstanbul'a gelmiştir. II. Osman, Piotr Ożga'ya 1617'de yapılan antlaşmanın şartları esas alınarak hazırlanmış bir antlaşma sunmuştur. Ancak barış antlaşması uzun soluklu olmamıştır. Kısa süre içinde Kazakların Karadeniz bölgesindeki saldırılarına tekrar başlamaları ve Polonya'nın Boğdan yönetimine karışmayı sürdürmesi, ufukta yeni bir savaşın belirmesine neden olmuştur. Bu kez Hetman Stanisław Żółkiewski yönetimindeki Polonya ordusu ve İskender Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu 1620 Eylül'ünde Tutora'da karşılaşmıştır. Yapılan savaşta Polonya ordusu ağır yenilgi almış, Hetman Żółkiewski'nin bu savaşta hayatını kaybetmesinin yanı sıra pek çok Polonyalı soylu esir edilmiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 131)

Polonya'nın Tutora'daki ağır yenilgisinden bir yıl sonra II. Osman ordunun başına geçerek tekrar Polonya üzerine yürümüştür. Bu savaşta Osmanlılara Kırım Hanı'nın, Polonyalılara ise Kazakların yardımı söz konusu olmuştur. Polonya ordusu Hotin'de Osmanlı saldırısına direnç göstermiştir. Savaş sonrasında 9 Ekim 1621 tarihinde bir barış antlaşması imzalanmıştır.* Bu antlaşmaya ile karşılıklı olarak Kazak ve Tatar akınlarının durdurulması, Polonya'nın Boğdan, Eflak, Erdel ve Macaristan'a müdahale etmekten vazgeçmesi ve iki devlet arasındaki sınırın belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak her iki devlet de antlaşmayı takip eden yıllar içerisinde Tatar ve Kazak akınlarının önüne bir türlü geçememişlerdir. Kaptan-ı Derya Hasan Paşa'nın Karadeniz'de Kazaklara karşı düzenlediği seferler de bir sonuç vermemiştir. Buda Beylerbeyi Murtaza Paşa, 1628'de Silistre ve Özi Beylerbeyiliğine atanarak Hasan Paşa'ya destek olması için Polonya sınırına gönderilmiştir. Bu iki Osmanlı paşası Polonyalı Hetman Stanisław Koniecpolski ile görüşmüşlerdir. Eylül 1630'da Koniecpolski ile Murtaza Paşa yedi maddeden oluşan

* Bu antlaşma teknik zorluklar içinde hazırlanmıştır. İlk olarak Lehçe kaleme alınan antlaşma, çevirmen yokluğundan dolayı önce Eflakça'ya, sonra Yunanca'ya ve en sonunda da Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu yüzden antlaşmanın Türkçe içeriği Lehçe içeriğinden farklıdır. Detaylı bilgi için bkz.: (Arık, 2004: s. 30-31; Kołodziejczyk, 2000: s. 131-132).

bir antlaşma yapmışlardır. Bu antlaşma ile Tatarların Dinyeper nehrindeki adalardan uzaklaştırılması, Tatarların Polonya'ya akınlarının durdurulması, Polonya'daki Tatar tutukluların iade edilmesi ve sınırda toplanan Osmanlı ve Polonya güçlerinin geri çekilmesi kararlaştırılmıştır. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 26)

Böylece Osmanlı-Polonya ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Ancak barış dönemi fazla uzun olamamıştır. Bu antlaşmadan sonra da zaman zaman Osmanlı Devleti ile Polonya savaşın eşiğine gelmişlerdir. 45 yıllık bir saltanatın ardından Kral Sigismund Wasa'nın 1632 yılında ölmesi üzerine yerine oğlu IV. Władysław kral seçilmiştir. Aynı yıl Silistre Beylerbeyi Murtaza Paşa'nın yerine Abaza Mehmed Paşa atanmıştır. Abaza Mehmed Paşa, Tatar akınlarının durmaması üzerine Polonya üzerine yürümüş ve Dinyester nehrini geçerek Kamanıçe kalesini kuşatmıştır. Ancak yeterli malzeme alınmamış olduğu için kuşatma yarım bırakılmak zorunda kalınmıştır. 1634 yılında ise Sultan IV. Murat ordusunun başında Polonya seferine çıkmak üzereyken Polonya Kralı IV. Władysław barış teklifinde bulunmuştur. Bu teklif üzerine yapılan barış antlaşması ile Osmanlılar Belgorod (bugünkü Rusya'nın batı sınırında bir şehir) steplerindeki Tatarları buradan kaldırmayı ve yaptıkları baskınlar ile iki ülke ilişkilerine zarar veren Zaporag Kazaklarının topraklarının Polonya tarafından işgal edilmesini kabul etmiştir. (Shaw, 2008: s. 247-248) Bu dönemde her iki tarafın da Kazaklar ve Tatarlardan kaynaklı sorunları çözmek için çaba göstermiş olmasına rağmen, bu sorunlar çözümsüz kalmaya devam etmiştir.

Osmanlı-Polonya ilişkilerinde, Polonyalı elçilerin her padişah değişiminde yeni bir ahidname almak üzere İstanbul'a gelmeleri adeta bir gelenek haline gelmiştir. Böylelikle iki ülke arasındaki barışın muhafazası amaçlanmış ve barış dönemlerinin daha uzun sürmesi sağlanmıştır. Nitekim Sultan IV. Murad'ın 1640 yılında ölmesi üzerine, İstanbul'da bulunan Polonya elçisi Wojciech Miaskowski yeni padişah Sultan İbrahim'den bir ahidname almak üzere bir süre daha İstanbul'da kalmaya karar vermiştir. Bu antlaşma, daha önceki antlaşmaların pek çok maddesini tekrarlanmasından ibaretti. Miaskowski antlaşmaya Kudüs'teki Polonyalı keşişlerin haklarını koruyan bir madde koydurtmaya çalışmıştır. Çünkü Kudüs'teki Kutsal

Mezar'ın anahtarları Fransisken keşişlerinden alınıp Rumlara verilmişti. Ancak bu isteği Osmanlılar tarafından kabul görmemiştir.

1648 yılı Polonya için sıkıntılı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönem 1667 yılına kadar devam etmiştir. Osmanlılar ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi gerekliliği bu dönemde daha fazla hissedilmiştir. Bohdan Chmielnicki'nin 1648 yılında başlattığı Kazak isyanı, Polonya'yı ciddi bir siyasi kriz dönemi içine sokmuştur.* Kazak isyanı, Rusların 1654 yılında Ukrayna'yı Polonya'dan almak üzere başlattığı savaş boyunca da sürerek işlere içinden çıkılmaz bir hal aldirmiştir. Ne yazık ki Polonya'nın içine düştüğü siyasi kriz bunlarla son bulmamış, 1655 yılında İsveçlilerin Polonya'ya saldırması ile II. Kuzey Savaşı başlamıştır. Böylelikle Doğu Avrupa'daki politik dengenin sağlanabilmesi için Osmanlı Devleti'nin önemi artmıştır. Buna karşılık Osmanlılar her ne kadar başlangıçta İsveç ve Rusya'daki Katolik karşıtı güçlerin yanında yer alarak Kazakları desteklemiş olsalar da, Chmielnicki'nin Rusya ile işbirliğine gitmesi üzerine Osmanlılar politikalarında değişikliğe gitmişlerdir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 141) Bununla birlikte Köprülü Mehmed Paşa'nın 1656 yılında sadrazam olmasıyla birlikte Osmanlı Devleti dış politikasında hareketli bir dönem başlamıştır. Erdel Prensi George Rakoczy'nin İsveç ile işbirliği yaparak Polonya'ya saldırması üzerine Osmanlılar da Polonya'ya yardımda bulunmuşlar ve kısa sürede Rakoczy'yi yenilgiye uğratarak Polonya üzerindeki tehdidi ortadan kaldırmışlardır. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 27)

1648 yılında Kral IV. Władysław Kazaklarla savaşırken hayatını kaybetmesi üzerine kardeşi Jan Kazimierz kral seçilmiştir. Aynı yıl Sultan IV. Mehmed ise Osmanlı Devleti'nin başına geçmiştir. Ancak iki devlet arasındaki barış antlaşmasının yenilenmesi 1667 yılında mümkün olmuştur. 1667 yılında İstanbul'a gönderilen Polonya elçisi Hieronim Radziejowski'ye yeni bir ahidname verilmiştir. İki ülke arasındaki barış antlaşması yenilenmesine rağmen, aynı yıl Polonya'nın Rusya ile yaptığı ve Ukrayna'yı Dinyeper nehri sınır olmak üzere Polonya ve Rusya arasında paylaştıran Andrusovo Antlaşması yüzünden Osmanlılar Polonya'ya karşı

* Kazaklar, Polonya'nın yaptığı savaşlarda Kazak birliklerinin kullanılmaması üzerine ayaklanmışlardır. Ancak Polonyalıların Katolik, Kazakların ise Ortodoks olmaları yüzünden ortaya çıkan din kaynaklı çatışmalar, ayaklanmanın asıl sebebi hakkında ipucu vermektedir. Detaylı bilgi için bkz.: (Halecki, 1980: s. 232-237).

kuşku duymaya başlamıştır. Ayrıca Habsburg yanlısı bir tutum sergileyen Michał Korybut Wiśniowiecki'nin 1669 yılında Polonya Kralı seçilmesi Osmanlıların rahatsızlığını artırmıştır. Bu dönemde Kazak Prensi Dorosenko, kendisine Ruslar ve Polonyalılara karşı yardım edilmesine durumunda Osmanlı hakimiyetini kabul edeceğini Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir. Her ne kadar Doğu Avrupa'daki Osmanlı siyaseti Polonya ve Rusya arasında bir denge sağlamaya yönelik olmuş olsa da, Polonya'nın Rusya karşısında zayıf duruma düşmesi pahasına Kazakların teklifi kabul edilmiştir. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 28)

1669 yılında Girit Seferi'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından Kazak Prensi Dorosenko'nun Osmanlı himayesine girmesi üzerine Polonya, Dorosenko ile ilişkilerini kesmiş ve Polonya başkomutanı Jan Sobieski 1671 yılında Ukrayna'yı işgal etmiştir. Polonya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi Osmanlı Devleti ile Polonya'yı savaşa sokmuştur. Sultan IV. Mehmed Haziran 1672'de Polonya üzerine sefere çıkmıştır. Sefere çıktıktan iki ay kadar sonra Polonya sınırlarına ulaşılmış ve ardından Kamaniçe kalesi ele geçirilmiştir. Osmanlı ordusu ilerlemeye devam etmiş ve Podolya eyaleti Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Bu durumda korkuya kapılan Polonyalılar, yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine 18 Ekim 1672 tarihinde Sadrazam Köprülü Ahmed Paşa ile Polonya heyeti arasında Bucaş Barış Antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşmaya ile Podolya eyaleti Osmanlı Devleti'ne bağlanmış, Dorosenko yönetimindeki Kazak Ukraynası'nın Osmanlı himayesine geçişi kabul edilmiş ve Lipka Tatarlarına Osmanlı Devleti'ne göç etme olanağı sağlanmıştır. (Uzunçarşılı, 1995: s. 424-425) Polonya'nın Osmanlı Devleti'ne vergi ödemeyi kabul etmesi, bu antlaşmanın Polonya açısından en küçük düşürücü maddesi olmuştur. Böylece Polonya Osmanlı himayesini dolaylı olarak kabul etmiş oluyordu. (Kołodziejczyk, 2000: s. 148)

Bucaş Antlaşması, Michał'ın yerine 1674 yılında kral seçilen Jan Sobieski döneminde bozulmuştur. Jan Sobieski'nin, bu antlaşmayı ihlal ederek Ukrayna'ya saldırması üzerine 1674 ve 1675 yıllarında Ukrayna'ya Osmanlı birlikleri gönderilmiştir. Ancak bu seferler birer baskından öteye geçememiş, hatta Osmanlı orduları birkaç kez de yenilgiye uğratılmıştır. Eylül 1676'da ise Şeytan İbrahim Paşa Żurawno'da Polonya ordusunu kuşatmıştır. Ancak her iki tarafın da barış yapmaya

istekli olması sonucu, Żurawno Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, Polonya'nın her yıl ödeyeceği verginin kaldırılmasını ve Ukrayna'daki Bila Cerkva ve Pavoloc kalelerinin Polonya'ya geri verilmesini öngören maddeler dışında Bucaş Antlaşması'nın tekrar onaylanmış haliydi. (Kołodziejczyk, 1999(a): s. 28) Jan Sobieski, bu antlaşmayı imzalayarak Prusya'ya karşı Osmanlılar ile ittifak yapma arayışı içine girmiştir. Ancak yeni sadrazam olan Kara Mustafa Paşa böyle bir ittifak durumuna sıcak bakmamıştır. Żurawno Antlaşması aynı zamanda Doğu Avrupa'daki Osmanlı ilerleyişinin doruk noktasını oluşturmaktaydı. (Shaw, 2008: s. 265) Bu antlaşmadan sonra 1678 yılında Polonyalı elçi Jan Gninski'ye bir ahidname verilerek, iki ülke arasındaki barış durumu devam ettirilmiştir.

Ukrayna'daki Osmanlı hakimiyetinin artması, Prens Dorosenko'nun izlediği Osmanlı taraftarı politikaya karşı genel bir hoşnutsuzluğun oluşmasına sebep olmuştur. Bununla beraber Dorosenko Osmanlı himayesini kabul ettiği için pişman olmaya başlamıştır. Nitekim 1676 yılında Rus Çarı'na sığınan Dorosenko, Osmanlılar ile Ruslar arasında bir savaşın patlak vermesine neden olmuştur. Ancak Ukrayna üzerine gönderilen Osmanlı ordusu başarılı olamayınca, Ocak 1681'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan ilk antlaşma olan Bahçesaray Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlılar bölge üzerindeki hak iddialarından vazgeçmiş olmakla birlikte, ilerleyen yıllarda Rusya ve Polonya'nın bu bölgede ilerleme şanslarını artırmışlardır.

1681–1683 yılları arasında Doğu Avrupa'ya barışın hakim olmasının yanı sıra, Sadrazam Kara Mustafa Paşa Habsburglara karşı yeni bir savaşın hazırlıklarını yapmaktaydı. Bu dönemde Polonya'da ise Osmanlılar ile yapılan barışın yakın gelecekte bozulabileceği yönünde belirtiler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1678 yılında Polonya elçisi Gninski'ye verilen ahidnamenin Polonya Meclisi tarafından onaylanmış olmasına rağmen, Polonyalıların tedirginlikleri sona ermemiştir. Bunun nedeni Osmanlıların Polonya sınırına çok yakın noktalarda bulunmalarındır. Ayrıca Polonyalılar, Bucaş Antlaşması ile Osmanlıların eline geçen yerleri tekrar geri almak istiyorlardı. Tüm bu sebepler Polonya Kralı Jan Sobieski'yi Habsburglar ile bir savunma antlaşması yapmaya itmiştir. (Uzunçarşılı, 1995: s. 439) Bu antlaşma, 1683 yılında gerçekleştirilen II. Viyana Kuşatması'nın başarısız olmasında önemli bir yere

sahiptir. Temmuz 1683'te Viyana'yı kuşatan Kara Mustafa Paşa yönetimindeki Osmanlı ordusu, Sobieski'nin son anda savaş alanına yetişmesi sonucu bozguna uğratılmış ve Viyana'nın Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi Sobieski sayesinde engellenmiştir.

1683 yılında Osmanlılara karşı kazanılan zaferin ardından 1684 yılında Kutsal İttifak kurularak Osmanlılar üzerine gidilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Polonyalıların Boğdan'a 1686 ve 1691 yıllarında düzenledikleri seferler ise sonuçsuz kalmıştır. Buna rağmen Polonya'nın Bucaş Antlaşması ile Osmanlıların eline geçen Podolya eyaletini geri alması, 1699 yılında yapılan Karlofça Barış Antlaşması'na kadar mümkün olmamıştır. Osmanlı tarihinde önemli bir dönüm noktasına işaret eden Karlofça Barış Antlaşması, 26 Ocak 1699 tarihinde Osmanlı Devleti ile Avusturya, Venedik, Polonya ve Rusya arasında imzalanmıştır. Bu antlaşmada Polonya ve Osmanlı Devleti arasındaki belgeler Re'isü'l-küttab Mehmed Rami, baş çevirmen Alexander Mavrocordato ve Polonya elçisi Stanisław Małachowski tarafından imzalanmış olmakla birlikte, Kuzey Boğdan'dan Polonya birliklerinin çıkması ve Podolya'nın Polonya'ya geri verilmesi kararlaştırılmıştır. (Kołodziejczyk, 2000: s. 154-155)

XVII. yüzyıl, Osmanlı-Polonya ilişkilerinde savaşların belirleyici olduğu bir yüzyıl olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilere dönem dönem barış hakim olsa da, bu yüzyıla çoğunlukla yapılan savaşlar damgasını vurmuştur. Hatta Avrupa'daki Osmanlı ilerleyişi Polonya'nın sayesinde durdurulmuş, bu durum Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Öyle ki, XVII. yüzyılın sonunda II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlığa uğramasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi başlamıştır. Artık Osmanlılar, o ihtişamlı günlerini yavaş yavaş geride bırakmaya ve Batı'nın gözündeki yenilemez imajını kaybetmeye başlamıştır. II. Viyana Kuşatması'nın kırılmasında büyük paya sahip olan Polonya Kralı Jan Sobieski, her ne kadar bir süreliğine Hristiyan dünyasının takdirini ve övgülerini toplamış olsa da, bu durum fazla sürmemiştir. Ülkesinin sınırlarından Osmanlı tehdidini uzaklaştırmış olmakla birlikte, çok geçmeden Osmanlıları Avusturya'nın yararı uğruna mağlup ettiğinin farkına varmıştır. (Malden, 2005: s. 92-94)

1.1.5. XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri

XVIII. yüzyılda Osmanlı-Polonya ilişkilerinin esasları değişmeye başlamakla birlikte, iki ülke arasındaki ilişkilerde, ortak düşmanlara karşı savunma yapılması, barış halinin korunması ve karşılıklı iyi ilişkilerin devam ettirilmesi gibi konular önem kazanmaya başlamıştır. (Reychman, 1964: s. 11-12)

Osmanlı-Polonya ilişkilerinde XVIII. yüzyılın ilk önemli gelişmesi, sınırları belirlemek üzere 1703 yılında yapılan antlaşma olmuştur. Karlofça Antlaşması'nda alınan karar gereği yapılan bu sınır antlaşması, 11 maddeden oluşmaktadır. Buna göre, Podolya eyaleti ve Kamaniçe'nin Polonya'ya iade edilmesine karşılık, Polonya da Boğdan'daki birliklerini geri çekecekti. Osmanlı Devleti de Polonya'ya yapılan Tatar saldırılarını önleyeceğini taahhüt ederek, Polonyalıların Kırım hanlarına yıllık vergi ödeme yükümlülüklerini kaldırmıştır. (Uzunçarşılı, 1995: s. 592) 1711 yılına kadar iki ülke arasındaki ilişkilere bu antlaşma yön vermiştir.

Osmanlı Devleti ve Polonya arasındaki ilişkilerde 1711 tarihli Prut Savaşı ile yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde Osmanlı Devleti Polonya'ya karşı korumacı bir yaklaşım benimsemiştir. Bunun nedeni ise Rusya'nın bölgedeki yayılcılığından endişe duyulmasıdır. Rusların Polonya'yı tehdit etmesine veya bölgeye egemen olmasına engel olmak için zaman zaman girişimlerde bulunulmuştur. Bunlardan biri de 1713 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Edirne Antlaşması'na, Rusya'nın Polonya ve Dinyester nehrinin batısındaki askerlerini hemen geri çekmesi konusunda bir madde koydurulmasıdır. (Shaw, 2008: s. 284) Bu madde Osmanlı Devleti'nin Polonya'ya karşı izlediği korumacı politikanın kanıtlarından biri olmuştur.

XVIII. yüzyılda Rusların Karadeniz ve Baltık Denizi'ne açılma planlarını gerçekleştirebilmeleri için Polonya ve Osmanlı Devleti'ni yenmeleri gerekmektedir. Bu dönemdeki ortak Rus tehdidinin farkında olan Osmanlılar, kendilerine göre çok daha zayıf konumda olan Polonya'nın bağımsızlığını Rusya'ya karşı korumaya çalışmışlardır. Ancak pek başarılı oldukları söylenemeyeceği gibi, Rus etkisine karşı yeterince destekte bulunamamışlardır. 1733 yılında Polonya Kralı II. August'un

ölümü üzerine iki ayrı kral adayının ortaya çıkması, Osmanlı-Rus rekabetini de ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde soyluların çoğunluğunun desteğiyle yeni kral olarak seçilen Stanisław Leszczyński'yi Osmanlı Devleti desteklemiştir. Buna karşılık Habsburg ve Rus desteğini alan II. August'un oğlu III. August, Polonya'ya giren Rus birliklerinin koruması altında kral seçtirilmiştir. Rusların bu müdahalesinin bölgedeki Osmanlı çıkarlarını tehdit etmesine rağmen, 1723 yılından beri devam eden Osmanlı-İran savaşı yüzünden Leszczyński'nin krallığını desteklemek üzere yardıma bulunulamamıştır. Osmanlı Devleti'nden destek alamayan Kral Leszczyński, 1735 yılında Lorraine Düklüğü'ne karşılık Polonya tahtından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

1736 yılında, daha sonradan Avusturya'nın da katıldığı Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır. Egemenliğini Kırım ve Karadeniz üzerine yaymak isteyen Rusya, daha önce İsveç ile yaptıkları savaşta İsveç'in yenilmesi ve Polonya'da ise Rus yanlısı III. August'un tahtta bulunmasından dolayı herhangi bir müdahale korkusu içinde olmadan Osmanlılara saldırmıştır. (Shaw, 2008: s. 298) Osmanlılara karşı başlatılan bu savaşta Polonya toprakları Rusya tarafından üs olarak kullanılmış olmakla birlikte savaş, 1739 yılında yapılan Belgrad Barış Antlaşması ile sona ermiştir.

Polonya'daki siyasi huzursuzluk, Leszczyński'nin 1735 yılında tahttan vazgeçmesine ve yerine III. August'un geçmesine rağmen devam etmiştir. Bu durumun temel nedeni Ruslar olmuştur. Rus etkisinin Polonya'da giderek artmasından rahatsızlık duyan muhalif gruplar temsilcilerini sıklıkla Osmanlı Devleti'ne göndererek yardım talebinde bulunmuşlardır.

Ancak Osmanlı Devleti'nin kendi iç sorunları nedeniyle Polonya'ya yardım edilememiştir. Bu durum Polonya'yı giderek artan bir oranda Rus nüfuzuna maruz bırakmıştır. Bu dönemde Polonya'daki Rus etkisi ciddi boyutlara ulaşmış ve hatta Polonya'nın bağımsızlığını tehdit eder bir duruma gelmiştir. Öyle ki, bu durum Berlin'e yolculuğu esnasında Polonya üzerinden geçen Osmanlı elçisi Resmi Ahmed'in gözünden de kaçmamıştır. Resmi Ahmed, Polonya'nın varlığını sürdürmesinin, komşularının henüz ülkenin geleceği hakkında bir karara varamamış olmalarından kaynaklandığını belirtmiştir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 163)

Polonya'daki Rus etkisinin giderek arttığı bir ortamda, Rusların desteğiyle kral seçilen III. August'un ölümü üzerine yeni kral seçimi yapılmıştır. Bu kez, Stanisław Poniatowski 1764 yılında Çariçe II. Katerina'nın desteği ile Polonya tahtına seçilmiştir. Bu da Polonya'da Rus etkisinin devamını sağlamıştır. Poniatowski'nin muhalifleri sürekli olarak Osmanlı Devleti'ne elçi göndererek, Osmanlıların Rus müdahaleciliğine seyirci kalmamasını istemişlerdir. Ancak bu dönemde Osmanlıların Rusya'ya karşı bir tepkisi söz konusu değildir. Çünkü Osmanlı tahtında bulunan III. Mustafa'nın tutarsız politikalar izlemesi sonucu devletin eli zayıflamış ve Ruslara tepki verilememiştir. Ruslardan gitgide daha fazla endişe duymaya başlayan soylular 1768 yılında Bar'da bir konfederasyon kurmuşlardır. Konfederasyonun kurulduğu şehrin Osmanlı sınırına yakınlığının bir rastlantı olmaması ile birlikte, üyelerinin yabancı karşıtı beyanlarına rağmen İstanbul'dan yardım istemeleri Osmanlı Devleti'ne verilen önemi göstermektedir. (Kołodziejczyk, 2000: s. 164)

Uzun süren sessizlikten sonra Osmanlılar Polonya'dan konfederasyon aracılığıyla gelen yardım isteğine olumlu yanıt vererek, Rusya'nın Polonya'dan çıkmasını istenmişlerdir. Ancak Rusya'nın bu isteğe olumsuz cevap vermesi üzerine Osmanlı-Rus savaşı başlamıştır. Polonya'nın bağımsızlığı için başlatılan bu savaş, ne yazık ki amacına ulaşamamış ve 1772 yılında Polonya'nın birinci bölünmesi gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti bu savaşla ciddi bir prestij kaybına uğramıştır. 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti dünyanın sayılı devletlerinden biri olma özelliğini ve Karadeniz'deki egemenliğini yitirmiş olmakla beraber Avrupa devletlerinin üstünlüğünü de kabul etmiştir. Kısacası Polonya'yı Ruslardan kurtarmak üzere başlatılan savaş hem Polonya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin felaketi olmuştur.

XVIII. yüzyılın son çeyreği Polonya için sonun başlangıcı anlamına gelen bir dönemi işaret etmektedir. Avrupa'daki güç dengesinin korunması adına Polonya'nın toprakları bu dönemde parçalanmaya başlanmıştır. 1772 yılında gerçekleşen ilk bölünmenin ardından, Polonya'da 3 Mayıs 1791 tarihinde bağımsızlığı güçlendirmeye yönelik bir anayasa kabul edilmiştir. Bunun üzerine Rusya'nın

tepkisiyle karşılaşılmıştır. Bu durum Polonya ve Rusya arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirmiştir. Rus birlikleri, Osmanlı Devleti ile 1792 yılında yapılan Yaş Antlaşması'ndan hemen sonra Polonya'ya girmişlerdir. Sadece birkaç ay sonra da Polonya'nın ikinci bölünmesi gerçekleşmiştir. 1793 yılındaki ikinci bölünmenin ardından İstanbul'daki resmi Polonya temsilciliği aynı yıl içinde kapatılmıştır.

Polonya'nın iki kez bölünmesine tepki olarak 1794 yılında Tadeusz Kościuszko liderliğinde bir ayaklanma başlatılmıştır. Destek için Osmanlılara teklif götürülmüştür. Ancak isyanın bastırılmasının ardından 1795 yılında Polonya'nın üçüncü bölünmesi gerçekleşmiştir. Bunun üzerine iki devlet arasındaki resmi ilişkiler sona ermiştir. Bu dönemde ilk Polonyalı mülteciler de İstanbul'a gelmeye başlamışlardır.

XVIII. yüzyıl Osmanlı-Polonya ilişkilerine bakıldığında, iki devletin ortak düşmanlarına karşı birlikte hareket etmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Rusya'nın yayılmacı politikalarına engel olmak isteyen Osmanlılar, Polonya'nın bağımsızlığı adına Rusya ile savaşmaktan çekinmemişlerdir. Polonya'nın üçüncü bölünmesinden sonra her ne kadar resmi ilişkiler sona ermiş olsa da, Osmanlılar bu durumu hiçbir zaman kabul etmemiş olmakla birlikte, Polonya'dan gelen mültecilere daima kucak açmışlardır.

1.2. POLONYA’NIN 1795’TE PARÇALANIŞINDAN I. DÜNYA SAVAŞI’NA KADAR OLAN DÖNEMDE İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİ

1.2.1. XIX. Yüzyılın Başında Polonya ve Osmanlı Devleti’nin Avrupa Politikasındaki Yeri

XIX. yüzyıla girildiğinde Avrupa’da bağımsız bir Polonya devletinden söz etmek mümkün değildi. 1772 yılında birinci bölünme ile başlayan Polonya’nın parçalanma süreci, Fransız İhtilali’nden sonra gerçekleşen ikinci ve üçüncü bölünmelerle nihayete ermiştir. Polonya toprakları, sürekli kuvvetlenen ve genişleyen komşuları Rusya, Prusya ve Avusturya arasında bölüşülmüştür. Parçalanma sürecinde Polonya’ya destek veren ve koruma sağlamaya çalışan iki devlet olmuştur: Bunlar, Fransa ve Osmanlı Devleti’dir. Fransa, 1733–1738 Polonya veraset savaşlarını yapmış, Osmanlı Devleti ise Polonya’nın iç işlerine karışıldığı için 1768–1774 Osmanlı-Rus savaşını yapmıştır. Ancak her iki devletin çabaları sonuçsuz kalmış ve Polonya’yı parçalanmaktan kurtaramamışlardır. (Armaoğlu, 1999: s. 6)

1795 yılında gerçekleşen üçüncü bölünmenin ardından Polonya bağımsız bir devlet olma özelliğini kaybetmiştir. Ancak bu durum Osmanlı Devleti tarafından asla kabul görmemiştir. Polonya’nın parçalanması, aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin de komşuları olan Avusturya ve Rusya’nın güçlenmesine neden olmuştur. Böylelikle Osmanlılarda Polonya ile aynı duruma düşme korkusu ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sebepten dolayı Osmanlılar Polonya’nın parçalanmasını asla kabul etmemişler ve Polonya’nın bağımsızlığına ve bağımsızlık için mücadele veren Polonyalılara daima destek vermişlerdir. (Łątka*, ty(a): s. 3-4) Haliyle Osmanlı Devleti’nin Polonya meselesine yaklaşımı Polonyalılar tarafından takdirle karşılanmaktaydı. Bunun yanı sıra Osmanlı sultanlarının yabancı elçileri kabul ettikleri salonda bir yer boş bıraktırıp, Polonya elçisinin yolda engellerle karşı karşıya kaldığı için henüz gelemediğini belirttikleri söylenegelmiştir. Bu durum, bağımsızlığı fiilen sona ermiş

* Łątka, Polonya’nın parçalanması ile Osmanlı Devleti arasında bağ kurmaktadır. Łątka’ya göre (ty(a): s. 3) Polonya’nın parçalanmasının sebebi, Osmanlı Devleti toprakları üzerinde gözü olan Rusya ve Avusturya’nın güçlenmesinden korkan Prusya’nın dikkatleri Polonya topraklarına çekmesidir. Böylelikle Osmanlı Devleti yerine Polonya parçalanmıştır.

olan bir devletin Osmanlılar tarafından tanınmaya devam edildiğini göstermesi bakımından öneme sahiptir. Polonya'ya verilen destek sadece bununla sınırlı kalmamıştır. Polonya'dan ayrılmak zorunda kalan mültecilerin en önemli varış noktalarından biri Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı Devleti'ne sığınan mülteciler hoş karşılanmış, Polonya'nın tekrar bağımsızlığını kazanması için verdikleri mücadeleler desteklenmiştir.

XIX. yüzyıl başlarında Napolyon Savaşları Avrupa'yı kasıp kavurmaya başlamıştır. Fransız İhtilali'nin doğrudan sonuçlarından biri olan milliyetçilik akımı tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Milliyetçilik akımı, devletleri parçalanmış olan Polonyalıları da önemli ölçüde etkilemiştir. Aslında Polonya'daki milliyetçilik geleneği bölünme öncesindeki süreçte de var olagelmıştır. Ancak Fransız İhtilali bu durumu farklı bir boyuta taşımış, daha önce asiller arasında yaygın olan milliyetçilik hisleri sıradan Polonyalıları arasında da yayılmaya başlamıştır. (Halecki, 1980: s. 310) Nitekim Polonyalı gönüllüler tarafından oluşturulan Polonya lejyonu, ülkelerinin tekrar bağımsızlığını kazanması umuduyla 1796 yılındaki İtalya seferinden itibaren devrim savaşlarının her aşamasında görev almışlardır. Ancak bağımsızlık için mücadele eden Polonyalıların çabaları Napolyon tarafından sürekli kullanılmıştır. Bazı Polonyalıları ise bağımsızlık umutlarını Rusya'ya bağlamışlardır. Çar I. Alexander'ın yönetimi devraldığı ilk yıllarda liberal fikirlere sahip olması, Polonyalı Prens Adam Czartoryski'ye Rusya'nın dışişleri bakanlığı yolunu açmıştır. Ancak politikalarının sürekli değişmesi sonucu 1805 yılında Prusya ile yaptığı ittifak antlaşması, Alexander'ın aslında Polonya'nın bağımsızlığını pek umursamadığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum Czartoryski'yi istifaya doğru sürüklerken, bağımsızlık umutlarının bir kez daha suya düşmesine neden olmuştur.

İngiltere, Rusya ve Prusya tarafından 1806 yılında oluşturulan Dördüncü Koalisyon'un, Fransa'ya karşı verilen mücadelede yenilmesiyle Polonya'yı ilgilendiren bir diğer gelişme ortaya çıkmıştır. Barış görüşmelerine savaşın hemen ardından Tilsit'te başlanmış ve 7 Temmuz 1807'de Rusya ile Fransa arasında Tilsit Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın ikinci maddesine göre, Polonya'nın bölüşülmesi sonucu Prusya kontrolüne geçen Polonya toprakları Fransa tarafından alınmış ve bu topraklarda bağımsız bir Varşova Büyük Dükalığı kurulmuştur.

(Armaoğlu, 1999: s. 66) Böylece Tilsit Antlaşması ile bağımsızlık umutları yeniden yeşermeye başlamıştır.

1809 yılında Avusturya'ya karşı yürütülen mücadelenin başarıyla sonuçlanması ile birlikte Krakov ve Lublin de dkalık topraklarına katılmıştır. Varşova Büyük Dükalığı'nın parlamentosu, ordusu ve Fransız modeline dayalı bir anayasası vardır. Ancak dkalığın başında bulunan Saksonya Kralı Frederick, Napolyon'un etkisi altındaydı. Her ne kadar Polonya'nın eski sınırlarında tekrar diriltilmesi için önemli bir adım olarak görülse de, aslında Varşova Büyük Dükalığı Fransa'nın bir uydu devleti olmaktan öteye geçememiştir. (Davies, 2005: s. 216-224)

Varşova Büyük Dükalığı'nın kurulduğu tarihlerde, Osmanlı Devleti ise Rusya ile savaşmaktaydı. Rus yanlısı Eflak ve Boğdan beylerinin Osmanlılar tarafından görevden alınması nedeniyle başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, 1806 ile 1812 yılları arasında birçok cephede devam etmiştir. Savaş sürerken 1807 yılında Rusya ve Fransa arasında imzalanan Tilsit Antlaşması, hem Fransızlara hem de Osmanlılara karşı iki cephede savaşmakta olan Ruslara rahat bir nefes aldırmış ve Osmanlılarla yaptıkları savaşa yoğunlaşmalarını sağlamıştır. (Halecki, 1980: s. 317) Ayrıca Tilsit Antlaşması'nın bir maddesine göre, Fransa ve Rusya Osmanlı Devleti'nin topraklarını aralarında paylaşma kararı almışlardır. Ancak Avrupa'daki güç dengeleri yüzünden Osmanlı topraklarının parçalanması henüz gerçekleşemeyecektir. Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı savaş devam ederken Fransa ile arası tekrar bozulmaya başlamıştır. Gerilen Rus-Fransız ilişkileri 1812 yılında Napolyon'un Rus Seferi'ne çıkmasına neden olmuştur. Napolyon'un Rus Seferi'ne başladığı anlarda Rusya Osmanlılar ile yaptığı savaşta galip gelmiş ve iki ülke arasında Bükreş Antlaşması (28 Mayıs 1812) imzalanmıştır. Napolyon'un Rusya zerine sefere çıkması, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni yenilgiye uğratmasına rağmen Bükreş Antlaşması'ndan istediğini elde edememesine neden olmuştur. (Shaw, 2006: s. 38-40)

Napolyon'un Rus Seferi aynı zamanda Polonya Savaşı olarak da anılır. Çünkü yapılan savaşların büyük bir çoğunluğu eski Polonya-Litvanya Cumhuriyeti sınırları içinde gerçekleşmiştir. Seferin başarıyla sonuçlanması halinde Polonya'nın

tekrar diriltilmesinin yolu açılabilirdi. Bu yüzden Napolyon'un ordusu içinde 100 bin civarında Polonyalı yer almıştır. Ancak sefer hezimetle sonuçlanmış ve Polonyalıların umutları da boşa çıkmıştır. Napolyon'un ordusunun geri çekilmesinin ardından Şubat 1813'te Rusların Varşova'ya girmesiyle, bağımsız Polonya yolunda büyük bir adım olarak görülen Varşova Büyük Dükalığı'nın yönetimi Ruslara geçmiştir. Dükalığın ordu komutanı Jozef Poniatoski bu durumu kabullenmeyerek Napolyon'un yanında savaşmaya devam etmiştir. Ancak 19 Ekim 1813'te Leipzig Muharebesi'nde hayatını kaybetmiştir. Onun ölümü ve Napolyon'un düşüşüyle, Polonya'nın Fransa ile yürüttüğü bağımsızlık mücadelesinin de sonuna gelmiştir. (Davies, 2005: s. 223-224)

Dönem itibarı ile Avrupa politikasında söz sahibi olan güçlü devletler, görece daha zayıf devletlerin kaderleri üzerine söz söyleme hakkını kendilerinde görmüşlerdir. Bu bakımdan Osmanlılar ve Polonyalılar bir bakıma ortak bir kaderi paylaşmışlardır. Osmanlı Devleti ile Polonya'nın kaderini, güçlü Avrupa devletlerinin almış oldukları kararlar etkilemiştir. Nitekim Polonya parçalanırken Osmanlı Devleti güç dengelerinin korunması adına varlığını sürdürme şansına sahip olabildiği. Her ne kadar bağımsız Polonya'nın tekrar diriltilmesi adına Varşova Büyük Dükalığı önemli bir adım olarak değerlendirilse de, Viyana Kongresi (1815) kararları doğrultusunda dükalığın sonunun gelmesi bu çabaların sonuçsuzluğunun bir kanıtı olmuştur. Zaten Rusya Viyana Kongresi'ne katıldığında ilk önce Polonya'ya yerleşme ve ardından da Osmanlı Devleti'ne yönelme planları yapmaktaydı. (Armaoğlu, 1999: s. 75) Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına zemin hazırlamak için Doğu Sorunu'nun ilk defa Rus Çarı I. Alexander tarafından Viyana Kongresi'nde ortaya atılması, Rusya'nın planları hakkında ipucu vermekteydi. Bu durum Avrupa ve Akdeniz üzerinde hakimiyet kurma çabası içinde olan Rusya'nın Polonya ve Osmanlı Devleti'ne verdiği önemi göstermektedir. Bu bakımdan ortak düşmana sahip olan Osmanlılar ve Polonyalıların yakınlaşması şaşırtıcı değildir. Daha önce de değindiğimiz gibi Polonya'dan siyasi sebeplerle ayrılmak zorunda kalanların en önemli varış noktalarından biri Osmanlı Devleti olmuştur. Bu bağlamda Avrupa'nın Polonya ve Osmanlı Devleti'nin geleceği konusunda karar verici tavrının ve ortak düşmanlara sahip olunmasının, ikili ilişkileri yakınlaştıran etkisini göz önünde bulundurmamak gerekir.

1.2.2. 1830 Kasım Ayaklanması ve Polonezköy'ün Kuruluşu

Napolyon'un Rusya Seferi sonucunda hezimete uğramasıyla Polonya'nın bağımsızlık umutları bir kez daha suya düşmüştür. Bunun yanı sıra Napolyon'un düşüşü sadece Polonya'nın geleceği açısından önemli olmakla kalmayıp tüm Avrupa için yeni bir düzenin temellerinin atılmaya başlanması açısından da öneme sahiptir. Nitekim Napolyon sonrası Avrupa'nın durumunu görüşmek ve yeni bir düzen kurmak adına Eylül 1814-Haziran 1815 arasında Viyana Kongresi toplanmıştır. Viyana Kongresi görüşmelerine devam edilirken Napolyon'un Fransa'ya geri döndüğü haberleri üzerine kongredeki liderler bir an önce uzlaşmış ve kongre kararlarının altına imzalarını atmışlardır. Böylece Viyana Kongresi ile Avrupa'daki düzen ve güç dengeleri yeniden belirlenmiştir.

Viyana Kongresi'nin Polonya'yı ilgilendiren kararlarına bakıldığında, durumun 1795 yılında gerçekleşen üçüncü bölünmeden pek farkı olmadığını farkına varılacaktır. Kongreye katılan devletler kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişler ve Polonya'nın geleceği konusunda keyfi kararlar almışlardır. Böylece Prusya Poznan bölgesini, Avusturya ise Doğu Galiçya'yı elde etmiştir. Tilsit Antlaşması'yla kurulan Varşova Büyük Dükalığı ise Polonya Krallığı adını alarak Rusya'ya bağlanmıştır. Aslında bu durum Fransız kontrolünün sona ererek Rus kontrolünün başlamasından öte bir anlam ifade etmiyordu. Viyana Kongresi kararları doğrultusunda her üç devletin yönetimi altında yaşayan Polonyalılara kendi müesseselerini oluşturma hakkı tanınmıştır. Yani üç ayrı devlet sınırları içinde yaşayan Polonyalılar özerk birer yönetim oluşturabileceklerdi. Ancak bu karar kağıt üzerinde kalmaktan öteye geçememiştir. (Davies, 2001: s. 143)

Viyana Kongresi'nden 1830 yılına kadar olan süreç, Avrupa içinde liberal fikirlerin hızla yayılmış olduğu bir dönemi işaret eder. Polonya Krallığı'nda da liberal fikirler fazlasıyla rağbet görmüştür. Bu doğrultuda Polonya Krallığı Polonya milliyetçiliğinin güçlenmesinde ilham kaynağı olmuştur. Polonya Krallığı, her ne kadar seçilmiş bir meclise, ayrı bir orduya ve özerk bir yönetime sahipmiş gibi gözükse de, aslında aynı zamanda Polonya Kralı da olan Çar Alexander ve onun

vekili olan kardeşi Konstantin'in baskıcı yönetimi altındadır. Polonyalıların üzerindeki baskı 1825 yılında Çar Nikola'nın tahta geçmesiyle daha da artmıştır. Tüm bunların üzerine Çar'ın Belçika ihtilalini bastırmak için Polonyalılardan oluşan bir orduyu Belçika üzerine göndereceği söylentileri çıkınca, 29 Kasım 1830 gecesinde Varşova'da bir ayaklanma patlak vermiştir. (Davies, 2011: s. 873) Bunun üzerine çıkan Polonya-Rus savaşında Polonyalıların belli başlı başarıları olsa da sonunda Ruslar galip gelmişlerdir. Yaklaşık on ay süren bu ayaklanma 8 Eylül 1831'de Varşova'nın düşmesi üzerine sona ermiştir. Kasım Ayaklanması'nın bastırılmasının ardından Polonyalılara karşı ağır bir Ruslaştırma faaliyeti başlatılmıştır. Ancak bu durum sadece Polonyalılarla sınırlı kalmamış, bölgede yaşayan diğer halkları da etkilemiştir. Böylelikle Litvanya ve Ukrayna milliyetçiliklerinin yükselişi bu dönemde başlamıştır. (Halecki, 1980: s. 333) Ayaklanmanın bastırılmasının ardından ortaya çıkan bir diğer gelişme ise binlerce Polonyalının sürgün sürecinin başlatılmış olmasıdır.

Kasım Ayaklanması'nın ardından pek çok Polonyalı İngiltere ve Fransa gibi güçlerin desteği olmaksızın bağımsızlığın mümkün olamayacağını farkına varmışlardır. Bu gerçeği fark edenlerden biri de uzun yıllar Rusya ile uzlaşmak için çaba gösteren Polonya Hükümeti başkanı Prens Adam Czartoryski*'dir. Prens Czartoryski dış destek bulmak ve bağımsızlık mücadelesini Polonya dışından sürdürmek üzere Kasım Ayaklanması'nın ardından Polonya'dan ayrılmıştır. Londra'da Polonya'nın bağımsızlığı için önemli Fransız ve İngiliz devlet adamlarıyla görüşmüştür.**

* Prens Adam Czartoryski, Ruslardan bağımsız Polonya Ulusal Hükümeti'nin başkanıdır. Taçsız Polonya Kralı olarak da anılmaktadır. Daha önce Rus Çarı I. Alexander'ın dışişleri bakanlığını da yürütmüş olan deneyimli bir Polonyalı devlet adamıdır. Ruslarla uzlaşmanın mümkün olmayacağını farkına varınca Paris'te Hotel Lambert grubunu kurarak Polonya'nın bağımsızlık mücadelesini üstlenmiştir.

** 1832 yılından itibaren Polonya Krallığı anayasası yürürlükten kaldırılmış ve Polonya Krallığı doğrudan Rusya'ya bağlanmıştır. Polonya halkının üzerindeki baskıların artması ve ağır Ruslaştırma faaliyetleri bu gelişmeyi izlemiştir. Prens Czartoryski, Polonya'daki Kasım Ayaklanması'nın Fransa ve Belçika'yı olası bir Rus müdahalesinden koruduğunu ve Polonya'nın Avrupa'nın güvenliği için gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden hiç olmazsa özerk bir krallığın kurulması için destek verilmesi gerektiğine İngiliz ve Fransız devlet adamlarını ikna etmeye çalışmıştır. Ancak başarılı olamamıştır. Detaylı bilgi için bkz.: (Halecki, 1980: s. 333-336).

Czartoryski, Polonya meselesinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin geleceğini ilgilendiren meseleler hakkında da faaliyetler yürütmüştür. Bunun nedeni ise Osmanlı Devleti'nin Rusya tarafından parçalanması durumunda, bağımsız Polonya'yı yeniden diriltme planlarının zora gireceğini düşünüyor olmasıydı. Buradan yola çıkarak Rusya'nın Balkanlar'da Osmanlılara karşı bir ayaklanmanın fitilini ateşlemesi ihtimaline karşı önlem alınması gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırma emellerinin gerçekleşmesiyle Avrupa güç dengelerinin bozulacağına işaret ederek Türklerin desteklenmesi konusunda Avrupa'da kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. (Alaçam ve Deriş, 1945: s. 25-27)

1833 yılında Paris'e yerleşen Czartoryski hemen hemen bütün Avrupa başkentlerine gönderdiği diplomatik temsilcileriyle bağımsızlık için mücadele vermeye başlamıştır. Bu diplomatik temsilciliklerden biri de İstanbul'da açılmıştır. Bu durum şaşırtıcı değildir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin Polonya meselesine yaklaşımı bilinmektedir. Yıllarca Polonyalı mültecilerin en önemli varış noktalarından biri İstanbul olmuştu. 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre Polonyalı mültecilerin Rusya'ya iade edilmesi öngörüldüğü halde, Osmanlı Devleti Polonyalı mültecileri hiçbir zaman iade etmemiştir. Polonya'nın bağımsızlık mücadelesini yürütmek için Czartoryski tarafından Paris'te oluşturulan Hotel Lambert grubu, bu sebeplerden dolayı Osmanlılar ile Polonyalıların siyasi arenada ortak hareket etmelerinin gerekli olduğunu düşünüyordu. 1841 yılında işbirliğini bir adım daha ileri götürmek için harekete geçilmiş ve Hotel Lambert grubunun girişimiyle İstanbul'da bir Şark Ajansı açılmıştır.

İstanbul'da kurulan Şark Ajansı'nın başkanlığına Michał Czajkowski* seçilmiştir. Czajkowski 1841 yılında İstanbul'a gelerek faaliyetlerine başlamıştır. İlk olarak Osmanlı Devleti sınırları içindeki Polonyalıları bir araya toplama işine girişmiştir. Bu dönemde Polonyalılar dolaylı yollardan Osmanlı Devleti'ne

* Michał Czajkowski Polonya'daki Kasım Ayaklanması'na teğmen olarak katılmıştır. Sonraki dönemlerde roman yazarlığı yapmış ve siyasetle ilgilenmiştir. Rus baskısı sonucu Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve bunun üzerine 1850 yılında Müslüman olarak Mehmet Sadık Paşa adını almıştır.

gelmekteydiler. Kasım Ayaklanması'nın ardından pek çok Polonyalı Rus ordusuna alınmış ve Çerkezlerle savaşmak üzere görevlendirilmişti. Kendileri gibi Ruslar tarafından ezildiklerini düşündükleri için Çerkezlerle savaşmakta isteksiz olan Polonyalılar Çerkezlere esir düşmekteydi. Esir düşen Polonyalılar dil probleminden dolayı dertlerini Çerkezlere anlatamıyordu. Çerkezler ise Ruslardan ayırt edemedikleri bu Polonyalıları esir olarak Osmanlılara satıyorlardı. İşte Czajkowski gelir gelmez bu durumdaki Polonyalıları toplamaya başlamıştır. Mülteci konumundaki bu Polonyalılar geçimlerini temin edebilecek ve güven içinde barınabilecek imkanlara sahip değillerdi. Bu yüzden Czajkowski İstanbul'da bir Polonya kolonisi oluşturma kararı almıştır. Bu kararını Prens Czartoryski ile paylaştığında, Prens ekonomik nedenlerden dolayı buna pek sıcak bakmamıştır. Ancak Czajkowski Prens'i ikna ederek, Lazaryen papazlarına ait olan İstanbul'un Anadolu yakasındaki araziye Polonyalıların yerleşmesini sağlayan anlaşmayı 3 Mart 1842'de imzalamıştır. 19 Mart 1842'de ise köye dini törenle Prens Adam Czartoryski'nin adından yola çıkarak Adampol* (Polonezköy) adı verilmiştir. Polonezköy bu tarihten itibaren Polonyalı mültecilerin Osmanlı Devleti sınırları içindeki en önemli sığınağı olmuş ve Polonya'nın tekrar bağımsızlığını kazanması için yürütülen mücadelenin önemli bir ayağını teşkil etmiştir.

1.2.3. 1848 İhtilalleri ve Osmanlı Ordusunda Görev Alan Polonyalı Paşalar

1.2.3.1. Macar Bağımsızlık Savaşı ve Mülteciler Sorunu

1815 ve 1830 yıllarında Avrupa'daki baskıcı rejimlerin yerinin pekiştirilmesi, liberal ve milliyetçi fikirlerin yayılmasının önüne geçememiştir. Hatta Avrupa'da 1848 İhtilalleri bu baskıcı düzene bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Kısa sürede tüm Avrupa'yı saran ihtilaller Polonya'da istenilen etkiyi uyandıramamıştır. Bunun sebebi ise 1846 yılında Rusya, Prusya ve Avusturya denetimi altındaki Polonya topraklarında planlanan genel bir ayaklanmanın bastırılmış olmasıdır. (Davies, 2011: s. 874) Aynı zamanda Ulusların Baharı olarak adlandırılan 1848 İhtilalleri, iki yıl

* Adampol'un (Polonezköy) kuruluşu hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Låtka, ty(b): s. 21-29; Antonowicz-Bauer, 2006: s. 18-24).

önceki başarısızlık yüzünden Polonya’da istenilen etkiyi yaratamamış olsa da, bu dönemde Polonyalılar Macar Bağımsızlık Savaşı’na büyük katkıda bulunmuşlardır. Bu katkı, Macaristan’ın bağımsızlığını kazanmasıyla Polonya’nın da aynı yolda ilerleyeceğini düşünen Prens Czartoryski’nin diplomatik girişimleriyle gerçekleşmiştir. Macar Bağımsızlık Savaşı’na Józef Bem, Henryk Dembiński gibi Polonyalı generaller katılmışlardır. Bunun yanı sıra pek çok Polonyalı gönüllü olarak Macaristan’ın yanında yer almıştır.

Macar Bağımsızlık Savaşı’nın yenilgiyle sonuçlanmasında Rusların Avusturya’ya yardıma gelmesinin etkisi büyüktür. Çar Nikola Avusturya’daki liberal ve milliyetçi hareketlerin kendi ülkesini de etkilemesinden korktuğu için Metternich’e yardım teklifinde bulunmuştur. Ayrıca çok sayıda Polonyalının Macar saflarında yer alması bu yardım teklifinin yapılmasını Rusya açısından gerekli kılmıştır. Çünkü olası bir Macar bağımsızlığında Polonyalıların da bağımsızlık için Rusya’ya karşı ayaklanması işten bile değildi. (Armaoğlu, 1999: s. 153) İşte bu yüzden Rus müdahalesi gerçekleştirilmiş ve Macar Bağımsızlık Savaşı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Yenilginin ardından pek çok Macar’ın yanı sıra savaşa katılan Polonyalılar da Osmanlı Devleti’ne sığınarak canlarını kurtarmışlardır. Haliyle bu mülteciler Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Rusya arasında diplomatik krizin çıkmasına neden olmuştur. Rusya Polonyalı mültecilerin iadesini talep etmiş olmakla birlikte Osmanlı Devleti kendisine sığınanları iade etmeye yanaşmamıştır. Osmanlı Devleti’nin bu tavrını Fransa ve İngiltere de desteklemişlerdir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti mülteci sorununun savaşa yol açmasını istememiş ve Rusya’yla anlaşmak istemiştir. Bunun üzerine Eylül 1849’da Fuat Paşa anlaşma yapmak üzere Rusya’ya yollanmıştır. (Nazır, 2008: s. 89-91) Fuat Paşa’nın Rus Çarı ile yaptığı görüşme sonucu anlaşma sağlanmıştır. Anlaşmaya göre; Müslüman olup Osmanlı himayesine giren Polonyalılar Osmanlı Devleti’nde kalacak, Rus vatandaşlığı devam edenler sınır dışı edilecek, başka bir ülkenin vatandaşı olanlar ise vatandaşı oldukları ülkeye gönderileceklerdi. (Armaoğlu, 1999: s. 161) Rusya ile Osmanlılar arasında varılan anlaşmanın ardından, Avusturya Avrupa kamuoyunun mülteciler meselesinde Osmanlılara olan desteğini göz önünde bulundurarak Macar mültecilerin iadesi

konusunda ısrarcı olmaktan vazgeçmiştir. Böylelikle Avusturya ile olan mülteci sorunu da Macar mültecilerin Kütahya'ya yerleştirilmesiyle çözüme kavuşturulmuştur.

Öte yandan 1848 İhtilalleri sürerken Rusya ve Osmanlı Devleti arasında Eflak ve Boğdan yüzünden başka bir sorun daha ortaya çıkmıştır. Eflak ve Boğdan, Rusya'nın Balkanlardaki emellerini gerçekleştirmek adına önem atfettiği yerlerdi. Bu dönemde Macaristan'daki bağımsızlık hareketi Eflak ve Boğdan'da da karşılık bulmuş ve halkın bağımsızlık için ayaklanmasına yol açmıştı. Bu durumu bahane eden Rusya, kendi sınırları yakınında liberal ve milliyetçi bir hareketin ortaya çıkmasının güvenliğini tehdit edeceğini ileri sürerek Eflak ve Boğdan'ın kuzey kesimlerine girmiştir. Rusya her ne kadar ayaklanmayı bastırmak üzere Osmanlı Devleti'ne yardım etmek için Eflak ve Boğdan'a girdiğini belirtse de, tehlikenin farkına varan Osmanlılar, Eflak ve Boğdan'ın güney kesimlerine askerlerini göndererek buna karşılık vermişlerdir. İhtilallerin sonuna kadar hem Rusya hem de Osmanlı Devleti Eflak ve Boğdan'da askerlerini bulundurmaya devam etmişlerdir. Ancak Osmanlıların Balkanlardaki etkisinin bu tarihten itibaren giderek azalmaya başlaması bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslına bakılırsa Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan'daki bağımsızlık isyanlarını bastırmaya çalışması ile Polonyalı ve Macar mültecilere kucak açması birbiriyle çelişen durumlar gibi gözükabilir. Çünkü Osmanlı Devleti de Rusya ve Avusturya gibi bünyesinde birçok ulusu barındıran bir devlettir. Ancak dönem itibarı ile Osmanlı Devleti'nin hasta adam olarak algılanması ve Rusya'nın gitgide Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışan tavrı, Polonyalı ve Macar mülteciler lehinde hareket edilmesini gerektirmiştir. (Armaoğlu, 1999: s. 160) Osmanlı Devleti'nin kendilerine karşı tutumu özellikle Polonyalı mülteciler tarafından takdirle karşılanmıştır. Birçok Polonyalı 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması gereği sınır dışı edilme tehlikesine karşı din değiştirmiş ve Osmanlı ordusunda önemli konumlarda görev almışlardır. Ayrıca bu Polonyalılar Osmanlı Devleti'nin Avrupalılaştırma sürecinde yer almışlar ve ortak düşman Rusya'ya karşı sürdürülen savaşlarda önemli roller üstlenmişlerdir.

1.2.3.2. Osmanlı Ordusunda ve Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma Sürecinde Yer Alan Polonyalılar

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Polonya'da gerçekleştirilen birçok ayaklanma ve ihtilalin başarısızlıkla sonuçlanması, ülkelerini terk etmek zorunda kalan Polonyalıların birçoğunun yolunu Osmanlı Devleti ile kesiştirmiştir. 1842 yılında Polonezköy'ün kurulması ile birlikte Polonyalılar Osmanlı Devleti'nde güvenli bir ortam içinde yaşama şansına kavuşmuşlardır. Ayrıca Polonezköy, Polonyalıların Rusya'ya karşı yürüttükleri bağımsızlık mücadelesi faaliyetlerinin önemli bir ayağını teşkil etmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Polonyalıların sayısı giderek artmıştır.

Polonyalılar başta Osmanlı ordusu olmak üzere birçok Osmanlı kurumunda görev almışlardır. Ayrıca Tanzimat ile başlayan Osmanlı modernleşme sürecine Polonyalılar da katkıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda Polonyalı mühendisler köprü, telgraf hattı ve demiryolu inşaatı gibi alanlarda faaliyet göstermişlerdir. Yine birçok Polonyalı diplomasi alanında ve sağlık hizmetlerinde görev almışlardır. Öte yandan Polonyalı göçmenlerin Osmanlı düşünce hayatına etkileri de söz konusu olmuştur. (Låtka, ty(b): s. 43)

Belirtilmiş olduğu gibi Polonyalıların Osmanlı Devleti'nde en aktif görev aldıkları kurum Osmanlı ordusudur. Bunun sebebi ise çeşitli ayaklanmalar sonucu Osmanlı Devleti'ne iltica eden Polonyalılarından birçoğunun asker kökenli olmasıdır. Osmanlı ordusunda görev alan en önemli Polonyalılarından birisi de, daha önce Polonezköy'ün kuruluşunda adı geçen Michał Czajkowski'dir. 1848 İhtilalleri ardından Rusya ile Osmanlı Devleti'nin arasını açan mülteciler sorunu, Czajkowski'nin sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Czajkowski 1850 yılında Müslüman olmuş ve Mehmet Sadık Paşa adını almıştır. Sadık Paşa'nın Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne önemli hizmetleri olmuştur. Savaşın başlamasıyla Rusya'ya karşı savaşmak isteyen yüzlerce Polonyalı İstanbul'a gelmiştir.* Bunun üzerine bünyesinde Polonyalı ve Kazak

* Kırım Savaşı'nın çıkmasıyla Polonyalıların Ruslara karşı savaşmak için İstanbul'a akın edişini, sadece Türklere olan dostça duygularıyla açıklamak yetersiz olabilir. Gönüllü olarak savaşmaya

askerleri barındıran Sultan Kazakları Alayı'nı kuran Sadık Paşa, Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı Osmanlı tarafında mücadele vermiştir. (Alaçam ve Deriş, 1945: s. 29-31) Özellikle Balkanlarda Sadık Paşa komutasındaki Kazak Alayı başarılar elde etmiştir. Yine Kırım Savaşı'nda Mehmet Sadık Paşa'nın yanı sıra Feliks Breański (Şahin Paşa) ve Ludwik Bystrzonowski (Aslan Paşa) adlı Polonyalı göçmenler de yer almışlardır.

Öte yandan Antoni Iliński (İskender Paşa), Władysław Kościelski (Sefer Paşa), Zygmunt Freund (Mahmut Hamdi Paşa), Seweryn Biliński (Nihat Paşa) gibi Polonyalılar da Osmanlı ordusunda görev almışlar ve çalışkanlıkları sayesinde kısa sürede yükselmişlerdir. (Łątka, ty(a): s. 5) 1848 İhtilalleri'nin ardından Osmanlı Devleti'ne sığınanlardan General Józef Bem de Müslüman olarak Murat Paşa adını almıştır. Mareşal rütbesiyle Halep'teki Türk ordusunun başına getirilen Murat Paşa, bu şehirde rafineri ve barut fabrikalarının kurulması için çaba göstermiştir. (Toros, 1983: s. 23) Ayrıca Osmanlı ordusunda yüksek rütbeli Polonyalıların yanı sıra, daha düşük rütbelerde yüzlerce Polonyalı görev almıştır. Gazete Lwowska'nın adı bilinmeyen bir muhabirinin gönderdiği yazılara göre XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Türk ordusunun neredeyse bütün karargahları, Almanlar ve Macarlar dışında Polonyalı askerleri de bünyesinde bulundurmaktadır. (Łątka, ty(b): s. 42-43)

Polonyalı mültecilerin Osmanlı Devleti'ne sığınmaya başladığı dönem, Osmanlı modernleşmesinin başladığı döneme tekabül eder. İlk olarak Tanzimat Fermanı'nın ve daha sonra da Islahat Fermanı'nın ilanı ile Osmanlı kurum ve kuruluşlarında değişiklik yapmaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ulaşım ve haberleşme alanında da modernizasyon çalışmalarına girilmiştir. Polonyalı mülteciler bu çalışmalara katkıda bulunmuşlardır. Demiryolu, köprü, telgraf hattı inşaatı gibi faaliyetlerde Polonyalı mühendis ve teknisyenler görev almıştır. Polonyalı mühendisler Varna ve Rusçuk kalelerinin inşa etmiş, Doğu

gelenlerin birçoğu Osmanlı Devleti'nin geleceğinin yanı sıra kendi geleceklerini de düşünmekteydiler. Bu bakımdan Kırım Savaşı'nda Rusya'nın yenilmesini, Polonya meselesinin tekrar gündeme getirilmesi için bir fırsat olarak değerlendiriyorlardı. Bu dönemde Prens Czartoryski'nin Paris'ten yürüttüğü Rus karşıtı girişimler de Kırım Savaşı'nın Polonya'nın bağımsızlığı için bir fırsat olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: (Halecki, 1980: s. 353-354). Ayrıca Polonya'nın milli şairi Adam Mickiewicz siyasi faaliyetler yürütmek üzere 1855 yılında İstanbul'a gelmiştir. Şairin İstanbul'a gelişi de Polonyalıların Kırım Savaşı'na duydukları ilgiyi göstermektedir. Bkz.: (Toros, 1983: s. 34).

Anadolu yollarını yapmış ve Balkanların topoğrafik haritalarını hazırlamışlardır. (Alaçam ve Deriş, 1945: s. 32) Ayrıca Polonyalılar birçok vilayette gar şefi ve telgraf memuru olarak görev yapmışlardır.

Polonyalı mültecilerden Osmanlı düşünce hayatına en önemli katkıları yapanlardan biri ise Kostanty Borzecki* olmuştur. Borzecki (Mustafa Celaledin Paşa) 1848 İhtilalleri'nin ardından ilk önce Fransa'ya gitmiş, oradan da İstanbul'a geçmiştir. İstanbul'a gelişinin ardından Müslüman olarak Osmanlı ordusunda çalışmaya başlayan Borzecki, Kırım Savaşı'ndan başlayarak Osmanlı Devleti'nin pek çok savaşında yer almıştır. Ancak Borzecki'nin bıraktığı iz sadece askeri başarılarından ibaret değildir. Osmanlı düşünce hayatına da önemli katkıları olan Borzecki'nin *Courier d'Oriernt* gazetesinde Fransızca, *Basiret* gazetesinde ise Osmanlıca makaleleri yayımlanmıştır. (Łatka, ty(b): s. 46) Borezcki bunun yanı sıra pek çok kitap yazmıştır. Bunlardan en bilineni ise *Les Turcs anciens et modernes*'tir. Türklerin milli bilincini uyandırmaya yönelik yazılan bu kitapta Türklerin kökeni hakkında bilgi verilmiş, Avrupa uluslarıyla aynı ırktan geldikleri iddia edilmiştir. Aynı zamanda dil konusuyla ilgilenen Borzecki, Osmanlıcanın Latin harfleriyle yazılması gibi tekliflerde bulunulmuştur. (Łatka, ty(b): s. 46-49) Borzecki'nin yazmış olduğu bu kitabı Mustafa Kemal dikkatle okumuş ve Borzecki'nin fikirlerinden etkilenmiştir. (Turan, 1989: s. 27) Ayrıca pek çok Türk aydın ve politikacısını da bu kitaptan etkilendiği ileri sürülmektedir.

Kostanty Borzecki'nin dışında Osmanlı düşünce hayatına katkıda bulunan bir diğer Polonyalı ise Polonyalı Hayrettin'dir. Kendisi hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, 1848 İhtilalleri'nin ardından pek çok Avrupa ülkesinde bulunduktan sonra Osmanlı Devleti'ne geldiği tahmin edilmektedir. Polonyalı Hayrettin *Terakki* ve *Basiret* gazetelerine çok sayıda makale yazmış ve Galatasaray Lisesi'nin kuruluşuna katkıda bulunmuştur. (Łatka, ty(b): s. 40) Bunun yanı sıra

* 1826 yılında Polonya'nın Sulmierzyçe şehrinde doğan Borzecki (Mustafa Celaledin Paşa) 1848 İhtilalleri'nin çıkması üzerine öğrenim gördüğü papazlık okulundan ayrılarak Wielkopolska'daki milli ayaklanmaya katılmıştır. Ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine ilk önce Fransa'ya gitmiş, ardından da İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a gelişinin ardından Müslüman olarak Osmanlı ordusunda görev yapmaya başlamıştır. Mustafa Celaledin Paşa'nın hayatı hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Łatka, 1987: s. 15-39).

Polonyalı Hayrettin'in Latin harflerine geçilmesini ilk gündeme getirenler arasında olduğu söylenmektedir.

Görüldüğü üzere Polonyalı mülteciler Osmanlı Devleti'ne gelişlerinin ardından oldukça aktif roller üstlenmişlerdir. Bir yandan kendi ülkelerinin bağımsızlığı için uğraşırken, bir yandan da Osmanlı Devleti'nin ayakta kalması için ellerinden geleni yapmışlardır. Çünkü bağımsız Polonya'nın tekrar doğması için güçlü bir Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı durabilmesi de gerekmektedir. Bu yüzden ki, Polonyalılar ortak düşman Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni savunmuşlar, Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi ve Avrupa devletleri arasında sayılması için çaba sarf etmişlerdir.

1.2.4. 1863 Ocak Ayaklanması ve Sonrası

Polonya tarihinde Rusya'ya karşı başlatılan bir diğer önemli ayaklanma 1863 yılında gerçekleşmiştir. Ocak Ayaklanması diye anılan bu ayaklanmanın fitili, Kırım Savaşı yenilgisi ardından Rusya'nın 1861 yılında bir takım reformları gerçekleştirmesi ve bu bağlamda köylülerin toprak sahiplerine bağımlılığını kaldırması üzerine ateşlenmiştir. Rusya yönetiminde yaşanan bu yumuşama üzerine Polonyalıların da özgürlüklerinin genişletilmesi yönünde talepleri olmuştur. Kendi ülkesinin köylülerini özgürleştiren Çar II. Alexander, Polonyalıların özgürlük taleplerine aynı duyarlılığı göstermemiş ve bu taleplere karşı Rusya'nın tepkisi oldukça sert olmuştur. Bunun üzerine 22 Ocak 1863 tarihinde Polonyalılar Rusya'ya karşı ayaklanmışlardır. Ocak Ayaklanması 16 ay süren şiddetli gerilla savaşlarının ardından bastırılmış ve 80 bin civarında Polonyalı Sibiryaya sürgün edilmiştir. (Davies, 2011: s. 874) Ayrıca ayaklanmanın bastırılmasının ardından kısıtlı bir özerklikle yönetilen Polonya Krallığı'nın sonu gelmiş ve yönetimde, mahkemelerde, okullarda Rusça resmi dil kabul edilerek Polonya adeta bir Rus eyaletine dönüştürülmüştür. (Halecki, 1980: s. 360)

Ocak Ayaklanması'nın ardından Osmanlı Devleti'ne yeniden Polonyalı mülteciler gelmeye başlamıştır. Bunlardan öne çıkan isimler Polonya hükümetinin diplomatik ajanı olan Tadeusz Orzechowski ve ayaklanma esnasında silahlı

kuvvetleri komuta eden General Marian Langiewicz'tir. Orzechowski 1865 yılında İstanbul'da ortaya çıkan kolera salgını esnasında hastaların tedavisinde önemli rol üstlenmiştir. (Alaçam ve Deriş, 1945: s. 32) Langiewicz ise İstanbul'da bir Polonya lejyonu kurma çalışmaları yürütmüştür. (Toros, 1983: s. 31)

1871 yılında Rus elçisi İgnatiev'in baskısıyla Polonyalıların Osmanlı Devleti'ndeki önemli görevlerden alınmış olmalarına rağmen,* 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Polonyalı askerlerden oluşan bir lejyon Osmanlılarla birlikte Ruslara karşı savaşmıştır. Ancak savaş Osmanlı yenilgisiyle sonuçlanmış ve Polonyalı mültecilerin bağımsız Polonya'yı Türklerle birlikte savaşıarak kurma umutları sona ermiştir. Bunun yanı sıra gitgide Balkanlarda kan kaybeden Osmanlı Devleti'nin de Polonya meselesi ile ilgilenecek hali kalmamıştır. Bu sebeplerden dolayı XX. yüzyılın başlarına kadar Polonya ve Osmanlı Devleti arasında yaşanan bir gelişme söz konusu olmamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması, her iki ülkenin geleceğinde yaşanacak değişikliklerin habercisi olmuştur. Bağımsız Polonya'nın 1918 yılında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de 1923 yılında kurulmasıyla iki ülke ilişkileri farklı bir boyutta devam edecektir.

* Mahmut Nedim Paşa'nın 1871 yılında sadrazam olmasıyla birlikte Osmanlı dış politikasında değişiklikler yapılmış ve Rusya ile iyi ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Polonyalı mültecilerin Osmanlı Devleti'ndeki önemli görevlerden alınması, Rusya ile ilişkilerin iyileştirilmesi çabalarına bağlanabilir. Bkz.: (Shaw, 2006: s. 198).

2. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE VE ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

2.1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

2.1.1. I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti ve Polonya'nın Durumu

XX. yüzyılın başlarında Avrupa'daki pek çok devlet milli birliklerini kurmuş bulunuyorlardı. Aynı zamanda sanayileri gelişen ve dünya pazarında daha büyük bir pay kapmanın peşine düşen Avrupa devletleri, dünyanın farklı coğrafyalarında ucuz hammadde ve geniş pazarlar elde etme yarışı içine girmişlerdir. Bu durum sanayileşen Avrupa devletlerini ekonomik ve siyasi bakımdan karşı karşıya getirmiş ve kendi aralarında çeşitli ittifaklar oluşturmalarına neden olmuştur. Böylece Avrupa devletleri diplomatik kutuplaşmalara giden bir yola girmişlerdir. Devletler arası rekabetin su yüzüne çıkardığı gerginlik, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da kırılğan bir döneme girileceğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. Nitekim meselenin patlak vermesi için küçücük bir kıvılcımın ortaya çıkması beklenmektedir. İşte o kıvılcım, Avusturya Veliahtı Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da öldürülmesiyle ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşleyen bu olay, yakın gelecekte Osmanlı Devleti ve Polonya'da yaşanacak olan büyük değişikliklerin de hazırlayıcısı olmuştur.

I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'nin durumu pek iç açıcı değildi. Avrupa'daki gelişmeleri geç fark eden ve takip edemeyen Osmanlı Devleti, sanayi devrimiyle birlikte ucuz hammadde ve geniş pazarlar arayışına giren Avrupa devletlerin iştahını kabartmıştır. Avrupa devletlerinin rekabeti ve Osmanlı Devleti'ni paylaşma politikaları, kendini korumak için yeterli güce sahip olmayan Osmanlı Devleti'ni sürekli bir denge politikası izlemeye mecbur bırakmıştır. Bu nedenle

Osmanlılar I. Dünya Savaşı öncesinde tarafsız kalmak istememektedir. Savaşın nedenlerinden birinin Osmanlı Devleti'ni paylaşmak olduğunun farkındadırlar. Hem devletin paylaşımına engel olma hem de kaybedilen toprakların geri alınması umudu, uzun zamandır Osmanlı diplomasisinde önemli bir yere sahip olan ve İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı bir denge kurulmasını sağlayan Almanya ile bir ittifak antlaşması imzalanmasının yolunu açmıştır. Böylece Osmanlı Devleti İttifak bloğunda savaşa katılmıştır.

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti bir dizi iç karışıklığın yanı sıra, milliyetçilik akımının Balkanlarda yol açtığı kan kaybının sonuçlarıyla da mücadele etmektedir. 1829 yılında Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmasıyla başlayan süreç, 1878 yılında Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını ilan etmesiyle devam etmiştir. XX. yüzyıla girildiğinde ise önce 1908 yılında Bulgaristan, daha sonra 1913 yılında Arnavutluk bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Milliyetçilik akımının yol açtığı tüm bu kayıplar Osmanlı Devleti'nin dağılmasını hızlandıran unsurlardan biri olmuştur.

Bu sorunların yanı sıra 1876 yılından beri baskıcı yönetimini sürdüren II. Abdülhamid'e karşı hareketlenmeler de XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. 1908 yılında gerçekleşen Jön Türk Devrimi ile II. Abdülhamid'in 93 Harbi'ni bahane ederek yürürlükten kaldırdığı anayasa tekrar yürürlüğe konmuş ve meşruti yönetime geçilmiştir. 1909 yılında gerçekleşen karşı devrim hareketi ise başarısız olmuş, İttihat ve Terakki yönetimi devam etmiştir.

İçerde bu gelişmeler yaşanırken bir yandan da 1911 yılında Trablusgarp Savaşı başlamıştır. Trablusgarp Savaşı devam ederken Balkan Savaşları'nın 1912 yılında patlak vermesiyle Osmanlı Devleti iyice zor durumda kalmıştır. İtalyanlarla Uşi Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalan Osmanlılar, Trablusgarp ve Oniki Ada'yı İtalya'ya bırakmıştır. I. Balkan Savaşı'nın da kaybedilmesi Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu zor durumu pekiştirmiştir. Yaşanan tüm bu yenilgiler ve kaybedilen toprakların geri alınması umudu Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasına yol açacaktır. Ancak beklentiler sonuçsuz kalacak ve Osmanlı Devleti felakete sürüklenecektir.

Polonya ise XX. yüzyıla girilirken Rusya'nın tam kontrolü altında bulunmaktaydı. Daha önce de bahsetmiş olduğumuz gibi, 1863 Ocak Ayaklanması'nın ardından Viyana Kongresi kararları doğrultusunda 1815 yılında kurulan Polonya Krallığı sona ermişti. Ocak Ayaklanması'na Rusların tepkisi çok acımasız olmuş ve bu tarihten itibaren Polonya'da ağır bir Ruslaştırma politikası uygulamaya konulmuştur. Bu doğrultuda Ruslar özellikle Polonya kültürü ve diline kısıtlamalar koyarak halkı asimile etmeye çalışmış ve Polonyalı entelektüelleri sürgüne göndermişlerdir. (Davies, 2005: s. 268-269)

Aynı dönemde Finlandiya'da da Rus kontrolü söz konusuydu. Ancak Finlandiya Polonya'ya kıyasla çok daha esnek bir özerk yapıya sahipti. Ocak Ayaklanması'ndan sonra elinde özerklik namına hiçbir şey kalmayan Polonya, coğrafi konumu bakımından Rusya tarafından önemseniyordu. Kendi sınırları içinde yaşayan Polonyalıların, Avusturya ve Prusya sınırları içinde yaşayan Polonyalılarla birleşerek kendine karşı ayaklanmasından korkan Rusya, Polonya'da özerk bir yönetimin varlığını istememiştir. Ayrıca Polonyalıların Slav kökenli olmalarına rağmen kendilerini Avrupa'ya ait hissetmeleri ve değerlerini hala yaşatmaları, Rusları asimilasyon politikalarını daha acımasız bir biçimde uygulamaya yöneltmiştir. (Davies, 2005: s. 269-271) Ancak Ruslar yine de Polonyalılarda milli bilincinin gelişmesine engel olamamışlardır. Bunun yanı sıra ekonomik ve sosyal alanda gelişme kaydetmeden bağımsızlık kazanmanın bir anlam ifade etmeyeceğinin farkına varan Polonyalılar, silahlı mücadeleyi bir süreliğine bir kenara bırakarak endüstrileşmeye öncelik vermişlerdir. (Halecki, 1980: s. 373-374) Bu durum XIX. yüzyılın sonlarına doğru Polonya'da yeni sosyal sınıfların ortaya çıkmasına ve dolayısıyla siyasi partilerin kurulmasına yol açmıştır. (Davies, 2005: s. 272) Bu dönemde Roman Dmowski'nin liderliğindeki Milli Demokrat Parti ve Józef Piłsudski'nin liderliğindeki Polonya Sosyalist Partisi öne çıkmaktadır.

Yeni sosyal sınıfların ve siyasi partilerin ortaya çıkmasıyla, Polonya'da zaten hiç son bulmayan bağımsızlık isteği yeniden alevlenmeye başlamıştır. Bunun XX. yüzyıl başındaki ilk dışavurumu Rus-Japon Savaşı'nın başlamasının ardından ortaya çıkmıştır. Rus-Japon Savaşı devam ederken Polonya'daki siyasi partiler bağımsızlık

için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini tartışmaya başlamıştır. Ayrıca savaş yüzünden Uzak Doğu pazarının Polonya endüstrisine kapanması ekonomik bakımdan Polonyalıları zor durumda bırakmış ve bu durum bağımsızlık isteğinin politik arenada daha cesaretli bir şekilde dillendirilmesine neden olmuştur. (Davies, 2005: s. 273) İşlerini kaybeden Polonyalı işçilerin düzenledikleri eylemler Ruslar tarafından acımasızca bastırılmış ve bu da Polonya'daki tansiyonun giderek artmasına yol açmıştır.

Polonya'da işler bu haldeyken Piłsudski'nin bir dizi girişimleri olmuştur. Bu bağlamda 1904 yılının başlarında İngiltere'deki Japon büyükelçisi ile görüşmüştür. Ardından ise Haziran ve Temmuz aylarında Amerika üzerinden Tokyo'ya geçmiştir. Tokyo'ya vardığında Dmowski'nin de orada olduğunu görünce şaşırmıştır. Her iki Polonyalı da ülkeleri adına girişimlerde bulunmak üzere Tokyo'ya gelmişlerdir. Ancak savundukları yöntemler birbirinden tamamıyla farklıdır. Rus Çarı'nın Polonya'da uygulamaya koyacağını vaat ettiği anayasal reformdan vazgeçmesinden korkan Dmowski, Japonların Polonya meselesine karışmasını istemiyordu. Piłsudski ise Rusların zayıflatılmasının hem Polonya'nın hem de Japonya'nın çıkarları doğrultusunda olduğunu ileri sürerek, Polonyalılardan oluşturulacak bir lejyonun Ruslara karşı savaşmasını öneriyordu. Ancak yapılan görüşmeler sonucunda Japon hükümetinin kesin karar almaması üzerine her iki Polonyalı parti lideri 1904 yılı sonbaharında Avrupa'ya dönmüşlerdir. (Davies, 2005: s. 273)

Polonyalıların yeniden heyecanlanmasına neden olan bir diğer olay ise 1905 yılının başlarında gerçekleşmiştir. Aynı zamanda 1905 Rus Devrimi'nin de fitilini ateşleyen 22 Ocak 1905 tarihindeki "Kanlı Pazar"* olayları Polonyalıları da harekete geçirmiştir. Bu doğrultuda Polonya'daki okullarda eylemler yapılmış ve eğitimin Lehçe yapılması talep edilmiştir. Bunun yanı sıra Polonya Sosyalist Partisi ve Sosyal Demokrat Parti grev çağrısı yapmış ve yüz binlerce işçi iş bırakarak sokaklara dökülmüştür. Polonya'nın yanı sıra Rusya'daki kargaşa da giderek büyümüştür.

* 22 Ocak 1905 tarihinde Petersburg'ta toplanan Rus işçiler, taleplerini bildiren bir dilekçeyi Çar II. Nikola'ya sunmak üzere Kışlık Saraya doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Yürüyüş esnasında herhangi bir taşkınlık olmamasına rağmen Çar'ın askerleri 100 bin civarındaki işçinin üzerine ateş açmışlardır. Açılan ateş sonucu binden fazla işçi yaşamını yitirmiş ve binlercesi de yaralanmıştır. "Kanlı Pazar" hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Zelnik, 2006: s. 628-630).

Rusya'nın Japonya'yla yaptığı savaştan yenik çıkması, Rusya'daki devrimcileri daha da cesaretlendirmiş ve devrimcilerin Çar üzerindeki baskısını artırmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Çar II. Nikola Rus işçilere tanıdığı hakların yanı sıra Polonyalılara da özel okullardaki eğitimin Lehçe yapılması serbestliğini getirmiştir. Çar'ın verdiği tavizler Ekim Manifestosu'na giden yolu açmıştır. 30 Ekim 1905'te Ekim Manifestosu'yla bir anayasa yapılmasının ve bir meclisin açılmasının sözü verilmiştir. Böylelikle hem Rusya hem de Polonya'daki başkaldırı hareketleri anayasal düzene giden yolu açmış bulunuyordu.

Bu dönemde Piłsudski gibi Polonya'nın tam bağımsızlığı yanlıları, Dmowski gibi ilk aşamada özerkliği savunanlardan ayrılıyordu. Haliyle 10 Mayıs 1906'da açılan Rus Meclisi'nde Polonya'yı Dmowski gibi Milli Demokratlar temsil etmeye başlamıştır. Ancak çok geçmeden meclis ve anayasanın, Çar'a gücünü toplaması için zaman kazandıran bir kandırmacadan ibaret olduğu ortaya çıkmıştır. Bölgesel özerklik ve daha fazla özgürlük hayali kuranların hayal kırıklığına uğramasının yanı sıra Ruslar adeta rövanş almak istercesine yeniden Polonyalıların üzerine saldırmaya başlamışlardır. 1907 yılında Rus Meclisi'ne getirilen Polonya'nın özerkliği projesi Çar'ın iyice sinirlenmesine neden olmuştur. 1907 yılının sonlarına doğru özel okullarda Lehçe eğitim yapma hakkının Polonyalılarından geri alınması, Polonyalıların en makul taleplerinin bile karşılanmayacağını bir kez daha kanıtlamıştır. (Halecki, 1980: s. 377) I. Dünya Savaşı'na giden bu süreçte Polonya'da yaşanan tüm bu gelişmeler, Polonya meselesinin hala çözümden uzak olduğunu ispatlar nitelik taşımaktadır.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması, hem Polonya hem de Osmanlı Devleti'nde yaşanacak olan büyük değişikliklerin habercisiydi. Polonyalılar savaşa kendilerine bağımsızlık getireceği umuduyla bakarken, Osmanlılar da daha önceden kaybetmiş oldukları toprakların hiç olmazsa bir kısmını savaş sonrasında geri kazanma umudu taşıyorlardı. Ancak savaş sonrası konjonktür Polonya'nın yeniden doğmasını sağlarken, Osmanlı Devleti'nin yok oluşuna giden süreci hızlandırmıştır.

Polonya, varlığını 1795 yılından beri kendisini paylaşan Rusya, Avusturya ve Prusya sınırları içerisinde gayri resmi bir şekilde sürdürmekteydi. Bu yüzden,

Polonya’da yaşanan pek çok ayaklanmanın ardından Osmanlı Devleti’ne sığınan siyasi mültecilerin iki ülke arasındaki ilişkilere olumlu katkısını bir yana bırakırsak, I. Dünya Savaşı’ndan önceki yıllarda Osmanlı Devleti ve Polonya arasındaki ilişkiler yok denecek kadar az bir seviyedeydi. Ancak bu durum ilişki kurmak adına herhangi bir faaliyetin gerçekleştirilmediği anlamına da gelmiyordu. Nisan 1913’te Krakov’da gerçekleştirilen Türkiye Dostlar Cemiyeti’nin kuruluş toplantısı bu bakımdan önem arz etmektedir. Bu tarihte Krakov’da böyle bir toplantının gerçekleştirilmesini, artık Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gizlemeye gerek duymayan Rusya’ya karşı Osmanlılarla bir işbirliği içine girme çabası olarak açıklayabiliriz. Bu topluluğun oluşturulmasına, I. Dünya Savaşı’nın ardından kurulacak olan bağımsız Polonya devletinin lideri Józef Piłsudski öncülük etmiştir. Polonya’daki politik hayatın ilerleyen yıllardaki önemli figürleri olacak olan Waclaw Tokarz, Leon Wasilewski, Stanisław Żmigrodzki, Michał Sokolnicki, Dr. Zygmunt Rosen gibi isimler de Krakov’da gerçekleştirilen bu toplantıya katılmışlardır. Cemiyetin kurucu üyeleri Osmanlı Devleti’nin Polonya ile aynı kaderi paylaştığına vurgu yapmışlardır. Bunun yanı sıra komşuları tarafından sömürülen Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün de dikkate alınmadığı, savaş ve baskılar yüzünden yorgun düşmüş olan Türklere Avrupa medeniyetinin kayıtsız kaldığı belirtilmiştir. (Chmielowska, 2006(a): s. 33-34) Böylelikle Polonyalıların ortak düşmanlara karşı Türklerle iş birliği yapma arzusunda oldukları ortaya çıkmıştır.

Türkiye Dostlar Cemiyeti, Türklerle ilişkileri geliştirmek için başlatılan tek girişim olarak kalmamıştır. Yine Nisan 1913’te Piłsudski’nin direktifiyle Paris’te Polonya-Türkiye Ocağı kurulmuştur. Bu topluluk aynı zamanda Polonya-Türkiye Sanat ve Edebiyat Birliği adıyla da anılmıştır. Polonya-Türkiye Ocağı’nın kurucularından biri ve genel sekreteri olan Bolesław Długoszowski-Wieniawa’nın günlüğüne yazmış olduğu notlara göre, topluluğun kuruluşu kültür, edebiyat ve politik işbirliği alanında ilişkilerin kurulması için bir başlangıç olarak görülmüştür. (Chmielowska, 2002: s. 139) Topluluğun başkanlığına Waclaw Sieroszewski adındaki bir yazar getirilmiştir. Topluluğun üyeleri arasında ise yazar Andrzej Strug, Polonyalı bir mültecinin oğlu olan ve Türkiye hakkında iki kitabı bulunan Tadeusz Gasztowtt ve Piłsudski’nin kardeşi etnograf Bronisław Piłsudski bulunmaktaydı. Michał Sokolnicki topluluğun programını Şubat 1914’te kaleme almış ve bu program

Piłsudski tarafından onaylanmıştır. Bu programda, Türklerin ve Polonyalıların hemen hemen aynı şartlar altında buldukları, bu yüzden her iki ülkenin özgürleşmesi ve Rusya'ya karşı mücadele edebilmesi için birlikte hareket etmenin gerekliliği vurgulanmıştır.*

Polonyalıların Osmanlı Devleti'ne duyduğu ilgi, Balkan Savaşları'ndaki Osmanlı yenilgisinin ardından Rusların boğazları elde etmeye yönelik planlarının iyiden iyiye ortaya çıkmasıyla artmıştır. Böylelikle Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti-Polonya işbirliği gitgide önem kazanmaya başlamıştır. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı arefesinde Witold Jodko-Narkiewicz Polonya temsilcisi olarak Piłsudski tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Piłsudski'nin gerçekleştirdiği böyle bir girişim, Osmanlı Devleti'ndeki Rusya karşıtlığından faydalanarak Polonya'nın bağımsızlığı için kamuoyu oluşturma çabasıyla açıklanabilir. Nitekim Narkiewicz Osmanlı yetkilileriyle görüşerek, her iki milletin Rusya'ya karşı işbirliği yapmasının doğuracağı yararlar konusunda Türk tarafını ikna etmeye çalışmıştır.

I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti ile Polonya arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi gerekliliğine temel dayanak ortak Rus tehdidi olmuştur. Rusların Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinin farkında olan Polonyalılar, ortak düşmana karşı işbirliği konusunda Türkleri ikna etmeye çalışmışlardır. Polonyalılar bu konuya büyük bir önem atfetmişlerdir. Nitekim böyle bir işbirliğinin hem Polonya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin çıkarları doğrultusunda olduğu düşünülmüştür.

2.1.2. I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti ve Polonya

I. Dünya Savaşı henüz patlak vermeden önce Osmanlı Devleti'nin yetersizliği iyiden iyiye su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Yenilgilerle sonuçlanan savaşlar, toprak kayıpları, ekonomik bakımdan darboğazda olunması gibi unsurlar adeta önlenemez bir sonu hazırlamıştır. Bu yüzden Balkan Savaşları'ndaki yenilginin ardından bir dizi toparlanma önlemi alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ordu ve donanmanın

* Polonya-Türkiye Ocağı'nın programına Michał Sokolnicki'nin kaleme aldığı **Polityka Piłsudskiego a Turcja "Niepodległość"**, (Londyn, 1958) adlı eserde yer verilmiştir. Bu esere tarafımızca ulaşılamadığı için programın içeriğini Chmielowska'nın eserinden (2006(a): s. 35) aktarmak mecburiyetinde kaldık.

eksiklerini tamamlanması için çalışma başlatılmıştır. Diğer taraftan ise Avrupa'nın çoktan kutuplara ayrılması sonucu Osmanlı Devleti'nin yalnız kalmasından korkulmuş ve ittifak yapma teşebbüsleri içine girilmiştir.

Osmanlılar ilk etapta İngiltere ve Fransa'ya ittifak yapma önerisi sunmuştur. Ancak bu girişimler sonuçsuz kalmış ve Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri yanında yer alma çabaları boşa çıkmıştır. Hal böyle olunca Osmanlı Devleti'ne İttifak Devletleri yanında yer almaktan başka bir seçenek kalmıyordu. Nitekim Almanlarla 27 Temmuz'da İstanbul'da başlatılan görüşmeler, 2 Ağustos 1914'te Türk-Alman ittifakının imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. (Armaoğlu, ty: s. 108) Bu ittifak anlaşmasına rağmen Osmanlı Devleti savaşın başladığı ilk zamanlarda tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Ancak zaman ilerledikçe Almanlar Osmanlıların savaşa katılması konusunda ısrarcı olmaya başlamışlardır. Çünkü Osmanlıların savaşa katılmasıyla yeni cephelerin açılması ve Almanların yükünün hafifletilmesi planlanmaktaydı. 29 Ekim 1914'te Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın emri üzerine harekete geçen Osmanlı donanması Karadeniz'e açılarak Rus kıyılarını bombalamıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya bu olay üzerine Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişler ve Osmanlı Devleti kendini büyük bir savaşın içinde bulmuştur.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda Galiçya'dan Arabistan'a kadar birçok cephede savaşmıştır. Osmanlı topraklarının çok geniş olması, pek çok noktada cephelerin açılmasını gerektirmiştir. 1911 yılından beri savaş halinde olan Osmanlı Devleti'nin bir anda yeni ve yoğun bir savaşın içine girmesi, savaşılan cephelerin çoğunda yenilgiyi beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra cephelere lojistik destek sağlamada yaşanan sıkıntılar ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu mali güçlükler de cephelerde başarısızlıklara yol açmıştır. (Sander, 2007: s. 374-375) Osmanlı Devleti'nin büyük bir zafer kazandığı tek cephe ise Çanakkale Cephesi olmuştur. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı kontrol altına aldıktan sonra İstanbul'u işgal etmek için saldırıya geçmeleriyle açılan cephede, Türk ordusu büyük bir mücadele vermiş ve İtilaf güçlerini yenilgiye uğratmıştır. Böylece İttifak Devletleri savaş içinde büyük bir avantaj kazanmışlardır. Ancak bu zafer Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan galibiyetle ayrılmasına yetmemiştir. İttifak Devletleri'nin savaş sonundaki yenilgisi Osmanlı Devleti'nin de sonunu getirmiştir.

Polonya'da ise I. Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki dönemde, yakın zamanda ortaya çıkabilecek olan gelişmelere karşı bir ilgisizlik söz konusuydu. Zira böyle bir savaşın Avrupa'daki büyük güçlerin çıkar çatışması olduğu ve Polonya meselesine bir katkısı olmayacağı düşünülüyordu. Ancak savaşın başlamasının ardından Polonya meselesinden tekrar söz edilmeye başlanmıştır. Rusya, Almanya ve Avusturya sınırları içinde yaşayan Polonyalıların, bu üç devlet tarafından kendi yanlarında savaşmaları için ikna edilmeye çalışılması Polonya meselesinin yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. (Davies, 2001: s. 95-96) Böylelikle bu üç güçlü devletin Polonyalıları yanlarına çekmek için verdikleri vaatlerin ardı arkası kesilmemiş ve Polonya'nın yeniden bağımsızlığını kazanması umudu iyiden iyiye yeşermeye başlamıştır.

İlk olarak Ruslar Polonyalıları kendi taraflarına çekmek için bir dizi reformun uygulamaya konacağını ilan etmişlerdir. Ağustos 1914'te Grandük Nicholas yayımladığı bir bildiriye, Polonyalılara özerklik verileceğinin ve belirlenecek olan Polonya sınırları içinde halkın inançlarını yaşamakta ve dilini kullanmakta özgür olacağını sözünü vermiştir.* Ancak İttifak güçleri 1915 yazında Rus kuvvetlerini yenmişler ve Rus kontrolündeki Polonya topraklarını ele geçirmişlerdir. Bunun üzerine Grandük Nicholas tarafından yayımlanan ve Polonyalılara pek de inandırıcı gelmeyen bildiri geçerliliğini kaybetmiştir. 1915 yılındaki Rus yenilgisinin ardından Almanya ve Avusturya'nın kontrolüne geçen Polonya topraklarında ise 5 Kasım 1916'da Polonya Krallığı kurulmuştur. Almanya ve Avusturya'nın Polonya topraklarında bir krallık ilan etmesi, elbette Polonyalıların desteğini kazanmaya yönelik bir girişimdi. Yönetimde Polonyalılardan ziyade Alman ve Avusturyalı askeri yetkililere bağlı olan krallık konseyinin sözünün geçmesi, bu krallığın kukla bir krallık olduğunun kanıtı olmuştur.

Polonya'nın I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından kayda geçen ilk hareketi ise, Piłsudski tarafından 6 Ağustos 1914'te Rusya'ya karşı gerçekleştirilen başarısız bir saldırı girişimidir. Piłsudski yönetimindeki Polonyalılar Lejyonu tarafından Kielce üzerine yapılan bu saldırı, umut edildiği gibi bir sonuç

* Bildirinin İngilizce metni için bkz.: (Davies, 2005: s. 282-283).

doğuramamıştır. Rus birlikleri kısa süre içinde Piłsudski ve askerlerini geri püskürtmüşlerdir. Böylece Piłsudski düzenli bir ordu içinde yer almanın önemini anlamıştır. Sonrasında ise başında bulunduğu birliklerle birlikte Avusturya ordusuna katılmaya karar vermiştir.

Polonya’da savaş öncesinden ortaya çıkan politik ve sosyal gelişmeler, savaş sırasında Polonya’nın geleceği için mücadele eden örgütlerde çeşitliliğin oluşmasına neden olmuştur. Örneğin 1914–1917 yılları arasında Krakov’da faaliyet gösteren Yüksek Milli Komite (NKN) Avusturya himayesinde bir Polonya’nın oluşumu için çabalarken, Piłsudski’nin kurduğu Polonya Milli Örgütü (PON) bağımsızlık için direk olarak savaşmak gerektiğini düşünüyordu. Roman Dmowski’nin 1914 yılında Varşova’da kurarak, daha sonra 1915’te Petrograd’a, 1916’da Lozan’a ve son olarak 1917’de Paris’e taşıdığı Polonya Milli Komitesi* (KNP) ise başlarda Rusya sınırları içinde Polonya’nın özerkliğini savunurken, sonradan Polonya’nın bağımsızlığı için politik mücadeleye yönelmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse bu dönemde politik alanda iki temel eğilim söz konusuydu: Bunlardan ilki ‘aktivistler’ olarak adlandırılıyordu ve bu grubun başını Piłsudski çekiyordu. Bu grup, İttifak güçlerinin yanında Rusya’ya karşı mücadele etmenin taraftarıydı. İkinci grup, Dmowski’nin başını çektiği ‘pasifistler’ grubudur. Bu grup ise İtilaf güçlerinin tarafını tutmakta ve kazanımlarını diplomatik yollarla sağlamayı amaçlamaktaydı. (Davies, 2001: s. 97)

Piłsudski’nin Lejyonları 21 Ekim 1914’te Avusturya ordusuna katılmışlardır. Bu tarihten itibaren Doğu Cephesi’ndeki hemen hemen bütün savaşlarda yer almış olan Lejyonlar büyük başarılar kazanmıştır. Ancak Rusya’da 1917 yılında gerçekleşen Şubat Devrimi’nin ardından ortaya çıkan şartlar, Lejyonların ve haliyle Piłsudski’nin kaderini farklı bir şekilde etkileyecektir. Şubat Devrimi’nin ardından kurulan geçici hükümet 30 Mart 1917’de bir bildiri yayınlarak bağımsız Polonya’nın kurulmasından yana olduklarını belirtmiştir. Bunun öncesinde ise Amerikan Başkanı Woodrow Wilson 21 Ocak 1917’de yaptığı ulusa sesleniş

* 1915 yazında Rusya’nın Almanlar ve Avusturyalılar karşısında geri çekilmek zorunda kalmasının ardından, Polonya topraklarının kontrolü Almanların eline geçmiştir. Böylece Dmowski Rusya’nın kontrolü altında özerk bir Polonya’nın oluşturulması fikrini bir kenara bırakmıştır. Artık Polonya’nın bağımsızlığı için mücadele etmeye karar veren Dmowski, Polonya Milli Komitesi’ni 1916 yılında Lozan’a ve 1917 yılında da Paris’e taşımış ve bu şehirlerde İtilaf güçleriyle görüşmeler yaparak Polonya’nın bağımsızlığı için uğraşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: (Davies, 2005: s. 285).

konuşmasında birleşmiş ve denize bağlantısı olan bir Polonya'dan bahsetmişti.* Tüm bunlar Alman İmparatoru'nun Piłsudski'den kendisine bağlılık yemini etmesini istemesine neden olmuştur. 21 Temmuz 1917'de Piłsudski bu isteğe olumsuz cevap vermiştir. Bunun üzerine Piłsudski Magdeburg Kalesi'ne hapsedilmiş ve Lejyonları da Alman ordusu içine alınarak ortadan kaldırılmıştır.

Rusya'daki Şubat Devrimi'nin ardından o güne kadar Polonya meselesine kayıtsız kalmış olan İtilaf Devletleri de Polonya'ya yönelik politikalarını değiştirmeye başlamışlardır. Bu politika değişikliğinde Amerika'nın İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa katılmasının ve Rusya'daki devrimin etkisi olmuştur. Ancak en büyük etken İtilaf Devletleri'nin Polonya'da kontrolü elinde bulunduran Almanya'yı zor duruma düşürmek istemesidir. (Davies, 2005: s. 286) 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından Almanya ve Avusturya çökmeye başlamış ve bu durum Polonya'nın bağımsızlığına giden süreci başlatmıştır. I. Dünya Savaşı'nın İttifak Devletleri'nin yenilgisiyle sonuçlanmasının ardından 1917 yılından beri Almanya'da hapiste tutulan Piłsudski 10 Kasım 1918'de serbest bırakılmıştır. Böylece yeni Polonya'nın oluşturulmasında söz sahibi olmayı umut eden Batılı güçler, Piłsudski'nin serbest bırakılması ile hayal kırıklığına uğramışlardır.** Piłsudski'nin Varşova'ya gelişinin ardından 11 Kasım 1918'de Polonya'da ikinci Cumhuriyet ilan edilmiştir. 14 Kasım'da ise Piłsudski devlet başkanlığına ve Polonya ordusu genelkurmay başkanlığına seçilmiştir.

Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi I. Dünya Savaşı Polonya'nın yeniden doğmasına, Osmanlı Devleti'nin ise yıkılmasına neden olmuştur. Polonya'nın bağımsızlık mücadelesine destek kazanmak amacıyla I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile bazı temasları olmuştur. Her şeyden önce Osmanlı Devleti'nin

* Polonya'nın bağımsızlığı için İsviçre, İngiltere, Fransa gibi ülkelerde kamuoyu oluşturma faaliyetleri yürüten Polonyalı ünlü piyanist Ignacy Jan Paderewski, 1915'te çıktığı Amerika turnesinde Polonya halkına destek sağlamak için girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda Paderewski Kasım 1916'da Başkan Wilson ile görüşmüştür. Başkan Wilson ilk olarak bu toplantıda Polonya'nın bağımsızlığına sıcak baktığını ifade etmiştir. 8 Ocak 1918'de ise Başkan Wilson meşhur Wilson ilkelerini açıklamış ve bu ilkelerin on üçüncüsünde Polonya'nın bağımsızlığı meselesine bir kez daha değinmiştir. Bkz.: (Davies, 2005: s. 286).

** İtilaf Devletleri, destek verdikleri Polonya Milli Komitesi'nin lideri Roman Dmowski'nin bağımsızlığını kazanan Polonya'nın yeni lideri olmasını ve Polonya'daki yönetimin kendi etkileri altında şekillenmesini umut ediyorlardı. Ancak Almanların son anda Piłsudski'yi serbest bırakmaları İtilaf Devletleri'nde rahatsızlığa neden olmuştur. Bkz.: (Davies, 2001: s. 99).

de Polonya'nın da Rusya'ya karşı savaştığı göz önünde bulundurulduğunda, temasların gerçekleştirilmesi şaşırtıcı değildir.

I. Dünya Savaşı esnasında Polonya'da politik alanda faaliyet gösteren birçok kuruluşun olduğunu önceden belirtmiştik. 16 Ağustos 1914'te Krakov'da kurulan Yüksek Milli Komite (NKN) de bu kuruluşlardan biridir. Bu komite, Piłsudski ile çok sıkı olmasa da bağlantılara sahipti ve Piłsudski'nin Polonya Lejyonları'nın politik arenadaki temsilciliğini üstleniyordu. Bütün Polonya bağımsızlık hareketlerini Avusturya koruması altında birleştirmeyi amaçlayan Yüksek Milli Komite, Avusturya yanlısı bir siyaset izliyordu. Ancak asıl hedef Polonya'nın bağımsızlığını kazanmasını sağlamaktı. Bu komitenin yöneticileri İttifak Devletleri'nin yanında yer alma fikrini, Avrupa'daki küçük devletlerin başka türlü var olma şansının bulunmadığını düşündükleri için benimsemişlerdir.

İttifak Devletleri'nin yanında savaşa katılan Osmanlı Devleti, haliyle Polonya ile aynı blokta yer almış oluyordu. Dolayısıyla Yüksek Milli Komite'nin savaş esnasında Osmanlı Devleti'yle de temasları olmuştur. Bu doğrultuda eski bir gazeteci olan Zygmunt Maciejowski temsilci olarak Piłsudski tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Maciejowski, savaşın ilk başladığı dönemde geldiği İstanbul'da 1917 yılına kadar kalmıştır. Polonya'nın bağımsızlığı konusunda Osmanlı Devleti'nde kamuoyu oluşturmaya çalışan Maciejowski, bu doğrultuda Türk yetkililerle görüşmeler yapmıştır. (Chmielowska, 2006(a): s. 45)

27–29 Haziran 1916 tarihinde Lozan'da gerçekleştirilen Milletler Konferansı, Osmanlı Devleti ile Polonya arasında kurulmaya çalışılan bir diğer temasa ev sahipliği yapmıştır. Nisan 1913'te Piłsudski'nin direktifiyle kurulan Polonya-Türkiye Ocağı'nın yöneticilerinden olan Michał Sokolnicki, bu konferansta Türk yetkililerle görüşmüştür. Sokolnicki bu görüşmede Türk yetkililere Piłsudski'nin hazırladığı Doğu Avrupa Bloğu Projesi'ni sunmuştur. Bu proje Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin Alman ve Rus emperyalizmine karşı bir devletler bloğu oluşturmayı öngörüyordu. Bu devletlerin ise Polonya, Osmanlı Devleti, Macaristan ve Bulgaristan olması planlanmıştı. Sokolnicki, bu projeye dahil olması planlanan devletlerin birbirine karşı yayılmacı bir politika izlemelerinin mümkün

olmadığından, geliştirilen diplomatik ve ticari ilişkilerle emperyalist güçlere karşı güçlü bir birlik oluşturulabileceğinden bahsetmiştir. Ayrıca Osmanlıların Polonya meselesine eğilmesi durumunda, Polonyalıların da Osmanlı Devleti'nin haklarını büyük güçlere karşı daha güçlü bir şekilde savunacaklarını belirtmiştir. (Chmielowska, 2006(a): s. 46-47) Ancak bu proje hayata geçirilememiştir. Çünkü 1915 yazında Rusların Doğu Cephesi'nde aldıkları yenilginin ardından Polonya topraklarının büyük bir bölümü Alman kontrolüne geçmiştir. Hal böyle iken, Osmanlı Devleti müttefiki Almanya'nın kontrolünde bulunan bir bölgede ortaya çıkabilecek bir bağımsızlık hareketini desteklemekten çekinmiştir.

Bu dönemde Türklerin Polonya meselesine bakışına, Almalarla olan ilişkilerinin büyük bir etkisi olmuştur. Polonyalı 'aktivistler' de Osmanlı Devleti ile Polonya arasındaki ilişkilerin akıbetinin fazlasıyla Almanya'ya bağlı olduğunun farkına varmışlardır. Farkına vardıkları bir diğer husus ise Osmanlı Devleti'nin Ukrayna'ya bağımsızlığını kazanması için vermiş olduğu destektir. Osmanlılar, Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasının ardında Rusya ile kendi aralarında bir tampon devlet işlevi göreceğini düşünmekteydiler. Ayrıca İttifak Devletleri de bağımsız bir Ukrayna'yı Rusya'ya karşı kullanabileceklerini düşünerek desteklemişlerdir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar boyunca büyük bir destek verdiği Polonya meselesinin, değişen politik şartlar karşısında artık pek de umursanmadığının kanıtı olmuştur. Nitekim Piłsudski'nin temsilci olarak gönderdiği Zygmunt Maciejowski ile birlikte faaliyetlerde bulunmak için 30 Nisan 1917'de İstanbul'a gelen Dr. Olgierd Górk, Alman ve Avusturyalı diplomatların etkisiyle sadece bir buçuk ay gibi kısa bir süre sonunda geri dönmek zorunda kalmıştır. (Chmielowska, 2006(a): s. 51-52)

Polonya'nın geleceği için politik mücadele yürüten bir diğer kuruluş olan Polonya Milli Komitesi (KNP), savaşın başlarında Rusya'yla işbirliği yapmayı yöntem olarak benimsemiştir. Bu komitenin lideri Roman Dmowski Polonya'nın bağımsızlık mücadelesine asıl tehdidi Almanya'nın oluşturduğunu ve Polonya topraklarının baskıcı Rusya yönetimi altında bir araya getirilmesi halinde bile zamanla bağımsızlık şansının daha yüksek olduğunu savunmaktaydı. (Chmielowska, 2006(a): s. 56) Ancak Varşova'nın 1915 yılında Almanlar tarafından işgal edilmesi

üzerine Petrograd'a giden Dmowski, burada pek dikkate alınmadığının farkına varmıştır. Bunun üzerine Dmowski Polonya Milli Komitesi'ni Paris'e taşımaya karar vermiştir. Böylece Dmowski öncelikli olarak Rusya bünyesinde özerk bir Polonya'nın oluşturulması fikrinden vazgeçerek Polonya'nın tam bağımsızlığı için mücadele etmeye başlamıştır. Paris'te oldukça aktif olan Dmowski, yaptığı pek çok konuşmayla Polonya meselesinin İtilaf Devletleri nezdinde yankı bulmasını sağlamıştır. Bu durum Dmowski'yi İtilaf Devletleri'nin zaferi halinde Polonya'nın yeniden kurulacağı yönünde umut etmeye yöneltmiştir.

Dmowski'nin Polonya'nın bağımsızlığına asıl tehdit olarak Almanya'yı görmesi, lideri olduğu Polonya Milli Komitesi'nin Osmanlı Devleti'ne Yüksek Milli Komite'den daha farklı bir gözle bakmasını sağlamıştır. Osmanlıların Almanya'nın müttefiki olmaları yüzünden Dmowski Osmanlı yetkilileriyle Polonya'nın bağımsızlığına destek vermeleri için temasa geçme gereği duymamıştır. Ancak yine de özellikle Osmanlı Devleti ve diğer Balkan devletleri Dmowski için önem arz ediyordu. Çünkü Dmowski bu devletlerin Polonya'nın savunulması açısından stratejik öneme sahip olduğunu ve bu bölgelerde Alman nüfuzunun sürmesi halinde Polonya'nın güç duruma düşebileceğini düşünüyordu. (Chmielowska, 2006(a): s. 57-58) Bu yüzden Dmowski Almanya'nın savaşı kaybetmesi halinde Osmanlı Devleti'nin Polonya dış politikasında yeniden önemli bir yere sahip olmasını kaçınılmaz olarak görmüştür.

I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan bir başka gelişme Osmanlı Devleti ile Polonya arasındaki ilişkileri daha karmaşık hale getirmiştir. Ekim Devrimi'nin ardından Rusya'nın savaştan çekilmek istemesi üzerine bir tarafta Rusya diğer tarafta da Almanya, Avusturya, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan olmak üzere barış görüşmelerine başlanmıştır. Uzun süren görüşmeler ardından 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmayla Polonya başta olmak üzere pek çok Baltık ülkesinin geleceği Almanya'nın inisiyatifine bırakılmıştır. Polonya'yı ilgilendiren meselelerin tartışıldığı görüşmelere Polonya'dan hiç kimsenin çağrılmamıştır. Haliyle Polonyalı politikacılar bu duruma tepki göstermişlerdir. Bunun yanı sıra görüşmeler devam ederken Ukrayna'yla da bir antlaşmanın imzalanarak Ukrayna'nın bağımsızlığının tanınması, Polonyalı politikacıların

antlaşmayı imzalayan devletlere kızgınlığını artırmıştır. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında tampon bir bölge oluşturacağını düşündükleri için Türk yetkililer de Ukrayna'nın bağımsızlığını desteklemiştir. Bu durum Polonya ile işbirliğinin iyiden iyiye gözden düştüğünü kanıtlayarak, Polonyalıların yüzyıllardır Osmanlılara duyduğu güvenin azalmasına neden olmuştur. (Chmielowska, 2006(a): s. 60-62)

Görüldüğü üzere I. Dünya savaşı boyunca Osmanlı Devleti ve Polonya arasında ikili ilişkiler bakımından parlak bir dönem yaşanmamıştır. Her iki ülke de aynı kutupta yer almasına rağmen Osmanlı Devleti ilk zamanlarda müttefiki Almanya'dan çekindiği için Polonya'nın bağımsızlığını destekleyememiştir. Daha sonra ise Ukrayna'nın bağımsız olması ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında tampon bir bölge oluşturması nedeniyle Polonya Osmanlı Devleti'nden destek görememiştir. Bir tarafta Rusya diğer tarafta Almanya arasında sıkışıp kalan Polonya ise her şeye rağmen Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine büyük önem vermiş ve tarihten gelen dostluğu göz önünde bulundurarak sürekli ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Savaşın sonunda Batılı güçler Polonya'ya bağımsızlığını verirken, Osmanlı Devleti'ni işgal etmişlerdir. Ancak her iki ülke de savaşın ortak kaderini paylaşmıştır. Öyle ki, savaş her iki ülkenin köylerini, şehirlerini, sosyal ve politik düzenini yerle bir etmiştir. Savaşın sona ermesiyle oluşan yeni koşullar ise tarihten gelen kader ortaklığına dayanılarak iyi ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlayacaktır.

2.1.3. Bağımsız Polonya ve Türk Kurtuluş Savaşına Bakışı

1918 yılının sonbaharında İtilaf güçleri artık savaşı bitirecek son hamlelere hazırlanıyorlardı. Bu doğrultuda İngilizler 18 Eylül 1918'de Filistin'de Osmanlı kuvvetleri üzerine saldırıya geçmişlerdir. İyice zayıflayan Osmanlı kuvvetleri bu saldırıya karşı koyamamışlardır. İtilaf güçleri, Filistin taarruzunun başladığı tarihte Bulgaristan üzerine de yürümeye başlamışlardır. Karşı koymakta güçlük çeken Bulgarlar, içinde buldukları durumun umutsuzluğunu fark etmişler ve 29 Eylül'de savaştan çekilmişlerdir. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi Osmanlı Devleti'ni daha da zor durumda bırakmıştır. Çünkü İtilaf güçlerinin Trakya üzerinden İstanbul'a pek fazla sorunla karşı karşıya kalmadan yürümeleri mümkün hale gelmiştir. (S. Akşin vd, ty: s.65) Osmanlı Devleti, farklı cephelerde aldığı yenilgiler ve savaşa devam

edecek gücünün kalmaması nedeniyle 4 Ekim’de barış istemiştir. Böylelikle 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı’ndan resmen çekilmiştir.

İtilaf güçleri ateşkesin ardından Osmanlı Devleti’nin pek çok noktasını işgale girişmişlerdir. 13 Kasım 1918’de ise İtilaf güçlerine ait bir donanma Çanakkale Boğazı’ndan geçerek İstanbul önlerinde demirlemiştir. Böylece İstanbul resmen İtilaf güçlerinin işgali altına girmiş ve şehrin askeri denetimini de İngilizler üstlenmiştir. İstanbul’un işgal edildiği tarihte Çanakkale kahramanı Mustafa Kemal, şehre henüz gelmiş bulunuyordu. Bir müddet İstanbul’da kalan ve şehrin işgaline tanıklık eden Mustafa Kemal, 30 Nisan 1919’da Samsun’daki 9. Ordu Müfettişliği’ne atanmıştır. Samsun ve çevresinde asayişi sağlamak, Türk çetelerinin silahlarını toplamak ve böylece İtilaf güçlerinin 7. maddeye dayanarak bölgeyi işgal etmelerini önlemek üzere 19 Mayıs 1919’da Samsun’a ulaşmıştır. Ancak Mustafa Kemal Samsun’a gelişinin ardından Milli Mücadele’yi başlatmış ve Türk Kurtuluş Savaşı’nın örgütlenmesi işine girişmiştir.

Osmanlı Devleti’nde bu gelişmeler yaşanırken Polonya’da tam anlamıyla bir var oluş mücadelesi başlatılmıştır. 11 Kasım 1918’de bağımsız Polonya’nın ilan edilmiş olmasına rağmen, başta sınırların belirlenmesi olmak üzere pek çok mesele henüz halledilmemişti. Bu durum 1918–21 yılları arasında Polonya’da sancılı bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur.

18 Ocak 1919’da başlayan Paris Barış Konferansı’nda sadece Polonya’nın batı sınırları belirlenmiştir. Almanya ile İtilaf Devletleri arasında 28 Haziran 1919’da imzalanan Versay Antlaşması’na göre Batı Prusya ve Yukarı Silezya Polonya’ya verilmiştir. Ancak Polonya’nın diğer sınırlar sorun olmaya devam etmiştir. Bu yüzden Polonya hemem hemen bütün komşularıyla sınırların belirlenmesi için savaşmak zorunda kalmıştır. Bu savaşlardan en önemlisi 1919–21 Sovyet-Polonya Savaşı’dır. Çünkü bu dönemde Bolşevikler batıya doğru ilerleyişe ideolojik açıdan önem vermekteydiler. Rusya’daki devrimin Almanya’ya ve endüstrileşmiş Batılı devletlere ulaştırılabilmesi için ‘Kızıl Köprü’ diye tabir edilen Polonya’nın geçilmesi gerekiyordu. (Davies, 2001: s. 101) Bu durum Polonya’yı hedef haline getirmiştir.

Piłsudski, Almanya ve Rusya arasında sıkışıp kalmamak için elini çabuk tutmuş ve 24 Nisan 1920'de Kiev'e saldırmıştır. Haziran ayında ise Ruslar karşı saldırıya geçmiş ve Polonyalıları geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Ancak savaşın sonu hiç de Bolşeviklerin umduğu gibi olmamıştır. Piłsudski'nin kuvvetleri Varşova yakınlarına kadar gelen Sovyet kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bunun üzerine 12 Ekim'de iki taraf arasında ateşkes yapılmıştır. 18 Mart 1921'de ise Riga Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Ukrayna ve Belarus topraklarının bir kısmı Polonya'ya bırakılmış ve böylelikle Polonya'nın Sovyet Rusya ile arasındaki sınır belirlenmiştir. (Davies, 2011: s. 980-983)

Belirttiğimiz üzere Milli Mücadele'nin örgütlenme süreci Mustafa Kemal'in Samsun'a gelişinin ardından başlamıştır. Bu doğrultuda ilk önce Erzurum'da ve daha sonra da Sivas'ta birer kongre toplanmıştır. Bu kongrelerde, ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararının kurtaracağına vurgu yapılmıştır. Çok geçmeden 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılarak Türk milletinin asıl temsilcisinin bu meclis olduğu ilan edilmiştir. Böylece Ankara ile İstanbul arasında bir gerginlik yaşanmaya başlamıştır. Ankara'da yeni bir meclisin açılmasının ardından İstanbul hükümetinin 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı imzalaması ise bardağı taşıran son damla olmuştur. TBMM bu antlaşmayı kabul etmemiş ve imzalayanları da vatan haini ilan etmiştir. Sevr Antlaşması aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi anlamına geldiği için TBMM bundan sonra Türk milletinin yegane temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye ve Polonya arasında herhangi bir ilişki söz konusu olmamıştır. Bunda her iki ülkenin de savaştan sonra bir var oluş mücadelesi vermekle meşgul olmalarının payı büyüktür. Ancak Türkiye ve Polonya Cumhuriyetlerinin ortaya çıkması için izlenen yollarda bazı benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu bakımdan hem savaş hem de diplomasinin birer alternatif olarak her iki devletin liderleri tarafından etkili bir biçimde kullanılması dikkatlerden kaçmaz. Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti ve Polonya'yı ilgilendiren meselelerin tam olarak çözülememesi, doğal olarak her iki ülkede de böyle bir yol izlenmesini gerektirmiştir. Böylece Polonya'da Józef Piłsudski batı sınırlarının belirlenmesi için diplomatik yollara başvururken, doğu sınırları için Rusya ile

savaşmaktan geri durmamıştır. Türkiye’de ise Mustafa Kemal batı sınırlarını savaşarak, doğu sınırlarını ise büyük ölçüde Rusya’yla anlaşma sağlayarak oluşturmuştur. (Kołodziejczyk, 1999(b): s. 14-15)

Kurtuluş Savaşı boyunca Rusya’nın TBMM Hükümeti’ne verdiği destek, Polonya ile herhangi bir yakınlaşma sağlanamamasının bir diğer nedeni olmuştur. TBMM Hükümeti kurtuluş mücadelesi boyunca uluslararası arenada yalnız kalmamak ve kendisine destek sağlamak için bütün aktörlerden yararlanmaya çalışmıştır. Bu bakımdan Rusya’nın bu dönemde Türk dış politikasında önemli bir yere sahip olması şaşırtıcı değildir. Rusya ile Türkiye arasında işbirliğini gerekli kılan nedenler ise Türkiye açısından maddi ve politik destek ihtiyacı, Rusya açısından ise Bolşevik devrimini TBMM Hükümeti’ne benimsetme umudu ve Müslüman dünyaya nüfuz etme isteği olmuştur. (Oran, 2002: s. 161-162) Ancak Polonya ile buna benzer bir işbirliği içine girmeyi gerektirecek nedenler dönem itibarıyla mevcut değildi. Zaten TBMM’nin açılmasından bir gün sonra yani 24 Nisan 1920’de Piłsudski Polonya’nın doğu sınırlarının belirlenmesi için Ukrayna’yı işgal etmiş ve Rusya ile yaptığı savaşı daha ileri bir boyuta taşımıştı. Haliyle bu durum Rusya ile sıcak ilişkiler geliştiren Türkiye’nin Polonya ile yakınlaşmasını mümkün kılmamış ve hatta Polonya karşıtı bir tavır takınmasına neden olmuştur. Öyle ki, Mustafa Kemal TBMM’nin 14 Ağustos 1920 tarihli toplantısında, Bolşeviklerin Polonya karşısında başarılı olmaları durumunda kendileri ile ilişkileri sıklaştıracağını ve gönderilen yardımların miktarının artacağını söylemiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, 14.8.1336, C. 3: s. 210)

TBMM Hükümeti ile Rusya arasındaki ilişkilerin başlaması ise TBMM’nin 26 Nisan 1920’de dışişleriyle ilgili ilk kararı almasının ardından gerçekleşecektir. Alınan karar gereğince Rusya’ya bir heyet gönderilmesi planlanmaktaydı. Bu kararın ardından 3 Mayıs’ta ilk hükümet kurulmuş ve Bekir Sami Bey dışişleri bakanlığına atanmıştır. Bekir Sami Bey başkanlığındaki heyet, 11 Mayıs’ta Ankara’dan yola çıkmış ve uzun bir yolculuğun ardından 19 Temmuz’da Moskova’ya varmıştır. 24 Temmuz’da Çiçerin’le görüşen Türk heyeti pek sıcak karşılanmamıştır. (Oran, 2002: s. 168-169) Ancak Polonya’nın 15 Ağustos’ta Rusları Varşova yakınlarında bozguna

uğratmasının ardından Türk heyetiyle 24 Ağustos'ta bir dostluk anlaşması imzalanması mümkün olmuştur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, devrimi Batı Avrupa devletlerine ulaştırmak isteyen Rusya, Polonya'yı 'Kızıl Köprü' diye tabir ediyor ve mutlaka geçilmesi gerektiğini düşünüyordu. Halbuki Rusya'nın Polonya karşısında aldığı bu yenilgi, devrimi Batı Avrupa'ya yayma umutlarını yok etmiştir. Bu yüzden Rusya doğuya daha fazla ilgi duymaya başlamıştır. Haliyle bu durum Türk heyeti ile Rusya arasında böyle bir dostluk anlaşmasının imzalanması daha gerekli kılmıştır. (Chmielowska, 2006(a): s. 100) Türk heyeti ile Rus yetkililer arasındaki görüşmeler dostluk anlaşmasının imzalanmasının ardından da devam etmiştir. Ancak Rusların Ermenilere toprak verilmesi talebinde bulunması, görüşmelerin tıkanmasına neden olmuştur. Böylece Mustafa Kemal doğuda Ermenilerin bir süredir düzenledikleri saldırılarına cevap vermeyi kararlaştırmıştır. Bunun üzerine 28 Eylül 1920'de karşı saldırıya geçilmiştir. 24 Ağustos tarihli dostluk anlaşmasının imzalanmasında olduğu gibi, Ermeniler üzerine karşı saldırıya geçilmesinde de Rusya'nın Polonya karşısında aldığı yenilginin payı söz konusudur. (Kołodziejczyk, 1999(b): s. 19) Yani Rusya'nın yenilgisi bir bakıma Ankara'daki milliyetçi hareketin işine yaramıştır.

Polonya I. Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığını İtilaf güçlerinin yardımıyla kazanmasına rağmen, bir müddet sonra Almanya ve Rusya gibi iki azılı düşmanı arasında yalnız başına bırakılmıştır. Bağımsızlığın ardından Rusya ile savaşmak zorunda kalan Polonya, herhangi bir batılı devletten yardım alamamıştır. Bu dönemde sadece Fransa Doğu Avrupa'da Alman karşıtı ittifaklar oluşturmak istediği için Polonya ile ilişki kurmuş ve Polonya'nın dış politikadaki en büyük dayanağı olmuştur. Ancak savaştan sonra Fransa'da ekonomik ve politik durumun iyi seyretmemesi Polonya ile çok kısıtlı bir işbirliğini mümkün kılmıştır. (Stachura, 2004: s. 111-112) Nitekim Polonya Rusya'yla yaptığı savaşı kendi kısıtlı imkanlarıyla yürütmek zorunda kalmış ve kendisini bu savaşla fazlasıyla meşgul ettiği için Türkiye'de meydana gelen gelişmeleri izleyememiştir. İşte tam da bu sıralarda ikinci bir Türk heyeti TBMM Hükümeti tarafından Rusya'ya gönderilmiştir. Uzun bir yolculuğun ardından heyet 19 Şubat 1921'de Moskova'ya varmıştır. Rus yetkililerle Türk heyeti arasında yapılan müzakereler 16 Mart 1921'de

Moskova Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu antlaşma, TBMM Hükümeti'nin büyük bir devletle imzaladığı ilk antlaşma olmasının yanı sıra Türkiye'nin doğu sınırını birkaç istisna dışında belirlemiştir. Ancak Moskova Antlaşması ile Kafkaslar Sovyet tesiri altına girmiştir. Bu durum Polonya'da hayal kırıklığına neden olmuştur. Çünkü Piłsudski Rusya'yı zayıflatmak için Kafkaslara önemli olduğunu düşünmekteydi.* Öte yandan Polonyalılar Moskova Antlaşması'nın imzalanması ile Türkiye'deki bütün güç ve yetkinin artık TBMM Hükümeti'nin elinde olduğunun net olarak farkına varmışlardır. (Chmielowska, 2006(a): 108-109)

Daha önce de bahsetmiş olduğumuz üzere, Moskova Antlaşması'ndan iki gün sonra Ruslar Polonya ile Riga Antlaşması'nı imzalamışlardır. Haliyle bu antlaşma diğer devletlerin gözünde Polonya'nın prestijini artırmıştır. Bunun yanı sıra Riga Antlaşması'nın ardından TBMM Hükümeti ve Polonya arasında diplomatik ilişkilerin başlaması için fırsatlar ortaya çıkacaktır. O güne kadar Sovyet Rusya'ya karşı düşmanca tavırlar sergilemesi yüzünden TBMM Hükümeti Polonya'ya şüpheyle bakıyor ve bu durum herhangi bir yakınlaşmanın olmasını engelliyordu. Ancak Riga Antlaşması'yla Polonya-Rusya ilişkilerinin normalleşmesi Ankara'nın Polonya'ya bakışının değişmesini sağlamıştır.

Polonya'ya Riga Antlaşması'nın sağladığı prestij, aslında Rusya'nın 15 Ağustos 1920'de Varşova'da aldığı yenilgiden bu yana süregelmekteydi. Öyle ki, bu durum 19 Şubat 1921'de Fransa ile Polonya arasında bir ittifak antlaşmasının bile yolunu açmıştı. Halbuki daha öncesinde Fransa ile Polonya kağıt üzerinde müttefik olmalarına rağmen, Fransa'daki olumsuz şartlar Polonya'ya gerçek anlamda bir destek verilmesine engel olmuştu. Ancak 19 Şubat tarihli bu ittifak antlaşması ile ekonomik ve politik açıdan Fransız desteğinin yolu açılmıştır. Bu koşullar Türkiye-Polonya ilişkilerine de katkı sağlayacaktır. Çünkü hemen hemen aynı tarihlerde (21 Şubat–12 Mart 1921) gerçekleşen Londra Konferansı ile Fransa TBMM Hükümeti'ni

* Piłsudski, I. Dünya Savaşı'nın ardından Rusya'yı zayıflatmak adına bir proje ortaya koymuştur. Prometeizm olarak adlandırılan bu projenin amacı, Rusya sınırları içinde yaşayan Rus kökenli olmayan unsurların milli bağımsızlık hareketlerini destekleyerek Rusya'yı zayıflatmaktır. Bu yüzden Piłsudski Kafkaslara büyük bir önem vermektedir. Ancak Moskova Antlaşması ile Rusya'nın Kafkaslardaki etkisinin artması Polonya'nın rahatsız olmasına neden olmuştur. Öte yandan Polonya'nın Kafkas coğrafyasında kendi potansiyelini fazlasıyla aşmasına rağmen aktif bir dış politika yürütmek istemesi dönem itibarıyla pek de mantıklı gözükmemektedir. Bkz.: (Chmielowska, 2006(a): s. 107).

tanımıştır. (Shaw, 2006: s. 424-425) Böylelikle ilerleyen zamanlarda Fransa'nın müttefiki olan Polonya'nın da TBMM Hükümeti ile irtibat kurması mümkün olacaktır. Zaten Mustafa Kemal de Avrupa'nın önemli askeri güçlerinden biri olan Fransa'nın Polonya ile yaptığı ittifakın ortaya çıkardığı gelişmelere kayıtsız değildi. İşte tüm bu gelişmeler bir Polonya-Türkiye yakınlaşmasının gerçekleşmesi için koşulları hazırlamışlardır.

Polonya, Fransa ile imzaladığı 19 Şubat 1921 tarihli ittifak antlaşmasıyla dış politikada Fransa ile paralel bir çizgi izlemeye başlamıştır. Londra Konferansı'nda Fransa'nın TBMM Hükümeti'ni tanınması, Polonya'nın da Ankara'daki milliyetçilerle bağlantıya geçme gereği duymasına neden olmuştur. Böylece 1919–1921 yılları arasında İstanbul'da bulunan Polonyalı diplomat Witold Jodko-Narkiewicz ilk atılımı gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda Narkiewicz başında bulunduğu delegasyonun sekreteri olan Tadeusz Gasztowtt'u Ankara'ya göndermeye karar vermiştir. (Chmielowska, 2006(a): 119) İstanbul'daki milliyetçilerle gizli bağlantıları bulunan Gasztowtt, bu sayede Mustafa Kemal'den Ankara'ya gelişi için izin alabilmiş ve yola çıkmıştır. Gasztowtt Karadeniz üzerinden gizli tutulan bir yolculuk yapmış ve 2 Nisan 1921'de Ankara'ya varmıştır.

Tadeusz Gasztowtt Ankara'da özellikle Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey tarafından çok sıcak bir şekilde karşılanmıştır. 6 Nisan'da ise Mustafa Kemal ile görüşmüştür. Bunun yanı sıra Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Maliye Bakanı Ferit Bey ve Hüseyin Ragıp Bey ile de görüşme fırsatı bulmuştur. Bu görüşmede Türk yetkililer Polonya'nın Rusya karşısındaki başarısının, Ruslarla yürütülen müzakerelerde Türklerin elini güçlendirdiğine değinmişlerdir. (Chmielowska, 2006(a): 120) Ayrıca Gasztowtt Ankara'dan ayrılmadan kısa bir süre önce Milli Eğitim Bakanlığı'nda düzenlenen bir toplantıya da katılmıştır. Bu toplantıda Tefik Bey Gasztowtt'a Polonya Hükümeti'nin TBMM Hükümeti ile bağlantı kurmasından memnun olduklarını ve Türkiye ile Polonya hükümetleri arasındaki dostça ilişkilerin devam ettirilmesi için en yakın zamanda daimi bir temsilcinin gönderilmesini istediklerini söylemiştir. (Chmielowska, 2006(a): 120-121) Türk yetkililerle görüşmelerini tamamlayan Gasztowtt 24 Mayıs 1921'de

Ankara'dan ayrılmıştır. Böylece Polonya Hükümeti ile TBMM Hükümeti arasındaki ilk temasın kurulması başarıyla gerçekleştirilmiştir.

Tadeusz Gasztowtt'un Ankara'ya gelişiyle TBMM Hükümeti ve Polonya arasında ilk temasın kurulmuş olmasına rağmen, bu girişim 1920'li yılların başlarında her iki ülkenin birbirine karşı kayıtsız kalışının yine de üstesinden gelememiştir. Her iki ülkede savaştan sonra çetin bir var oluş mücadelesinin başlatılması, zaten ayrı kutuplarda bulunan Polonya ve Türkiye'nin yakınlaşmasına engel olmuştur. Bunun yanı sıra TBMM Hükümeti'nin en büyük destekçisi Rusya'nın Polonya'nın baş düşmanı olması bu kayıtsızlığın en büyük faktörü olmuştur. Polonya ile Türkiye arasındaki bu tutum Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından iki ülke arasında kurulan temaslar diplomatik ilişkilerin başlamasına olanak sağlayacaktır. Tarihten gelen dostluk ve Mustafa Kemal'in barışçı dış politikası, Cumhuriyet'in ilanının ardından Polonya ile dostça ilişkilerin geliştirilmesinde etkili olacaktır.

2.1.4. Polonya Basınında Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf güçlerince işgale uğraması ve bu işgallerin Anadolu'da Milli Mücadele'nin başlatılmasına yol açması dünya basınında olduğu kadar Polonya basınında* da geniş yer bulmuştur. Polonya gazetelerinde, 1919–1922 yılları arasında Türkiye'de yaşanan gelişmeler hakkında olumlu bir havanın var olduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği üzere Polonya 1795 yılında komşuları Avusturya, Rusya ve Prusya tarafından paylaşılmıştı. Ancak Osmanlı

* Polonya basınında çıkmış haberlere Öztürk Emiroğlu ve Agnieszka Zastawna'nın derlemiş oldukları **Polonya Basınında Atatürk ve Türkiye (1919–1938)** adlı eserden ulaşılmış bulunuyoruz. Emiroğlu'nun kitabın önsözünde belirtmiş olduğu üzere Polonya basınında Atatürk ve Türkiye hakkında çıkan haberler, Polonya'nın önde gelen gazetelerinden *Czas* ve *Rzeczpospolita*'nın 1919–1939 yılları arasında çıkan sayılarından derlenmiştir. Yine Emiroğlu'nun belirttiğine göre derleme yapılırken diğer Polonya gazeteleri de gözden geçirilmiş ama içerikleri hemen hemen aynı olduğu için tekrara düşmemek adına sadece *Czas* ve *Rzeczpospolita*'daki haberlerin alınmasına karar verilmiştir. Kitabın giriş bölümünde *Czas* gazetesinin muhafazakarların yayın organı ve *Rzeczpospolita* gazetesinin ise sağ eğilimli gazetecilerin yazdığı bir gazete olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra *Rzeczpospolita* gazetesi hisselerinin %60'ına, 1919 yılı içinde kısa bir dönem Polonya Başbakanlığı görevini yürütmüş olan piyanist ve politikacı Ignacy Paderewski'nin sahip olduğunun altı çizilmiştir. Son olarak, Polonya'nın 1795 yılında parçalanışını Osmanlı Devleti'nin hiçbir zaman kabul etmemesinden dolayı her iki Polonya gazetesinin de Türkiye'ye bakış açılarının dostane ve yapılanları övücü tarzda olduğu aktarılmıştır.

Devleti bu paylaşıma karşı çıkararak Polonya'yı bağımsız bir devlet gibi görmeye devam etmişti. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin Polonya'nın paylaşımına karşı sergilediği tutum Polonyalıların belleğinde uzun süre yer etmiştir. Haliyle bu durum Polonya basınının Türklerin bağımsızlık mücadelesine sempatiyle yaklaşmasına yol açmıştır.

Öte yandan Polonya basınına göz gezdirdiğimizde ilk dikkatimizi çeken noktalardan biri de Milli Mücadelecilerin Sovyetlerle olan ilişkilerine fazlasıyla odaklanmış olmalarıdır. Öyle ki, Sovyet Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin'in Mustafa Kemal'e gönderdiği 4 Haziran 1920 tarihli mektubun tam metni *Rzeczpospolita* gazetesinin 10 Temmuz 1920'de çıkan sayısında yayımlanmıştır. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 19-20) Aynı dönemde Polonyalıların Sovyetlerle amansız bir mücadele içinde olduklarını göz önünde bulundurursak bu ilginin sebebini anlayabiliriz. Öte yandan, her ne kadar Polonya dönem itibarıyla Sovyetlere düşman olsa da, Sovyet yardımı alan Türklere karşı düşmanımın dostu düşmanımdır mantığıyla hareket etmemiş ve Türklerin bağımsızlık mücadelesine sempatiyle bakmıştır. Bunda tarihten gelen dostluk geleneğinin etkisi olduğu kadar Polonyalıların Rusya hakkında ileride uygulamaya koymayı düşündükleri planların da etkisi olmuştur. Daha önce de bahsettiğimiz üzere Piłsudski, Rusya sınırları içinde yaşayan Müslümanları kullanarak Rusya'yı içten çökertmeye dair planlar yapmaktaydı. Haliyle, Müslüman bir ülke olan Türkiye'nin bu planların uygulanmasında sağlayacağı katkı yadsınamazdı. İşte tüm bu sebepler Türklerin ve Sovyetlerle ilişkilerinin Polonya basınında yakından takip edilmesine neden olmuştur.

Şüphesiz Kurtuluş Savaşı denince akla ilk önce Mustafa Kemal gelmektedir. Çünkü Mustafa Kemal İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek işgalci güçlere karşı Milli Mücadele'nin örgütlenmesi ve başlatılmasında büyük rol oynamıştır. Haliyle, Mustafa Kemal Milli Mücadele'nin önderi olarak Polonya basınında fazlasıyla yer bulmuştur. Wojciech Dobrowski, 2 Kasım 1922'de *Rzeczpospolita* gazetesinde çıkan "Mustafa Kemal" başlıklı makalesinde Mustafa Kemal'in askeri yetenekleri ve örgütçülüğünden şu şekilde bahsetmiştir:

“Ancak Mustafa, öncelikle olağanüstü bir general ve iki yıldan az bir sürede, Anadolu’daki doğal afetin ve silahlı Fransız, İngiliz, İtalyan ve Alman birliklerinin yarattığı güç koşullara karşın, güçlü ve mükemmel, hatta tam donanımlı bir ordu oluşturmayı başaracak kadar doğuştan örgütçü bir kişidir.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 20-21)

Bunun yanı sıra Dobrowski makalesinde Mustafa Kemal tarafından başlatılan bağımsızlık hareketinin Rusya tarafından ilgiyle takip edildiğini ve desteklendiğini şu şekilde belirtmiştir:

“Bolşevikler dikkatlerini hemen Mustafa Kemal’e yönelttiler ve ona altın dışında, Deniken ve Kolçak’tan aldıkları Batı Avrupa yapısı silahları göndermeye başladılar. ... Ordu birliklerinin en büyük gücünü oluşturan ve küçük arabalara yerleştirilen makinalı tüfeklerin hemen hepsinin Ruslardan alındığını belirtmek yeterlidir.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 23)

O dönemde Polonya’nın Rusya ile yeni savaştan çıkmış olması göz önünde bulundurulursa, Türklere yapılan Rus yardımının Polonya basınında yer almasının gayet doğal olduğu anlaşılacaktır. Dobrowski her ne kadar makalesinde Türkiye ile ilgili konuları ilgiyle işlemiş olsa da, bazı değerlendirmeleri zamanla yanlışlıklarını ispatlayacaklardır. Bunlardan en göze çarpanı Mustafa Kemal hakkında yaptığı bir değerlendirmedir:

“Mustafa Kemal’in neyi düşlediğini kestirmek çok kolay. Kuşkusuz o da bir zamanlar Enver Paşa’nın gördüğü düşü, yani, artık güçsüz olan Osmanlı hanedanının halifesi yanında Sultan olma, hatta bir süre sonra da Muhammed’in kılıcını kuşanma düşünüy görmektedir.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 23)

Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı hakkında Polonya basınında yapılan bir diğer yanlış değerlendirme de *Rzeczpospolita* gazetesinin 2 Temmuz 1921 tarihli sayısında yer almıştır. “Ortadoğu’da Cihad” başlığıyla verilen haberde, ilk olarak Mustafa Kemal’in Anadolu halkına yaptığı çağrıdan bahsedilmiştir. Haberde,

Mustafa Kemal'in yaptığı çağrıda Batı'yı İslam'ı yok etme arzusu beslemekle suçladığı, İngiliz alçakların Babiâli'yi ayaklar altına aldığı söylediği ve komünist ordunun yardımını aldığı suçlamasını protesto ettiği Polonyalı okuyuculara iletilmiştir. Haberin sonunda ise şöyle bir değerlendirme yapılmıştır:

“Bugünkü savaş, aynı zamanda, yabancı boyunduruğu altına girmiş olan Hindistan'ın ve diğer Müslüman ulusların kurtuluşunu hedefleyen bir cihaddır.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 59)

Her ne kadar Anadolu'da yürütülen Milli Mücadele emperyalizmin hedefi haline gelmiş pek çok mazlum millete ilham kaynağı olmuş olsa da, Milli Mücadele'nin bir cihat olarak değerlendirilmesinin ve Mustafa Kemal'in bu cihadın önderliğini yaptığı imasının gerçeklik payı yoktur.

Mustafa Kemal'in Polonya basınında yer almasını sağlayan bir diğer neden ise sahip olduğu görüşleri olmuştur. Irena Pannenkowa, 16 Kasım 1922'de *Rzeczpospolita* gazetesinde yayımlanan makalesinde Kemalist hareketin Türkiye'nin ruhsal, toplumsal ve ahlaki gereksinimlerine ne denli yanıt verdiğiinden bahsetmiş ve Mustafa Kemal'in 27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere yapmış olduğu konuşmanın bir kısmını alıntılamaştır. Pannenkowa, Mustafa Kemal'in konuşmasında kadın ve erkeği ayıran engellerin kaldırılması gerektiğine değinmiş olduğunu belirtmiştir. Konuşmanın alıntılacağı kısmında özellikle Mustafa Kemal'in kadınların toplumdaki yeri konusundaki görüşlerine yer vermiş ve bunun üzerinden Polonya'nın bir özeleştirisini şu şekilde yapmıştır:

“Gelişim, okullar, Avrupa kültürü hatta kadın eşitliği konusunda bir general ve Türk milliyetçilerinin önderi olan kişi bu biçimde endişe duyarken, tam bu sırada Polonyalı sosyalist “İleri” dergisi, kadın eşitliğine ve bu alanda yapılan reformlara kızmakta, sırf partiye yarar getirmediği gerekçesiyle bu konuda geri adım atılmasına sevinebilmektedir. Dolayısıyla, hangisi daha ileridir: Türk ulusalcılığı mı, Polonya sosyalizmi mi?” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 24-25)

Milli Mücadele'nin başarılı bir şekilde devam ettiği dönemde Polonyalılar Türklerle Fransa'da görüşmek için girişimlerde bulunmuşlardır. 20 Ekim 1921'de Ankara Anlaşması ile sonuçlanan Henry Franklin-Boullion ve Yusuf Kemal Tengirşek arasında yapılan görüşmeler sürerken, eski Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey ve beraberindeki Türk heyeti Paris'te Polonyalı yetkililerle görüşüyordu. *Rzeczpospolita* gazetesi, İngiliz *Daily Telegraph* (20 Şubat 1922) gazetesinden alıntı yaparak görüşmeler hakkındaki haberleri 21 Şubat 1922'de okuyucularına aktarmıştır. *Daily Telegraph* diplomasi uzmanının bildirdiğine göre, bu görüşmeler ile Fransa, Polonya ve Türkiye arasında geniş kapsamlı bir anlaşmayı mümkün kılacak bir zemininin hazırlanması bekleniyordu. İngiliz gazetesinin diplomasi uzmanı şunları aktararak yazısına devam etmiştir:

“Polonya-Türkiye anlaşması, Rus saldırısından korunmak için Ankara'dan Varşova'ya bir yol açmaktadır. Polonyalı ve Türk yetkililer, bu açıdan, Batı Kafkasya, Ukrayna ve Kuzey Türkistan'ın Sovyet Rusya'dan ayrılmasını istiyorlar. Türk-Yunan anlaşmazlığının sona ermesine kadar, Ankara hükümeti, Romanya ve Polonya'ya yapılacak her türlü Bolşevik saldırısını şu anda hala Rus hakimiyetinde bulunan bu bölgelere karşı baskı uygulayarak önlemek durumundaydı.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 164)

Ancak ne yazık ki Paris'te Polonyalı ve Türk yetkililer arasında yapılan görüşmeler istenilen doğrultuda sonuçlanmamış ve bir Polonya-Türkiye anlaşması imzalanamamıştır. Her ne kadar istenilen sonucu doğurmuş olmasa da, bu görüşmeler Lozan'da Türkiye ile Polonya arasında yapılacak olan anlaşmalara öncülük etmiş ve iki ülkenin yakınlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Türkiye'nin Polonya basınında geniş çapta yer almasını sağlayan olaylardan biri de Lozan Konferansı'na hem Ankara hem de İstanbul hükümetlerinin davet edilmesi nedeniyle 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması olmuştur. Wojciech Dobrowski 8 Kasım 1922'de *Rzeczpospolita* gazetesinde çıkan makalesinde, konu hakkında detaylı değerlendirmeler yapmıştır. Dobrowski, “Muhammed'in Kırık Kılıcı” başlığını taşıyan makalesinin girişinde, İngiltere'nin çok şanslı olduğunu ileri sürmüş ve saltanatın kaldırılmasının gelecekte İngiltere için faydalı sonuçlar

doğuracağını düşündüğünü belirtmiştir. Saltanatın kaldırılması hamlesinin özellikle Hindistan konusunda İngiltere'nin elini çok rahatlattığını belirten Dobrowski, şunları not etmiştir:

“Ankara hükümetinin tahttan indirme kararı, İngiltere için, gerçekte tam bir güvenlik ya da ayrılıkçı ajitasyonun yok olması, hatta Hindistan'daki 65 milyon Müslümanın bu ajitasyondan kopması anlamına gelmemektedir. Ancak bu Müslümanlarla aralarındaki en büyük gerginliğin, yani Halife'nin hakimiyetinin İngilizler tarafından yok edilmesi olgusunun ortadan kalkması demektir. Çünkü burada hakimiyetten yoksun bırakma işlemini “Muhammed'in kılıcını kıran” Müslümanlar yapmakta, böylelikle, belki de artık Halife'nin savunmasını üstlenecek olan İngilizlere karşı olan nefret ortadan kalkacaktır. Bu kadarı da fazla olsa gerek.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 57)

Dobrowski, Ankara Hükümeti'nin fazlasıyla Bolşeviklerin tesiri altına girdiğini iddia etmiş ve bu konuda da bir dizi eleştiride bulunmuştur:

“Kemalistlerin eğilimi çoktandır farkedilmekteydi, ancak bu son kararda yalnızca bolşeviklerin onların üzerindeki etkisi değil, kendilerinin ruhen bolşevikleşmeleri de ortaya çıkmıştır. Bu, tarihsel bir kurumu, gelecekte ne gibi etkileri olacağını hiç düşünmeden yok etme isteğidir.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 56)

Saltanatın kaldırılmasının Polonya basınında bu denli tepki görmesinin sebebi, Dobrowski'nin de vurguladığı üzere iki sebepten ötürü kaynaklanmıştır: Birincisi, Türklerin gitgide Bolşevikleşmeye başladıklarının düşünülmesi; ikincisi ise, alınan bu kararlar dünya Müslümanlarını harekete geçirebilecek bir mekanizmanın ortadan kaldırılmasıdır. Bunların Polonya ile bağlantısına gelince, ilk olarak Polonyalılar düşmanları olan Rusya'nın tesirine girmiş bir Türkiye'yi dış politikalarının devamlılığı bakımından uygun görmüyorlardı. Öte yandan Polonyalıların Rusya sınırları içinde yaşayan Müslümanları kullanarak Rusya'yı içten çökertme planlarının uygulanması saltanat makamının kaldırılmasıyla zora

girmiştir. Kısacası bu tepkinin altında Polonya'nın güvenlik endişeleri yatmaktadır. Zaten Dobrowski de bunu makalesinde açıkça dile getirmiştir:

“Polonya'nın kaderinin, her zaman Doğu sorunundaki gelişmelere sıkı sıkıya bağlı olduğu ve gelecekte de olacağı yolunda tanınmış Fransız tarihçisi Albert Sorel'in her ne kadar kanıtlanmasa da, Doğu'daki olayların bizim açımızdan ne denli önemli olduğu artık ortadadır.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 56)

Bunların dışında, Polonya basınında Türkiye'nin Yunanistan ile yaptığı savaşlara da geniş ölçüde yer verilmiştir. Özellikle İzmir'in Kurtuluşu'nun ardından ülke içinde yaşanan gelişmeler ve halkın sevinci, *Czas* gazetesinin 14 Eylül 1922 tarihli sayısında Polonyalı okuyuculara aktarılmıştır. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 114-117) Bu haberlerde geniş ölçüde zafer kazanan TBMM Hükümeti'nin barış için ortaya koyduğu şartlara değinilmiş ve başarı kazanmanın yarattığı haklı gururdan övgüyle bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra Mudanya Mütarekesi hakkındaki gelişmeler de Polonya basınına ilgisini çekmiştir.

Kurtuluş Savaşı yılları boyunca, geçmişten gelen dostluğun da etkisiyle Türkler ve mücadeleleri hakkında Polonya basınında çoğunlukla olumlu haberler çıkmıştır. Her ne kadar bazı konularda eleştiriler yapılmış olsa da, bunlar düşmanca bir dil kullanılarak yapılmamıştır. Zaman zaman Mustafa Kemal hakkında yanlış değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak zaman ilerledikçe bunların yanlışlığı ortaya çıkmıştır. Bahsedildiği üzere Mustafa Kemal'den çoğunlukla övgüyle söz edilmiş ve Milli Mücadele'nin haklılığına sık sık değinilmiştir. Bu durum Polonya'da Türklerin lehine bir kamuoyu oluşmasının yolunu açmış ve yürütülen bağımsızlık mücadelesine sempatiyle bakılmasını sağlamıştır.

2.2. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ (1923–1938)

2.2.1. Lozan'daki Temaslar ve Diplomatik İlişkilerin Başlangıcı (1923–1926)

Mondros Mütarekesi'nden sonra gerçekleşen işgallere karşı gelişen Milli Mücadele hareketi 1922 yılına gelindiğinde büyük başarılar elde etmişti. Doğu Cephesi'nde Ermenilere, Güney Cephesi'nde ise Fransızlara karşı kazanılan zaferler kazanılmıştı. Bunun yanı sıra Yunanlara karşı İnönü Muharebeleri ve Sakarya Savaşı kazanılmıştı. 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'yla ise Fransa Türk Devleti'ni tanımış ve İtilaf Devletleri cephesinde büyük bir çatlağın oluşmasına neden olmuştu. Artık son bir hamlenin daha yapılması gerekliydi ve bu hamle 26 Ağustos 1922'de başlatıldı. Yunan ordusu 30 Ağustos'ta Dumlupınar Muharebesi ile bozguna uğratıldı. Türk güçlerinin 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmesinin ardından ise Yunan işgali sona ermiş oldu.

Zaferlerin ardından 3 Ekim 1922'de Mudanya'da barış görüşmeleri başlatılmıştır. Görüşmelerin sona ermesiyle 11 Ekim'de Mudanya Mütarekesi imzalanmış ve Yunanların kuvvetlerini geri çekmeleri kararlaştırılmıştır. Mudanya'nın ardından İtilaf Devletleri bir barış konferansının toplanması için hazırlıklara başlamıştır. Bu doğrultuda TBMM Hükümeti'ne Lozan'da yapılacak olan barış konferansı için 28 Ekim'de bir davet gönderilmiştir. Ancak İtilaf Devletleri İstanbul Hükümeti'ni de konferansa davet etmişlerdir. Bunun üzerine 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmış ve Türkiye'nin tek hakiminin TBMM Hükümeti olduğu mesajı verilmiştir.

Lozan'daki barış görüşmeleri 20 Kasım 1922'de başlamıştır. Görüşmelere Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda İsmet Paşa başkanlığındaki bir heyet katılmıştır. Lozan'da uzun süre devam eden tartışmalar sonuç vermemiş ve konferans 4 Şubat 1923'te tatil edilmiştir. Ancak 23 Nisan'da konferans yeniden toplanmıştır. Uzun süren görüşmelerin ardından sağlanan uzlaşma ile 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin sınırları belirlenmiş,

kapitülasyonlar kaldırılmış ve Türkler anayurtlarında hakimiyeti yeniden kazanmışlardır. Kurtuluş Savaşı ile kazanılan zaferi belgeleyen Lozan Antlaşması, Hatay ve Musul'un sınırlar içine dahil edilememesi yüzünden bazı milletvekillerinin eleştirilerine maruz kalmış olsa da, TBMM'de 23 Ağustos 1923'te 14'e karşı 227 oyla kabul edilmiştir. (Shaw, 2006: s. 436)

Lozan Konferansı, bağımsız bir Türkiye'nin kuruluş sözleşmesi olmasının yanı sıra Türkiye-Polonya ilişkilerinin daha sağlam bir zeminde yeniden başlatılması için de bir vesile olmuştur. Lozan'da bir barış konferansının toplanacağını duyan Polonyalılar en baştan beri bu konferansa büyük ilgi duymuşlardı. Öyle ki, Piłsudski Polonya'dan gidecek bir heyetin konferans boyunca resmi olarak görüşme masasında yer alması için diplomatları aracılığıyla birçok teşebbüste bulunmuştur. Ancak organizasyonu düzenleyen devletler Polonya'nın Türkiye ve Güneydoğu Avrupa hakkındaki meselelerle bir ilgisinin olamayacağını söyleyerek Polonya'nın isteğini reddetmişlerdir. (Chmielowska, 2006(a): s. 175) Bu yüzden Polonya konferansa sadece gözlemci olarak katılmıştır. Bu doğrultuda, 1924-26 yılları arasında Ankara'da askeri ateşe olarak bulunacak olan Binbaşı Tadeusz Schaetzel Polonya'nın gözlemcisi olarak Lozan'a gönderilmiştir. Schaetzel Lozan'da İsmet Paşa ile de görüşme fırsatı bulmuştur. Bu görüşmede Piłsudski adına Polonya'nın Türk bağımsızlık mücadelesine sempati duyduğunu İsmet Paşa'ya ileten Schaetzel, Polonya hükümetinin ikili ilişkileri geliştirmek istediğini ve hem konferans boyunca hem de konferans sonrasında Polonya'nın Türkiye'yi hep destekleyeceğini belirtmiştir. (Chmielowska, 2006(a): s. 175)

Binbaşı Schaetzel'in İsmet Paşa ile yaptığı görüşmenin yanı sıra Lozan'da Türk ve Polonya heyetleri arasında da görüşmeler düzenlenmiştir. İki heyet arasındaki görüşmelere 18 Mayıs'ta başlanmıştır. Heyecan ve büyük beklentilerin hakim olduğu bir atmosfer içinde geçen bu görüşmelerde Polonya tarafını Bern'deki Polonya büyükelçisi Jan Modzelewski, yetkili bakan Woroniecki, elçilik danışmanı Aleksander Ładoś ve elçilik sekreteri Jerzy Numberg temsil ederken Türk tarafını ise İsmet Paşa, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Mustafa Bey, Adalet Bakanlığı Müsteşarı Tahir Bey ve Türk heyetinin diğer üyeleri temsil etmiştir. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 164-165) Görüşmelerde ele alınan konular diplomatik, konsolosluk ve ticari

ilişkilerin kurulması üzerine olmuştur. Polonya tarafının görüşmelerden en büyük beklentisi, diplomatik ilişkilerin kurulması ve ticari anlaşmaların yapılmasıyla kendi endüstriyel ve tarımsal ürünleri için yeni pazarlar elde etmek yönünde olmuştur. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 165) 18 Mayıs günü yapılan açılış oturumuna her iki heyetin bütün üyeleri katılmıştır. Burada ilk konuşmayı İsmet İnönü yapmıştır. İsmet Paşa konuşmasında Polonya'nın bağımsızlığını kazanmış olmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin de bağımsızlığını kazanmasıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin günden güne daha da gelişeceğini ve Lozan Konferansı ile iki milletin arasında refah ve barışın hüküm sürdüğü bir dönemin açılmasını umut ettiğini belirtmiştir. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 165-166) İsmet Paşa'dan sonra söz alan Polonya heyetin başkanı Jan Modzelewski ise görüşmelerin başarıyla sonuçlanmasının iki milleti birbirine daha da yaklaştıracaklarını söylemiştir. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 165-166) Konuşmaların ardından diplomatik, konsolosluk ve ticari olmak üzere üç komisyonun kurulmasına karar veren tüzük kabul edilmiş ve görüşmelerin ilk günü böylece sona ermiştir.

İlk görüşmenin ardından iki heyet arasında birçok görüşme daha yapılmıştır. Herkesin beklediği üzere Lozan Konferansı'nın kapanmasından önce anlaşma sağlanmıştır. 23 Temmuz 1923'te Lozan'daki Polonya heyeti ikametgahında bir araya gelen Türk ve Polonyalı yetkililer dostluk, ticaret ve yerleşim anlaşmalarına imzalarını atmışlardır. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 166-167) Böylece Türkiye ile Polonya arasında resmi olarak ilk temaslar kurulmuştur.

İmzaya sunulan metinlerden ilki olan dostluk anlaşmasında Polonya tarafından Jan Modzelewski, Henryk Tennenbaum ve Aleksander Ładoś'un; Türk tarafından ise İsmet Paşa, Rıza Nur ve Hasan Saka'nın imzaları bulunmaktaydı. Çok uzun bir metne sahip olmayan bu antlaşma dört maddeden oluşuyor ve şu şekilde başlıyordu:

“Geçmiş asırlarda Türkiye ile Lehistan Cumhuriyeti'nin birbirlerine karşı izhar etmiş olduğu samimi dostluğun bağlarını yeniden kurmak ve kuvvetlendirmek samimi arzusunda oldukları, Türkiye ile Lehistan arasındaki işbu dostluğun yeniden kurulması iki ülkenin saadeti ve refahı için yararlı

olacağı kanısında olan iki taraf bir dostluk antlaşmasının bağitlanmasına karar vererek...” (A. Akşin, 1991: s. 235)

İlk madde Polonya ile Türkiye'nin yanı sıra iki ülkenin halkları arasında da ilk resmi temasların kurulduğunu bildiriyordu. Bu maddede iki ülke ve vatandaşları arasındaki dostluk için şöyle bir temennide bulunulmaktaydı: “*İki memleket ve onların vatandaşları arasında hiçbir suretle bozulamayacak samimi ve ebedi (perpétuel) bir dostluk hüküm sürecektir.*” (A. Akşin, 1991: s. 235) İkinci madde diplomatik alanda işbirliği yapmaya, üçüncü madde her iki hükümetin de ticaret ve yerleşim anlaşmaları imzalamayı kabul ettiğine ve son madde ise anlaşmaların bir an önce her iki hükümetçe onaylanacağına dairdi. (Chmielowska, 2006(a): s. 188) Polonya ile Türkiye arasında varılan böyle bir anlaşma her iki ülkenin kamuoyunda ve Avrupa'da olumlu karşılanmıştır. Fransız gazetesi *Journal*, Rus tehlikesine en fazla maruz kalan Türkiye ve Polonya'nın bu anlaşmayla yakınlaştığını ve bu tehlike devam ettiği sürece iki ülkeyi birleştiren bağların daha da kuvvetleneceğini bildirerek anlaşmadan duyulan memnuniyeti ifade etmiştir. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 168)

Lozan'da Türk ve Polonyalı heyetlerce yapılmış bir diğer anlaşma olan ticaret anlaşması da yine dostluk anlaşmasını imzalayan kişiler tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma ile hem Polonyalılara hem de Türklere karşılıklı ticaret ve seyir serbestisi sağlanmıştır. Bunun yanı sıra gümrüklerde ayrıcalıklar tanıyan koşullar getirilmiş ve Türk pazarlarında yer almak isteyen Polonyalı tüccar ve sanayicilere Türk vatandaşlarıyla aynı hakların tanınması karara bağlanmıştır. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 167-168) Türk pazarlarındaki potansiyel ticaret hacminin oldukça yüksek olması ve yerel sanayinin o tarihlerde henüz gelişmiş olmaması göz önünde bulundurulursa bu anlaşmanın Polonya açısından büyük bir başarı olduğu kesindir. Öyle ki, *Rzeczpospolita* yazarlarından W. G. D. “Gelecekteki Ekonomik İlişkilerin Görünümü” başlıklı makalesinde Türkiye pazarının özellikleri hakkında bilgiler vermiştir. 18 Eylül 1923'te yayımlanan bu makalede, Türk pazarına büyük oranda yabancı kuruluşların hakim olduğu ve kısa zaman öncesine kadar ticari faaliyetlerin büyük bir çoğunluğunun ülkede yaşayan azınlıklar tarafından yürütüldüğü belirtilerek şu ifadeler kullanılmıştır:

“Türk ekonomik sisteminin diğer bir belirleyici özelliği, hemen hiç fabrikasyon sanayisi bulunmaması, dolayısıyla da sanayi ürünlerinin hemen hepsine gereksinim duyulmasıdır. Türkiye’ye ne götürürseniz, yerel beğeniye ve geleneklere uygun olduğu ve fiyatı çok yüksek olmadığı takdirde hemen alıcı bulmaktadır.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 169)

Son olarak yerleşim anlaşması da diğer iki anlaşmayı imzalayan kişiler tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma, her iki tarafın vatandaşlarına yerleşim ve dolaşım hakkı tanıyordu. Buna ilaveten her iki ülkenin vatandaşları diğer ülkede ticaret ve sanayi alanında faaliyet gösterme ve taşınabilir-taşınamaz mal edinme haklarına sahip olabiliyorlardı. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 168) Her üç anlaşmanın da imzalanmasının ardından imzalı nüshalar değiştirilmiş ilk sözü Modzelewski almıştır. Yapılan anlaşmaların Türkiye ile Polonya’nın gelecekteki ilişkileri için temel oluşturacağını belirten büyükelçi, anlaşmaların ekonomik yönünü vurgulayarak Polonya hükümeti ve halkının bundan çok büyük bir mutluluk duyduğunu söylemiştir. Modzelewski konuşmasını bitirdikten sonra İsmet Paşa söz almış ve bu anlaşmaların Polonya ile tarihten gelen dostluk ilişkilerinin yeniden başlatılması anlamına geldiği için Türk hükümeti ve halkı tarafından sevinçle karşılanacağını belirtmiştir. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 167)

Türkiye ile Polonya arasında imzalanan anlaşmalardan bir gün sonra yani 24 Temmuz 1923’te Lozan Antlaşması imzalanmış ve Türkiye’nin uluslararası alanda tanınması sağlanmıştır. Türkiye açısından büyük bir başarı olan Lozan Antlaşması, Türkiye ile ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmak isteyen Polonya’da da yankılanmıştır. Polonya basını, konferans boyunca yapılan görüşmeleri yakından takip ederek konuyla ilgili haberlere geniş yer ayırmıştır. Lozan Antlaşması henüz imzalanmadan önce Polonya basınında çıkan haberlerde Türkiye’nin lehine bir hava söz konusudur. *Rzeczpospolita* gazetesinin 14 Temmuz 1923 tarihli sayısında Leon Radziejowski’nin “Türk Barışı” başlığıyla yayımlanan makalesinde, Türkiye ile imzalanacak antlaşmanın ana hatları verilmiştir. Böyle bir antlaşmanın Türkiye açısından büyük bir başarı olduğuna değinen Radziejowski, Türkiye hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Orta Doğu’daki savaş, büyük dünya savaşının bir uzantısı idi ve Lozan Anlaşması Yakın Doğu ve Türkiye konularıyla ilgili uluslar arası barışı sağladı. Bu son savaş sonucunda yalnızca Türkler Avrupa’dan uzaklaştırılmamakla kalmadı, aksine Türkiye “hasta adam” konumundan kurtuldu.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 151)

Yine *Rzeczpospolita* gazetesinin 22 Temmuz 1923 tarihli sayısında yayımlanan W. S-ki imzalı “Lozan Barışı” başlığını taşıyan makalede, Türklerin I. Dünya Savaşı boyunca yaşadıklarına ve Lozan’daki zaferin Türkler açısından ne kadar önemli olduğuna değinilmiştir. I. Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye’de oluşan koşullar ile 1863 yılında Polonya’da yaşanan Ocak Ayaklanması’nın koşulları arasında bağ kuran W. S-ki, bu konuda şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Türkiye’nin bu yenilgiler zincirinden nasıl sıyrılmayı başardığı üzerine tarihçiler çok şey yazacak. 1920’de, bizim 1863 askeri ayaklanmasındaki koşulları anımsatan koşullarda, yani ordusuz, silahsız, mühimmatsız, hükümitsiz ve müttefiksiz olarak bağımsızlık savaşını başlatan Mustafa Kemal Paşa’nın savaş destanı, kuşkusuz birçok tarihçi tarafından ele alınacaktır. Ancak askeri zaferlerden daha önemlisi, Türkiye’nin, bugün Lozan Anlaşması ile sonuçlanan ve diplomatik alanda son kazandığı zafere olanak sağlayan olgulardır.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 152)

Türklerin olumsuz koşullara rağmen yürüttükleri mücadele ve sonrasında gelen Lozan başarısı Polonya basınına bu şekilde yansımıştır. Türkiye’deki şartlar hakkında yapılan yorumlar ve Polonyalıların geçmişteki deneyimleriyle bu şartlar arasında bağlantı kurulması, haliyle Polonya halkının Türk halkı ile empati kurmasını mümkün kılmış ve Polonya’da Türkiye lehine kuvvetli bir kamuoyunun oluşmasını sağlamıştır.

Lozan’da Türkiye ile Polonya arasında imzalanan dostluk, ticaret ve yerleşim anlaşmaları, Polonya Meclisi’nde 5 Aralık 1923’te, TBMM’de ise 12 Aralık 1923’te

onaylanmıştır. Bu anlaşmalar, 17 Nisan 1924'te Bern'deki Polonya Büyükelçiliği'nde nüshaların değiştirilmesiyle birlikte yürürlüğe girmiştir.

Polonya ile imzalanmış olan anlaşmaların, 12 Aralık 1923 tarihli TBMM'nin 66. Birleşim 2. Celse'sinde Başbakan İsmet İnönü tarafından müzakere edilmesi teklif edilmiştir. Meclis Başkanı Ali Fethi Okyar teklifi oya sunmuş ve oylama sonucunda anlaşmaların müzakere edilmesi kararlaştırılmıştır. Hemen ardından Meclis Başkanı anlaşma metinlerini okumaya başlamıştır. Anlaşma metinlerinin okunmasından sonra Şükrü Saraçoğlu, Hariciye Encümeni Mazbata Muharriri sıfatıyla konu üzerine bir konuşma yapmak istediğini bildirmiştir. Saraçoğlu, konuşmasına Türkler ve Polonyalılar arasındaki tarihten gelen dostluk geleneğinden bahsederek başlamış ve bunun üzerine örnekler vererek şu şekilde devam etmiştir:

“Görülüyor ki arkadaşlar! Tarih bu iki milleti aradaki zamana ve mesafeye rağmen pek çok rabitalarla bağlamış ve istikbalde adeta dost yaşamaya mahkûm eylemişti. İşte tarih ve mazinin yapmış olduğu bu bağlar, bu esbab Lozan'da Türk ve Lehistan murahhaslarını buluşturmuş ve şu kırmızı cilt içinde gördüğünüz tarihi üç vesikaya meydan vermiştir.” (TBMM Zabıt Ceridesi, 12.12.1339, C. 4: s. 192)

Konuşmasını ticaret ve yerleşim anlaşmalarının her iki ülkeye sağlayacağı yararlarından bahsederek sürdüren Saraçoğlu, şu ifadelerle sözlerini noktalamıştır:

“Hayata yeni doğan her iki devletin ve her iki cumhuriyetin amali iktisadiyesini bihakkin temin eden şu mukavelenamelerin tarafınızdan – merbut olan kanun layihalarıyla birlikte – kabul edilmesini encümeniniz namına bir kere daha rica edeceğim ve yalnız bunu söylerken müsadenezle sizlere hatırlatırım; bundan bir hafta, belki on gün evvel bu muahede Lehistan'ın her iki Meclisinde tetkik edilmiş ve “Yaşasın Türkiye” nidalarıyla, alkışlar arasında müttefikan kabul edilmiştir.” (TBMM Zabıt Ceridesi, 12.12.1339, C. 4: s. 194)

Saraçoğlu'ndan sonra söz alan Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey ise iki milletin arasında bulunan kardeşlik bağlarının yüzyıllardır süregeldiğini belirtmiş ve şunları söyleyerek bir teklifte bulunmuştur:

“Şurada söylenmek icabeden bir teklifte bulunacağım. Cümlemin bu teklifine bütün ruhunuzla iştirak edeceğinize şüphe yoktur. O teklif de arkadaşlar; Leh ve (Diyet) ine karşı Leh milletinin koskoca Millet Meclisine karşı tezahüratına bir mukabeleden ibarettir. Onlar tarihin güzel parçalarını hatırlayarak bize son zamanda bir hediye gönderdiler. Biz o hediyeyi kendilerine mukaveleyi tasdik etmeden gönderelim. Arkadaşlar! Onlar dediler ki, ‘Yaşasın Türkiye!’ Ben diyorum ki arkadaşlar, müzakereye başlamadan evvel yaşasın Lehistan Cumhuriyeti!” (TBMM Zabıt Ceridesi, 12.12.1339, C. 4: s. 195)

Hilmi Bey'in bu sözlerinin ardından Meclis salonunda bulunanlar hep bir ağızdan “Yaşasın Lehistan Cumhuriyeti!” diye haykırmışlar ve ardından dakikalarca alkışlamışlardır. Hilmi Bey'in ardından söz alan Gelibolu Milletvekili Celal Nuri Bey de Polonya ve Türkiye tarihinden örnekler vererek iki millet arasındaki dostluk geleneğine dair bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının sonunda yapılan anlaşmaların bu suretle kabul edilmesini ve Polonya Cumhuriyeti'nin tekrar alkışlanmasını teklif etmiştir. Bunun üzerine Meclis salonunda bulunanlar hep birlikte Polonya'yı alkışlamışlardır. Hemen ardından Kazım Vehbi Bey (Ergani) söz almış ve yapılan anlaşmaların Türkiye ve Polonya arasındaki barış ve kardeşliği daimi kılmasını temenni etmiştir. Vehbi Bey, sözlerine “Yaşasın Lehistan Cumhuriyeti!” diyerek son vermiş ve bütün milletvekilleri kendisine eşlik ederek Polonya'yı bir kez daha alkışlamışlardır. (TBMM Zabıt Ceridesi, 12.12.1339, C. 4: s. 196)

Milletvekillerinin konuşmalarının ardından Meclis Başkanı kanun layihalarının müzakeresine geçmiştir. Müzakerenin sonuçlanması ile birlikte oylamaya başlanmıştır. Türkiye ile Polonya arasında imzalanmış olan dostluk anlaşması için yapılan oylamaya 163, ticaret anlaşması için yapılan oylamaya 161 ve yerleşim anlaşması için yapılan oylamaya ise 163 milletvekili katılmıştır. Oylamaya sunulan üç kanun layihasına da aleyhte oy çıkmamış ve böylece Lozan'da yapılan

anlaşmalar TBMM tarafından onaylanmıştır. (TBMM Zabıt Ceridesi, 12.12.1339, C. 4: s. 199)

Lozan'da yapılan başlangıç ve her iki ülke meclislerinin de anlaşmaları onaylamasının ardından Polonya'nın Türkiye'ye gönderdiği ilk elçi Roman Knoll* olmuştur. Başkent ilan edilen Ankara'nın prestijini artırmak amacıyla İstanbul'daki bütün diplomatik temsilciliklerin bu şehre taşınması kararlaştırıldığı için Roman Knoll Ankara'da görev yapmış ve Ankara'ya ilk gelen elçilerden biri olmuştur. Knoll, Polonya'nın yurtdışı misyon temsilcisi sıfatıyla Türkiye'ye atanmış bulunmaktaydı. Çünkü Polonya Büyükelçiliği ancak 1930 yılından itibaren faaliyete girecekti. Roman Knoll, 25 Haziran 1924 ile 24 Mart 1926 tarihleri arasında görevde bulunmuştur. Ayrıca müsteşar W. Günther, sekreter T. Gosiewski ve ticaret müsteşarı Dr. Weçławowicz yeni Polonya elçiliğinde Knoll ile birlikte çalışmışlardır. (Chmielowska, 2006(b): s. 2246)

Polonya Cumhurbaşkanı Stanisław Wojciechowski, Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e sunulmak üzere Knoll ile birlikte gönderdiği akreditasyon mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır:

“1795 yılında Polonya'nın Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından işgal edilmesiyle kesilen diplomatik ilişkilere rağmen, Polonya milleti Türkiye'nin bu işgali kabul etmemesi ve Türklerin Polonyalılar için tarihin en zorlu dönemlerinde vermiş oldukları destek ve yardım ile büyük bir dostluk örneği vermiş olduğunu asla unutmamıştır.” (Chmielowska, 2006(b): s. 2248)

Ancak bu mektubun sunulacağı gün bazı aksilikler söz konusu olmuştur. Bu aksilikler Knoll ve arkadaşlarının Türk kültürü ve geleneklerini çok fazla tanımamaları yüzünden yaşanmıştır. Elçilik müsteşarı Władysław Günther anılarında güven mektubunun sunulacağı günden şu şekilde bahsetmiştir:

* Roman Knoll 1888 yılında Kiev'de doğmuştur. Kiev Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitiren Knoll, 1920 yılında Polonya-Sovyet Savaşı'na gönüllü olarak katılmıştır. Riga Antlaşması müzakerelerinde Polonya delegasyonunun genel sekreterliğini yapmıştır. Ankara'ya atanmadan önce 1921–1923 yılları arasında Moskova Büyükelçiliği görevini yürüten Knoll, Rus karşıtı bir politikacı olarak göze çarpmaktadır.

*“O gün geldiğinde sabahtan itibaren fraklarımızı temizledik ve silindir şapkalarımızı fırçaladık. Dışarıdaki sıcaktan dolayı pencereden içeri giren tozun beyaz gömleklerimizi kirletmemesi için dikkat ediyorduk. Bizi Mustafa Kemal Paşa'nın malikanesine götürmek üzere üç tane körüklü araba gönderilmişti. Yine bu araçlarla daha önceden tanıdığımız protokol müdürü de gelmişti. Onunla birlikte hızlı bir şekilde Kemal Paşa'nın konutuna hareket ettik. Giriş kapısında araçlar durdu. Burada diplomatlar Paşa'nın yaverini bekledi ve yaver geldiğinde sanki nefesini yakalamak istercesine hızlı bir şekilde gelenleri bahçeden geçirerek konuta götürdü. Knoll Bey yavere tepelerin üzerinden insanların düşünceleri daha geniş bir ufka ulaşır demek istese de vazgeçti. Yolun yarısında tören alayının subayı gelerek Türkçe bir şeyler söyledi. Ve ardından arkasındaki askeri orkestra Polonya milli marşını yanlış bir şekilde çalmaya başladı. Marş müziği çok az bir biçimde bizim marşımızı andırıyordu. İçimizden kimse marşımızı tanıyamadığı için şapkalarımızı çıkarmadan yürümeye devam ettik. Türkler herhalde kendi marşımıza saygı göstermediğimizi düşünüp oldukça şaşırmışlardı.”**

O gün yaşanan aksilikler bunlarla sınırlı kalmamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Bey, elçi ve heyetini köşkün girişinde karşılamış ve ardından Mustafa Kemal Paşa'ya takdim etmiştir. Mustafa Kemal Paşa konuklarını selamladıktan sonra yer göstererek oturmaya davet etmiştir. Günther o andan itibaren anılarına şöyle devam ediyor:

“O zaman tipik şark havasındaki ikram başladı. Bir tepside, birinde kaşıklar diğerinde de su olan iki bardak ile birlikte konfitür sunuldu. Ve burada Knoll pot kırdı. Kaşıkla konfitür aldı, yedi, kaşığı yaladı ve bu kaşığı ne yapacağını şaşırıp tekrar içinde kaşıklar olan bardağa koydu. Fakat Tevfik Bey imalı bakışıyla Knoll'un dikkatini içinde su olan bardağa çekti. Knoll bu bardağı eline aldı ve içmeye davrandı. Buna artık Tevfik Bey dayanamadı. Reverans

* Bu metin, Władysław Günther'in **Pióropusz i Szpada, Wspomnienia ze Służby Zagronicznej** (Paris, 1963) adlı eserinde yer almaktadır. Bu esere ulaşamadığımız için metni Chmielowska'dan (2006(b): s. 2248) aktarmış bulunmaktayız.

yaptı, Knoll'un elindeki bardağı çekip aldı ve kullanılmış kaşığı bu bardağa koydu. Kaşıkların işte bir bardaktan arada konfitür almak için kullanılarak diğer bardağa geçirilmesi gerekti. Fakat maalesef bunu önceden bilmek gerekti.” (Łatka, ty(b): s. 55)

Knoll ve heyetinin Mustafa Kemal Paşa'nın huzurundan ayrılışları da tuhaf bir şekilde gerçekleşmiştir. Yaşananları Günther şu şekilde aktarmaya devam ediyor:

“Bununla bitmedi. Görüşme sanki uyumak üzereydi. Doğu'da görüşme sanatı, cümleler arasındaki uzun boşluklardan ibarettir. Diyaloğun özü, çabuk, hazır cevap ya da parlak espri değil, her cümlenin sonrasında saygı dolu tebessüm, anlayışlı baş eğme ve suskunluktur. Bunlar, söylenenlerin düşünüldüğünü, tartıldığını ifade eder. Düşüncesi cıva gibi hızlı, biraz sinirli bir yapıya sahip olan Knoll için bu aralıklara dayanmak zordu. Bu yüzden uzunca bir sessizlikten sonra Knoll kalktı ve vedalaşmaya başladı. Kabulü bitirme düşüncesi ondan kaynaklandığı için sanki özür dilemek istercesine Polonya-Türkiye ilişkilerinin derinleşmesine çalışmak için, vakit geçirmeden çıkıyoruz dedi. Ve çıktık.” (Łatka, ty(b): s. 55)

Tüm bu aksilikler, her iki tarafın da görüşmeden pek tatmin olmamalarına neden olmuştur. Yine de iki ülke arasında diplomatik bir krizin çıkmasına sebebiyet vermemiştir.

İki yıl kadar bir süre boyunca Ankara'da bulunan Roman Knoll, Sovyet Rusya'ya karşı olumsuz bir tutumu olan bir diplomattı. Ankara'ya gelişinin bir diğer nedeni de Türkiye'yi Rusya'ya karşı bir koalisyonun içine çekerek, Rusya Müslümanlarını Sovyetler Birliği'ni yıkmaları için kullanmaya çalışmaktı. Ancak Atatürk'ün böyle bir politika izleme taraftarı olmaması, Knoll'un Türkiye'deki görevini daha fazla sürdürmeme kararı almasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Knoll 1926 yılında Ankara'daki görevinden çekilmiş ve Mısır'a gönderilmiştir. (Łatka, ty(b): s. 57)

Roman Knoll'un ardından Türkiye'ye Polonya elçisi olarak Karol Bader atanmış ve 24 Mart 1926 ile 1 Eylül 1926 tarihleri arasında elçilik görevini sürdürmüştür. Bader, Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunarken gaflar* yapmıştır. Bu nedenle hem Knoll zamanında müsteşarlık görevi yürüten Władysław Günther hem de diğer diplomatlar tarafından olumsuz değerlendirmeye maruz kalmıştır. Bu nedenle Bader kısa bir süre sonra Viyana'ya atanmış ve Ankara'da sadece altı ay gibi kısa bir süre boyunca kalabilmiştir. (Chmielowska, 2006(a): s. 218)

Türkiye'nin ilk Polonya elçisi ise Dr. İbrahim Tali Öngören olmuştur. Türk Dışişleri'nin 1924 yılında Varşova'daki temsilciliği açmasının ardından 24 Haziran'da bu göreve atanan Tali, 25 Mayıs 1926'ya kadar bu görevini sürdürmüştür. Mustafa Kemal, Polonya Cumhurbaşkanı Wojciechowski'ye sunulmak üzere İbrahim Tali ile birlikte gönderdiği akreditasyon mektubunda, dostluk ve karşılıklı anlayış içerisinde doğrudan diplomatik ilişkilerin kurulması ve gelişmesine yönelik arzusunu belirtmiştir. (Chmielowska, 2006(a): s. 220-221)

Lozan Antlaşması'nın ardından Türkiye ile Batılı güçlerin arasındaki sorunların bazıları bir süre daha gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Hal böyle olunca Polonya ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğu ilk yıllarda Polonya'nın amacı, diğer devletlerle problemlerini henüz tam çözüme kavuşturmayan Türkiye'nin yanında ayrıcalıklı bir konuma sahip olmak olmuştur. Zaten Polonya ilk adımı Lozan Antlaşması'ndan bir gün önce Türkiye ile üç anlaşma birden imzalayarak atmıştı. Bu adım aslında Polonyalı yöneticilerin I. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya devletinin yeni kurulan yapısını inşa etmekle ve komşularıyla olan sorunlarını çözmekle çok fazla uğraştıkları için geç kalınmış bir adım olarak değerlendiriliyordu. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 171-172) Yine de bu geç kalınmışlığın farkına varılması ve telafi için girişimlerde bulunulması ile iki ülke arasında yepyeni köprülerin kurulması mümkün olmuştur.

* Gözden geçirdiğimiz kaynaklarda Karol Bader'in ne tür gaflar yaptığı konusunda bilgi bulunamamıştır. Sadece gaf yaptığı ve diğer diplomatların olumsuz değerlendirmelerine maruz kaldığı belirtilmiştir.

Polonya'nın Lozan'da elini çabuk tutarak Türkiye ile anlaşmalar imzalamasını başka bir unsur daha zaruri kılmıştır. Bu da uzun yıllardır Polonya'nın başına dert olan batıda Almanya, doğuda ise Rusya'nın yaratmış oldukları tehlikedir. Polonya, bu iki devlet arasında sıkışıp kalmamak ve yaptığı ittifaklarla yalnızlığının üstesinden gelmek için Türkiye'ye yanaşmakta tereddüt etmemiştir. Polonya'nın Türkiye'ye yaklaşırken politik alanda amaçladığı hedefleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Rusya'ya karşı bir cephe oluşturmak, hem ekonomik hem de stratejik açıdan önemli olan Karadeniz'e ulaşım sağlamak ve bu bölgede etkili olmak ve Türkiye'nin Balkanlardaki etkisini göz önünde bulundurarak Polonya'ya bu coğrafyada yeni müttefikler kazandırmaktır. (Chmielowska, 2006(a): 224) Tüm bu hedefler Polonya'nın dış politikasında önemli bir yere sahip olmuştur. Çünkü böylelikle hem Polonya'nın yalnızlıktan kurtulacağı hem de Türkiye ile Batılı güçler arasında arabuluculuk rolü oynanabileceği umudu ortaya çıkmıştır.

Bahsedildiği üzere Türkiye ile Batı arasındaki sorunların Lozan'da tam olarak çözülememesi, cumhuriyetin ilanından sonra da Türkiye'nin dış politikada Rusya'ya dayanmasını gerekli kılmıştır. Haliyle bu durumu Polonya kendi açısından büyük bir risk olarak görmüştür. Kurtuluş Savaşı'ndan beri Türkiye'nin Rusya ile yaklaşmasına güvenlik endişelerinden dolayı karşı olan Polonya, Batılı güçler ile Türkiye arasında arabuluculuk yapma görevini üstlenme kararı almıştır. Polonya'nın ilk Türkiye elçisi Roman Knoll zaten bu politika doğrultusunda Türkiye'ye gönderilmiştir. Ancak Knoll Türkiye'yi Rus karşıtı bir cepheye çekmekte ve Rusya sınırları içindeki Müslümanları ayaklandırmak için Türkiye'nin desteğini sağlamakta başarısız olmuştur. Mevcut durumda Türk-Sovyet ilişkilerini soğutmanın olanaklı olmadığını fark eden Knoll, Türkiye'de görev yaptığı süre içinde ticaret ile ilgili konulara daha fazla önem vermiş ve bunun Polonya'ya daha somut yararlar sağlayacağını düşünmüştür. (Chmielowska, 2006(a): 231) Zaten bu dönemde bir yandan I. Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerle Almanya arasındaki ilişkileri normalleştirmeyi hedefleyen Locarno Antlaşması, diğer yandan ise Musul sorunu Türkiye ile Rusya'yı birbirine yaklaştırmıştır. (Oran, 2002: s. 315) Böylelikle 17 Aralık 1925'te Rusya ile Türkiye arasında bir dostluk ve tarafsızlık antlaşması imzalanmıştır. Böyle bir antlaşmanın imzalanması ise Knoll'un düşüncesinin haklı olduğunu kanıtlamıştır. Türk-Sovyet ittifak antlaşması, Polonya'nın ticari açıdan

Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik girişimlere öncelik vermesine neden olmuştur.

Aslında en başından beri Türkiye ile ticaretin Polonya ekonomisi için ne kadar önemli olduğu bilinmekteydi. Türkiye pazarında en aktif rolü oynayan İngiltere ve Fransa gibi büyük güçlerin ticaret anlayışı, kapitülasyonlarla Türk ekonomisinin sömürülmesi üzerine kuruluydu. Lozan'da kapitülasyonlar kaldırılmış olsa da Türkler bu devletlerle ticarete hala kuşkuyla bakmaktaydılar. Bu yüzden, Türkiye pazarından ekonomik avantajlar elde etmek ve Türkiye ile ticarete diğer devletlerden bir adım daha ileride olmak Polonya açısından oldukça önemliydi. Bu doğrultuda ikili ilişkilerin güven üzerine kurulmasına öncelik verilmiştir.

Ticareti geliştirmek adına atılan ilk adım ise 1923 yılında Varşova'da Polonya-Türkiye Ticaret Odası'nın kurulması olmuştur. Odanın kurucuları arasında Stefan Benzef, Leonard Bobiński, Bogusław Herse, Julian Dunin-Holecki, Władysław Kisiel-Kislański, milletvekili Wojciech Korfanty, baron Jan Telea-Kraus, Prens Kuraliszwili, Aleksander Lednicki, baron Witold Moritz, Czesław Puzyna ve Karol Tołoczek yer almışlardır. (Chmielowska, 2006(a): 231) 1939 yılına kadar faaliyet sürdüren bu kuruluşun Türkiye ve Yakın Doğu'daki ülkelerle yakın ekonomik ilişkiler kurmak, Doğu pazarlarını araştırmak, fuarlar ve konferanslar düzenlemek gibi amaçları vardı. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 176-177) Polonya-Türkiye Ticaret Odası kuruluşundan kısa bir süre sonra Türkiye'de bir sanayi sergisi düzenlemeye karar vermiştir. Böyle bir sergiye, Cumhurbaşkanı Atatürk de ticari ilişkilerin her iki ülke için faydalı olacağını düşünerek destek vermiş ve Polonyalıların tarım, madencilik ve havacılık gibi alanlardaki deneyimlerinin Türkler için yol gösterici olacağına inandığını belirtmiştir. (Chmielowska, 2006(a): 231-232) Sanayi sergisi 12 Eylül 1924'te İstanbul'da törenle açılmıştır. Sergide tekstil, tarım, kimya gibi sanayi kollarından pek çok Polonya yapımı ürün yer almıştır.* Ancak sergi ticari yönden istenilen başarıyı sağlayamamıştır. O dönemde Polonya sanayisinin büyük ölçüde yabancı sermayenin elinde bulunması ve bu sermayenin Türkiye ile pek ilgilenmemesi böyle bir sonucu doğurmuştur. (Łątka, ty(b): s. 58)

* Sanayi sergisi hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Łydko ve Stanach, 2006: s. 63-66).

Yine de sergi bir ilk olması bakımından iki ülkenin ilişkilerine olumlu yönde katkıda bulunmuştur.

1923–26 yılları, Türkiye ile Polonya arasında ikili ilişkilerin yeniden başlatıldığı bir döneme tekabül etmektedir. Tarihten gelen dostluk üzerine yeniden temellendirilen ilişkiler, savaş sonrası dönemde hem bu iki ülkeye hem de halklarına birbirlerine yakınlaşma fırsatı sunmuştur. Bahsettiğimiz üzere her ne kadar Polonya Türkiye’yi politik açıdan yanına çekemese de, bu dönemde ilişkilerin seyrini belirleyen temel faktör ticaret alanında gerçekleştirilen faaliyetler olmuş ve ilişkiler özellikle bu kulvarda gelişmiştir.

2.2.2. İlişkilerin Gelişimi ve Ticaretin Ön Plana Çıkışı (1926–1935)

1926–1935 yılları, genç Türkiye Cumhuriyeti’nde devrimlerin hız kazandığı bir dönem olarak göze çarpmaktadır. Türk devletinin ve Türk halkının çağdaşlaşması adına başlatılan bu devrimler, bu dönemin en karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Devrimler, sosyal hayattan ekonomiye, eğitimden politikaya kadar pek çok alanda yenilikler sunmuştur. Ayrıca güçlü bir devlet olmanın olmazsa olmazı ekonomik yeterlilik adına da bu dönemde adımlar atılmış ve ekonomide devletçilik politikası uygulamaya geçirilmiştir. Devletçilik politikası özel sektörün çeşitli iş sahalarına devletin desteği ve denetimi altında girmesini sağlayarak, halkın ekonomik refahını yükseltme ve Avrupa’yı ekonomik bakımdan yakalama hedefleri gütmüştür. Bunun yanı sıra bu dönemde çok partili hayata geçiş için denemeler yapılmış ama gerek sosyal şartlar gerekse ekonomi kaynaklı sorunlar bu geçişi mümkün kılmamıştır.

Aynı dönem Polonya’da ise bir askeri darbe ile açılmıştır. Piłsudski, 1922 yılında cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılarak yerini eski bir dostu olan Stanisław Wojciechowski’ye bırakarak politikadan uzaklaşmıştı. Ancak 1922’den sonra kurulan koalisyon hükümetlerinin ekonomik sorunlarla baş etmekte bir türlü başarılı olamaması halk arasında huzursuzlukların artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra Locarno Antlaşması ile Polonya’nın sınırlarının tehlikeye girmesi ve parlamento üyelerinin beceriksiz bulunması nedeniyle Piłsudski 12 Mayıs 1926’da bir askeri darbeye yönetime el koymuştur. (Davies, 2001: s. 108) Darbenin ardından Piłsudski

31 Mayıs'ta cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak o, göreve arkadaşı Ignacy Mościcki'nin gelmesini sağlamış ve kendisi de 1935 yılındaki ölümüne kadar savunma bakanlığı görevini üstlenmiştir. Bu dönemde, Piłsudski geri planda duruyormuş gibi görünmesine rağmen, Polonya yönetiminde asıl söz sahibi kendisi olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından önce Lozan'da yeniden başlayan Türkiye-Polonya ilişkileri, 1926–1935 yılları arasındaki dönemde de hız kesmeden devam etmiştir. Karşılıklı olarak elçilerin gönderilmesi ve diplomatik ilişkilerin başlatılmasının ardından her ne kadar Polonya ile Türkiye politik alanda birer müttefik olarak yer almasalar da, ticari alanda atılımlar yaparak ilişkilerin ana eksenini bu doğrultuda oluşturmuşlardır.

Bu dönemde Polonya'daki iş çevreleri Türkiye ile Polonya arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için fazlasıyla istekliydi. Bunu gerçekleştirmek için en büyük sorumluluk ise Polonyalı elçilere düşüyordu. Bu doğrultuda ilişkilerin güçlendirilmesi için Türkiye'de görev alan elçiler şunlardır:

- 21 Ekim 1926 ile 30 Kasım 1927 arasında Józef Wierusz-Kowalski,
 - 1 Ocak 1928 ile 25 Ekim 1928 arasında Kazimierz Papée,
 - 25 Ekim 1928 ile 4 Temmuz 1930 arasında Kazimierz Olszowski,
 - 4 Temmuz 1930 ile 12 Mayıs 1933 arasında tekrar Kazimierz Olszowski (büyükelçi),
 - 1 Haziran 1933 ile 15 Mayıs 1936 arasında Jerzy Potocki (büyükelçi).
- (Chmielowska, 2006(a): s. 253)

Türkiye'den ise ilk elçi İbrahim Tali'den sonra Atatürk'ün isteğiyle Yahya Kemal Beyatlı Polonya elçiliğine atanmıştır. Yahya Kemal 14 Haziran 1926 ile 14 Mart 1929 arasında Polonya'da görev yapmıştır. Daha sonra 15 Mart 1929 ile 11 Ağustos 1931 arasında Hasan Vasfi Menteş, 19 Aralık 1931 ile 21 Mayıs 1932 arasında Cevat Ezine, 30 Haziran 1932 ile 16 Temmuz 1939 arasında Ahmet Ferit Tek Türkiye'nin Polonya elçisi olarak görev yapmışlardır. (Chmielowska, 2006(a): s. 259) Görev süreleri boyunca Türk elçilerden de Polonya ile Türkiye arasındaki ticareti artırmak

adına çalışmalar yürütmeleri beklenmiştir. Bu doğrultuda, diplomatlarımız Polonya pazarında hangi Türk ürünlerinin yer aldığını, hangi ürünlerin pazarın ihtiyaçları doğrultusunda alıcı bulabileceğini, gümrük vergilerinin fiyatları ne kadar etkilediğini, Türk ürünlerinin diğer ülkelerin ürünleriyle rekabet edip edemediğini ve bunun gibi daha pek çok meseleyi yerinde inceleyip raporlar halinde Türkiye'ye iletmişlerdir. (Chmielowska, 2006(a): s. 265-266)

1927 yılına gelindiğinde ise Türkiye-Polonya ilişkilerinin geleceği açısından önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. 1926–1932 yılları arasında Polonya'nın Dışişleri Bakanı olan August Zaleski yurtdışında yeni Polonya temsilciliklerinin açılmasına büyük önem veriyordu. Bu bakımdan Türkiye de Zaleski'nin dikkatinden kaçmamıştır. Polonya ekonomisi açısından önemli bir ülke olan Türkiye'de daha fazla diplomatik temsilciliğin açılmasının olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda hem diplomatik ilişkilerin hem de ticaretin daha da geliştirilmesi için Polonya Dışişleri Bakanlığı 1926 yılında İzmir ve Trabzon'da konsolosluklar açılması kararı almıştır. Böylece bir konsolosluk anlaşması yapılmak üzere çalışmalara başlanmıştır. Sonuç olarak konsolosluk anlaşması 25 Mart 1927'de Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşmaya Polonya tarafından elçi Józef Wierusz-Kowalski ve elçilik çalışanı Karol Poznański, Türk tarafından ise A. Şevki Bey imzalarını atmışlardır. (Chmielowska, 2006(a): s. 271) Ancak bu anlaşma yakın zaman içinde meclisin onayından geçememiştir. Böylece İzmir ve Trabzon'da konsoloslukların açılması mümkün olmamıştır.

Her ne kadar İzmir'de bir Polonya konsolosluğu açılmış olmasa da, İzmir Polonyalıların gözünde bir cazibe merkezi olmaya devam etmiştir. Elbette bunda İzmir'in bir liman şehri olması ve Polonyalıların bu şehirde ticari faaliyetlerini yoğunlaştırabilecekleri düşüncesi etkili olmuştur. Haliyle Eylül 1927'de düzenlenen ilk İzmir Fuarı'nda Polonya da yer almış ve Łódź şehrinden 20 fabrika ürünlerini iki salonda sergilemişlerdir. *Rzeczpospolita* gazetesinin haberine göre, İzmir Fuarı ile Türk pazarının giderek Polonya dokuma sanayisinin eline geçmeye başladığı görülmüyordu. Gazetede aktarıldığına göre, bunun nedeni ise dokuma sanayisi alanında Polonya'nın en büyük rakibi olan İtalya'nın, liranın değerinin yükselmesi sonucu Polonya ile rekabet edemez hale gelmesiydi. Gazete haberinde buna ilaveten

liranın yükselmesiyle oluşan geçici konjonktürden yararlanılması durumunda, Polonya ekonomisinin bundan olumlu yönde etkileneceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra her türlü metal, seramik, cam, kenevir ürünleri, çimento ve kimyasal ürünlerin Türk pazarında İtalyan ürünleriyle rekabet edebileceği ve Polonyalı firmaların bunları göz önünde bulundurarak Türkiye ile ticarete önem vermeleri gerektiği vurgulanmıştır. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 184)

Görüldüğü üzere Polonya 20'li yılların sonlarına doğru Türkiye ile ticaretine oldukça büyük önem vermekteydi. Türkiye açısından da Polonya tarımsal ürünlerini ihraç edebileceği bir ülke konumundaydı. 1931 yılına gelindiğinde iki ülke arasındaki ticaret potansiyeli göz önünde bulundurularak 1923'te Lozan'da imzalanan ticaret anlaşmasında bazı iyileştirmeler yapılması için çalışmalar başlatılmıştır. Sonuç olarak, 29 Ağustos 1931'de Ankara'da ticaret ve seyrisefain anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayı Polonya tarafından büyükelçi Kazimierz Olszowski, Türk tarafından ise Zekai Apaydın imzalamışlardır. (Chmielowska, 2006(a): s. 278)

Ticaret ve seyrisefain anlaşmasının, 28 Mayıs 1933 tarihli TBMM'nin 61. Birleşim 1. Celse'sinde Isparta Milletvekili Mükerrerem Karaağaç tarafından müzakere edilmesi teklif edilmiştir. Meclis Başkanı Kazım Özalp teklifi oya sunmuş ve oylama sonucunda anlaşmanın müzakere edilmesi kararlaştırılmıştır. Ardından Meclis Başkanı anlaşmanın maddelerini okumuş ve söz almak isteyeninin olup olmadığını sormuştur. Kimsenin söz almaması üzerine oylamaya geçilmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, 28.5.1933, C. 15: s. 400-401) Oylamaya 172 milletvekili katılmış ve hepsinin olumlu oyları ile anlaşma onaylanmıştır. (TBMM Zabıt Ceridesi, 28.5.1933, C. 15: s. 410) Ticaret ve seyrisefain anlaşması, Türkiye ile Polonya arasındaki ticaretin 30'lu yıllarda 20'li yıllara göre çok daha gelişmesini sağlamıştır.

Elbette 1926–1935 yılları arasındaki dönemde Türkiye ile Polonya arasındaki ilişkiler sadece ticari alanda sınırlı kalmamıştır. Polonya sınırlarının 1925 yılında imzalanan Locarno Antlaşması ile tehlikeye girmesi üzerine Polonya'da ülkenin güvenliğine dair arayışlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla iki savaş arası dönemde uluslararası güvenliğin sağlanması adına bulunan girişimlerde Polonya da yer

almıştır. Bu doğrultuda savaşın ulusal politika aracı olarak kullanılmasını yasaklayan Kellogg-Briand Paktı, 27 Ağustos 1928'de Polonya'nın da katılımıyla imzalanmıştır. Yine bu pakta Sovyet Dışişleri Bakanı Litvinov'un isteği üzerine Türkiye de davet edilmiş ve Ocak 1929'da Türkiye bu pakta katılmıştır. (Oran, 2002: s. 308) Böylece Türkiye ve Polonya uluslararası arenada ilk defa bir işbirliği içine girmişler. (Chmielowska, 2006(a): s. 281) Ayrıca onay süreci beklenmeden paktın bir an önce Rusya ve komşuları arasında yürürlüğe girmesi için Litvinov'un girişimiyle hazırlanan Litvinov Protokolü'nü hem Türkiye hem de Polonya 9 Şubat 1929'da imzalamışlardır. Bu gelişme de her iki ülkenin uluslararası arenada ortak çıkarlar doğrultusunda işbirliği yapmaya kararlı olduklarını kanıtlamıştır.

Diğer taraftan Polonya'nın iki dünya savaşı arası dönemde dış politikası tamamen Rusya karşıtlığı üzerine kuruluydu. Türkiye ise uzun zamandır dış politikasında Rusya'ya dayanmaktaydı. 30'lu yılların başlarında Avrupa'daki gelişmelere daha fazla müdahil olunmaya başlanması bile Türkiye'nin Rusya karşıtı bir dış politika izlemesine yol açmamıştır. Çünkü Atatürk'ün dış politikasında her şeyden önce Türk-Rus dostluğunu temel alınmış ve Rusya'yla varılan anlaşmaları da göz önünde bulundurularak iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devamı için çaba harcanmıştır. (A. Akşin, 1991: s. 236) Polonya ve Türkiye'nin dış politikalarındaki bu uyumsuzluk haliyle iki ülkenin tam anlamıyla bir işbirliği içine girebilmelerine engel olmuştur. Öte yandan 30'lu yılların ortalarına doğru Avrupa'da yükselmeye başlayan tansiyon, hem Türkiye'yi hem de Polonya'yı güvenliklerini sağlama arayışı içine sokmuştur. Türkiye bu doğrultuda Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile 9 Şubat 1934'te Balkan Paktı'nı imzalamıştır. Polonya ise Balkan Paktı'nın üyelerinden Romanya ile çok önceden ittifak halindeydi. Bu bakımdan Polonya Balkan Paktı'nı, uzun zamandır planlamakta olduğu Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan bir savunma hattının son halkası olarak görmeye başlamıştır. Ancak Türkiye ve Yunanistan Polonya'nın bu yaklaşımına, Doğu Avrupa meselelerine çok fazla müdahil olmaya kaynak ve kuvvetlerinin yetmeyeceğini düşünerek itibar etmemişlerdir. (A. Akşin, 1991: s. 260-261) Her şeye rağmen Polonya da Türkiye gibi Avrupa'da barış ve güvenliğin korunması isteyen bir devlettir. Bu bakımdan, farklı dış politikalar izlemiş olsalar bile bu dönemde iki devletin çatışmasına veya çok büyük fikir ayrılıkları yaşamasına neden olan bir durum söz konusu olmamıştır.

Türkiye-Polonya diplomatik ilişkileri açısından önemli bir diğer gelişme ise Józef Piłsudki'nin 4-5 Mart 1932'de İstanbul'u ziyaret etmesi olmuştur. Varşova'dan Kahire'ye yapılan bir gezisi esnasında Piłsudki'nin bulunduğu gemi İstanbul'da bir gün kadar duraklamıştır. 4 Mart'ta akşamüzeri İstanbul'a gelen gemi, 5 Mart'ta öğleden sonra limandan ayrılmıştır. Her ne kadar resmi bir ziyaret olmasa da, Piłsudki'nin ziyareti iki ülke ilişkilerinin gelişimi için bir jest olarak değerlendirilmiştir. İstanbul'daki Leh Ocağı Cemiyeti yöneticileri tarafından sıcak bir şekilde karşılanan Piłsudki, Polonezköylü göçmenlerle görüşme fırsatı bulmuştur. Piłsudki, İstanbul'da bulunduğu kısa süre içinde Ayasofya ve askeri müzeyi ziyaret etmiştir. Bunun yanı sıra Dolmabahçe Sarayı'nı da gören Piłsudki, sarayın her odasını dikkatle incelemiş ve bu arada Atatürk'ün sade bir şekilde döşenmiş çalışma odasını da görme fırsatı yakalamıştır. Son olarak Galata Kulesi'ni ve İstanbul surlarını gören Piłsudki, daha sonra İstanbul'dan ayrılmıştır.*

Piłsudki'nin İstanbul'a gelişi kadar ölümü de Türkiye'de yankılanmıştır. 1933 yılının sonlarına doğru hastalığın belirtilerini hissetmeye başlayan Piłsudki'ye, mide ve karaciğer kanseri teşhisi konmuştur. Ağır bir hastalık döneminin ardından Piłsudki 12 Mayıs 1935'te akşam saatlerinde hayatını kaybetmiştir. Ölüm haberi gece geç saatlerde İstanbul'a ulaştığı için Türk gazeteleri haberi ancak 14 Mayıs'ta verebilmişlerdir. (Chmielowska, 2006(a): s. 318) *Cumhuriyet* gazetesi, haberi "*Kurucu ve idare edicinin ölümü Polonya'yı mateme boğdu.*" diye vermiştir. (Cumhuriyet, 14.05.1935, s. 1) Ölüm haberinin Türkiye'ye ulaşmasının ardından Büyükelçi Jerzy Potocki 13 Mayıs'ta Ankara'da taziyeleri kabul etmiştir. Türk tarafından Dışişleri Bakanlığı protokol şefi ve yanındaki iki kişi taziye ziyaretinde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra 15 Mayıs'ta geniş katılımlı bir anma töreni düzenlenmiştir. Ankara'daki Polonya Büyükelçiliği'nde düzenlenen törene, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Tarım Bakanı Reşat Muhlis Erkmen, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Numan Menemencioğlu, Dışişleri Bakanlığı protokol şefi ve Deniz Kuvvetleri'ni temsilen bir general katılmıştır. (Chmielowska, 2006(a): s. 320) Ayrıca 16 Mayıs'ta İstanbul'daki Polonya Konsolosluğu Piłsudki için bir anma töreni

* Piłsudki'nin ziyareti hakkında detaylı bilgi için bkz.: (Chmielowska, 2006(a): s. 297-300). Ayrıca Piłsudki'nin ziyaretinden *Cumhuriyet* gazetesinin 5 Mart 1932 tarihli sayısının birinci sayfasında da bahsedilmiştir.

düzenlemiştir. Törene İtalya, Fransa, İsviçre gibi pek çok ülkenin diplomatik temsilcilerinin yanı sıra, Varşova'da elçilik müsteşarlığı yapmış olan Ercüment Ekrem Talu, İstanbul'un yerel yöneticileri, bazı askeri yetkililer ve Polonezköy sakinleri katılmışlardır. (Chmielowska, 2006(a): s. 319) Piłsudski'nin 18 Mayıs'ta Varşova'da düzenlenen cenaze töreninde ise Türkiye'yi Büyükelçi Ahmet Ferit Tek temsil etmiştir.

1926–1935 yılları arasında Türkiye-Polonya ilişkilerinde belirleyici rolü oynayan unsur ticari ilişkiler olmuştur. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerde bir önceki döneme göre belli bir artış sağlanmıştır. Bunun yanı sıra diplomatik alanda da iki ülke temsilcilerinin temas halinde olduğu bir gerçektir. 30'lu yılların başından itibaren dış politikada Rusya ekseninden yavaş yavaş çıkılmaya başlanması ile birlikte, Türkiye Avrupa'ya dair meselelerde daha aktif bir politika izlemeye ve Avrupa'da düzenlenen pek çok konferans ve toplantıya katılmaya başlamıştır. Böylece Polonyalı ve Türk temsilciler arasında daha kolay iletişim kurulabilmiş ve çeşitli meseleler üzerine fikir alışverişi yapılabilmektedir.

2.2.3. II. Dünya Savaşı Arefesinde Türkiye-Polonya İlişkileri (1935–1938)

30'lu yılların ortalarına doğru dünya büyük bir ekonomik krizden henüz kurtulmuş bulunuyordu. 1929 yılında başlayan Büyük Buhran 1933 yılına kadar sürmüş ve tüm dünyada derinden hissedilmişti. Büyük Buhran'ın sona ermesiyle ekonomik bakımdan darboğazda olan Avrupa devletleri gelirlerini artırmak için amansız bir mücadeleye girişmişlerdir. Haliyle bu durum I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Versay düzeninin bozulmasına ve II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine yol açacaktır.

Almanya ve İtalya'da yaşanan gelişmeler, 30'lu yılların ortalarında Avrupa'da statükocu ve revizyonist devletler olmak üzere blokların oluşmasına yol açmıştır. Ekim 1935'te İtalya'nın Habeşistan'a saldırması ve bu ülkeyi işgal etmesi Avrupa'da endişeyle karşılanmıştır. Böyle bir hamle aynı zamanda Akdeniz'e kıyısı bulunan Türkiye tarafından da bir tehdit olarak algılanmıştır. Öte yandan Habeşistan işgali İngiltere'nin sömürgelerine giden yolun da tehlikeye girmesi anlamına

geliyordu. Bunun sonucunda ise Türk-İngiliz ilişkilerinde bir yakınlaşma süreci başlamıştır. Böyle bir dönemde Avrupa'da tüm dikkatin İtalya'nın Habeşistan işgaline çevrilmesinden faydalanan Almanya ise Versay Antlaşması'yla silahsızlandırılan Ren bölgesini 1936 yılında yeniden silahlandırmaya başlamıştır. Dünya çapında silahsızlanma için başlatılan girişimlere rağmen pek çok devletin silahlanmaya yönelmesi Türkiye'nin de Boğazlar için endişe duymasına neden olmuştur. Çünkü Boğazlar Lozan'da imzalanan sözleşme doğrultusunda silahsızlandırılmış ve askerden arındırılmıştı. Tüm bu nedenler doğrultusunda Türkiye 10 Nisan 1936'da Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nde imzası olan devletlere birer nota vermiştir. Bu notada, 1923 Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların güvenliği için verilen garantinin mevcut şartlarda işlemez hale geldiği belirtilmiş ve Türkiye'nin güvenliği, savunması ve egemenlik haklarının korunması bakımından Boğazların silahlandırılmak istendiği iletilmiştir. (Armaoğlu, ty: s. 344)

Türkiye'nin Boğazlar konusundaki isteği olumlu karşılanmıştır. Bunun üzerine 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montrö şehrinde bir konferans toplanmıştır. 20 Temmuz'da ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Türkiye, İngiltere, Fransa, Rusya; Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalanan sözleşme ile Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki kısıtlanmış hakları iade edilmiştir. Boğazların durumunun yeniden düzenlenmesi üzerine Türk-İngiliz ilişkilerinde bir yakınlaşma ortaya çıkmıştır. Böylece Türkiye 1936 yılından itibaren dış politikada Rusya'ya dayanmaktan yavaş yavaş vazgeçerek İngiltere'ye yaklaşmaya başlamıştır. (Armaoğlu, ty: s. 345-346)

Türkiye'nin dış politikada Rusya'nın ekseninden çıkmaya başlaması, haliyle dönemin Türkiye-Polonya ilişkileri açısından da önemli bir gelişme olarak görülmüştür. Montrö'de 22 Haziran'da başlayan görüşmeleri, diğer ülkeler gibi Polonya'da ilgiyle takip etmiştir. Hatta görüşmelerde Polonya'nın Milletler Cemiyeti delegesi Dr. Tytus Komornicki ve dışişleri bakanlığında görevli diplomatlardan Dr. Władysław Kulski hazır bulunmuşlardır. (Chmielowska, 2006(a): s. 333) Bunun yanı sıra Polonya basını da konferansa ilgi göstermiştir. *Czas* gazetesinin 14 Temmuz 1936'da çıkan sayısında konferans hakkındaki gelişmeler Polonyalı okuyuculara aktarılmış ve Boğazların durumunu yeniden düzenleyen bir sözleşme yapılmasının

Türkiye-Polonya ilişkileri açısından da faydalı olacağı vurgulanmıştır. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 162) Bunun yanı sıra Polonya basını Boğazlar konusunda Rus basınında çıkan haberleri de dikkatle izlemiştir. *Czas* gazetesinin 10 Temmuz 1936 tarihli sayısındaki “Moskova Basını Işığında Türk-Sovyet ‘Dostluğu’” başlığını taşıyan haberde, Rus *La Journal de Moscou* dergisinin Rusya’nın Türkiye’nin güvenliğine ilişkin tüm taleplerini desteklediğine dair haberinden alıntılar yapılarak, mesele Polonya kamuoyuna duyurulmuştur. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 233)

1930’lu yılların ortalarında gelişen şartlar doğrultusunda, Polonya diplomasisi Türkiye ile iyi bir işbirliği içine girilmesi durumunda, Türkiye’nin Rusya ekseninde bir dış politika izlemekten vazgeçmesi için uygun koşulların oluşacağını düşünüyordu. Bu bakımdan Polonyalılar Türkiye’nin Rusya’nın izni olmadan önemli anlaşmalara imza atmayacağını göz önünde bulundurarak, özellikle Atatürk’ün dış politikasında meydana gelebilecek değişmelere büyük ilgi duymuşlardır. (Chmielowska, 2006(a): s. 344) Türkiye’nin 1932 yılında Milletler Cemiyeti’ne katılması, 1934 yılında Yunanistan ile birlikte Balkan Paktı’nı oluşturması ve İtalya’nın Habeşistan’a saldırması sonucu İngiltere ile yakınlaşması gibi gelişmeler sonucunda, Türk dış politikasında 1930’lu yılların ortalarında gözle görülür bir değişim yaşanmaya başlamıştır. Ancak Türkiye sırtını tamamen Rusya’ya dönmemiş ve bir denge politikası izleyerek güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Türk dış politikasındaki bu değişim Polonya’da da ilgiyle izlenmiştir. Türkiye’nin Rusya’dan yavaş yavaş uzaklaşmaya, Batı’ya ise gitgide yaklaşmaya başladığı bir dönemde Michał Sokolnicki Polonya’nın Türkiye Büyükelçisi olarak Ankara’ya atanmıştır. Sokolnicki, 1 Haziran 1935’ten 5 Temmuz 1945’e kadar Türkiye’de büyükelçilik görevini yürütmüştür.

Sokolnicki’nin Türkiye’de büyükelçilik yaptığı dönemin başlarında iki ülke ilişkileri açısından hoş olmayan bir olay meydana gelmiştir. Ancak bu olay Polonyalı ve Türk diplomatik temsilcilerin sağduyusu sayesinde çözülmüştür. Böyle bir meselenin yaşanmasının sebebi ise Polonezköy’de yaşayan Polonyalıların, Polonya vatandaşlığına geçmeleri yüzünden olmuştur. Türk yetkililerine göre Polonezköy’de yaşayanların Polonya vatandaşlığına geçişi illegaldi. Çünkü Türkiye’ye geldiklerinde sahip oldukları Avusturya ve Rusya vatandaşlıklarını kaybedince doğal olarak Türk

vatandaşı olmuş oluyorlardı. Meselenin ortaya çıkması üzerine Türk yetkililer Polonezköylüleri tekrar Türk vatandaşlığına geçirmek üzere harekete geçmişlerdir. Öte yandan Türk vatandaşı olmadığı için Papaz Wojdas'ın Polonezköy'de görev yapmasının yasaklanması krizi tırmandırmıştır. Bunun üzerine Polonya hükümeti Polonya vatandaşı olan Polonezköylüleri korumaya ve yaptırım olarak ise Polonya'da çeşitli fırınlarda çalışan Türkleri Ağustos 1937'de sınır dışı etmeye karar vermiştir. Bu karar Türkiye'nin Polonya Büyükelçisi Ahmet Ferit Tek izininde alınmıştır. Meseleyi duyar duymaz iznine ara veren büyükelçi, Polonya Dışişleri Bakanı Józef Beck ile görüşmek üzere Varşova'ya gelmiştir. Büyükelçi, Polonezköylülere hiçbir kötülük yapılmayacağı hususunda Türk hükümetinin verdiği güvenceyi Bakan Beck'e iletmiştir. Bakan Beck ise Türk hükümetinin Polonezköy meselesini çözeceğine inandığını belirterek Türk vatandaşlarının sınır dışı edilme kararının geri çekileceği ve sınır dışı edilenlere ise yeniden giriş vizesi verileceği hususunda güvence vermiştir. Bunun üzerine Polonya hükümeti Türk vatandaşlarını sınır dışı etme kararını geri çekmişlerdir. Ancak sınır dışı edilen Türk vatandaşlarının giriş vizelerinin verilmemesi üzerine Büyükelçi Ferit Tek, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Jan Szembek'i ziyaret ederek Bakan Beck'in sözlerini hatırlatmış ve Türk hükümetinin bu meselenin çözülmesini beklediğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra Ferit Bey, Papaz Wojdas konusunda Atatürk ile görüştüğünü ve Atatürk'ün bu meseleyle yakından ilgilenmeyi taahhüt ettiğini sözlerine eklemiştir. Nitekim aradan geçen birkaç aya rağmen Polonezköy'deki durum düzelmemiştir. Polonya hükümeti, Polonezköylülerin Türk vatandaşlığına geçmesini kabullenmiştir. Ancak Papaz Wojdas'ın durumu hala açıklığa kavuşmuş değildi. Bununla birlikte Wojdas eskiye nazaran daha rahat hareket edebiliyordu. En sonunda ise İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Polonya Büyükelçisi Sokolnicki'ye resmi Türk görüşünü iletterek duruma netlik kazandırmıştır. Böylece Polonezköy meselesi bu şekilde kapanmıştır.*

Gerek yaşanan bu diplomatik karışıklık, gerekse Polonezköy'ün tarımsal üretim alanında başarılı bir örnek olması Atatürk'ün 1937 yılı yazındaki Polonezköy ziyaretinin önünü açmıştır. Atatürk'ün Polonezköy ziyaretiyle ilgili bütün detaylarla

* Polonezköy meselesi hakkında detaylı bilgi için dönemin Polonya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Jan Szembek'in **Diariusz i teki Jana Szembeka** (Londra 1972, C. III) adlı eserine bakılabilir. Bu esere ulaşamadığımız için Polonezköy meselesi hakkındaki bilgileri Łątka'dan (ty(b): s. 59-61) aktarmış bulunmaktayız.

bizzat İsmet İnönü ilgilenmiş, bir gün önceden köye gelerek ziyaret öncesi hazırlıkları denetlemiştir. Polonezköy sakinleri bu ziyarete büyük bir önem atfetmişler ve Atatürk gelmeden evlerinin etrafını temizlemenin yanı sıra yolları bile düzeltmişlerdir. Ziyaret gününde Atatürk kendisine eşlik edenlerle birlikte öğleden önce Polonezköy'e gelmiştir. Köylüler Atatürk'ü eski bir Polonya geleneğiyle karşılamış ve kendisine ekmek ve tuz sunmuşlardır. Atatürk ilk önce Polonezköylülerin tarım ve çiftçilikle ilgili sorunlarını dinlemiştir. Daha sonra evden eve dolaşmış, çitlerin sağlamlığını kontrol etmiş ve ahırlara bakmıştır. Atatürk'ün köy gezintisi bittikten sonra Polonezköylüler misafirlerini yemeğe davet etmişlerdir. Köylüler Atatürk'ün yemekleri beğenmesine sevinmişlerdir. Kendisine ikram edilen domuz etini de yiyen Atatürk, köylülerle birlikte içki içmiştir. Atatürk kendisini Polonezköylüler arasında rahat hissetmiş ve ziyafet sırasında çok neşelenmiş ve gülmüştür. Atatürk'e ziyafet esnasında Polonya dansları da sergilenmiştir. Polonya danslarından sonra bir sonraki dans Atatürk'ün isteği ile tango olmuş ve iki çift dans etmiştir: Atatürk ile Kamila Kępka ve Franciszek Biskupski ile Aniela Ziółkowska. Dansın ardından Józef Dochoda'nın evinde iki saat kadar dinlenen Atatürk, saat 5 gibi kendisine eşlik edenlerle birlikte İstanbul'a dönmüştür. Atatürk'ün Polonezköy'e yaptığı bu ziyaret hem köye olan ilgiyi artırmış, hem de iki ülke ilişkilerinin gelişimi için büyük bir jest olarak kabul edilmiştir. (Łątka, 1992: s. 76-78)

30'lu yılların ikinci yarısında iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine katkı sağlayan en büyük faktör ise ticaret alanında yaşanan canlanma olmuştur. *Czas* gazetesinin 15 Ekim 1938 tarihli sayısında "Polonya-Türkiye Ticari İlişkileri" başlığı altında verilen haberde Polonya-Türkiye Ticaret Odası'nın iki ülkenin ticaretine dair verilerden şu şekilde bahsedilmiştir:

"Polonya-Türkiye Ticaret Odası'nın verilerine göre, Polonya ve Türkiye arasındaki ticari alış veriş, 1934-1938 yılları arasındaki dönemde şöyleydi: 1934'te Türkiye'den Polonya'ya ihracat 769.000 zloty, 1935'te 1.338.000 zloty, 1936'da 3.635.000 zloty, 1937'de ise 10.668.000 zloty olarak gerçekleşti. Polonya'dan Türkiye'ye yapılan ihracat ise 1934'te 955.000 zloty, 1935'te 1.245.000 zloty, 1936'da 2.144.000 zloty, 1937'de ise 1.716.000 zloty tutarındadır." (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 186)

Görüldüğü üzere Türkiye ile Polonya arasındaki ticaret hacmi 30'lu yıllar boyunca bir artış göstermiştir. Bu artışta Temmuz 1937'de iki ülke arasında yapılan kontenjan anlaşmasının da büyük bir payı bulunmaktadır. *Czas* gazetesinin yine aynı sayısında bu anlaşma hakkında şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır:

“Şu anda Polonya-Türkiye Ticaret Odası Polonya-Türkiye ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla sistematik bir çalışmaya geçti. Çünkü son kontenjan anlaşması, Polonya'dan Türkiye'ye ihracatı artırma olanağı verdiği gibi, Türk pazarına Polonya'dan daha önce ihraç edilmeyen malların da getirilmesini öngörüyor.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 186)

30'lu yıllar boyunca Polonya'nın Türkiye'den ithalatı tarım ürünleri üzerine yoğunlaşırken, Türkiye'nin Polonya'dan ithalatı sanayi ürünleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Polonya Türkiye'den özellikle tütün ithal etmiş, buna karşılık Türkiye'ye demir-çelik ve iplik ihraç etmiştir. (Låtka, ty(b): s. 59)

Türkiye ve Polonya arasında tarihten gelen dostluk geleneği üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla yeniden tesis edilen ilişkiler, Cumhuriyet'in 15. yılına gelindiğinde büyük bir aşama kat etmiştir. Türkiye'de yaşanan değişimler Polonya'da ilgiyle takip edilmiş ve Türkiye'deki Batılılaşma hareketinin iki ülkeyi birbirine daha da yaklaştıracığı fikri genel olarak kabul görmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 15. yıl dönümü dolayısıyla *Czas* gazetesinin 29 Ekim 1938 tarihli sayısında M. M. imzasıyla yayımlanan bir makalede, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazandığı andan itibaren hemen hemen her alanda atılımların yapıldığından ve Türkiye'nin her geçen gün daha Avrupalı bir ülkeye dönüştüğünden bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de yaşanan değişimin ne kadar takdire şayan bir durum olduğu belirtilmiş ve makale şu şekilde sonlandırılmıştır:

“Türkiye Cumhuriyeti'nin bayramı olan bugün, bu yıl iki kat görkemli kutlanıyor. Çünkü Cumhurbaşkanı Atatürk sağlığına kavuştu; ancak Kemal Atatürk'ün yalnızca cumhurbaşkanı olmadığını, devletin gerçek kurucusu

olduğunu bilmek gerek. Bu nedenle, halkın onun sağığına kavuşmasını, ulusal bayram kadar görkemli kutlamasında şaşılacak bir şey yok.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 104)

Ancak ne yazık ki bu makale yayımlandıktan kısa bir süre sonra 10 Kasım 1938’de Atatürk hayatını kaybetmiştir. Atatürk’ün ölümü üzerine Polonyalı pek çok devlet adamı ve asker Türk mevkidaşlarına birer telgraf çekerek başsağığı dileklerini iletmişlerdir. (Chmielowska, 2006(a): s. 360-362) Atatürk’ün 21 Kasım’da Ankara’da düzenlenen cenaze törenine ise Polonya’dan Cumhurbaşkanı Ignacy Mościcki’yi temsilen Türkiye Büyükelçisi Michał Sokolnicki ve Polonya ordusunu temsilen General Zygmunt Podchorski katılmışlardır. (Chmielowska, 2006(a): s. 362-363)

Atatürk’ün ölümü Polonya basınında da büyük çapta yer almıştır. Czas gazetesi 10 Kasım 1938 tarihli sayısında Atatürk’ün yaşam hikayesinden detaylı bir şekilde bahsetmiş ve ölümünü şu şekilde vermiştir:

“Türkiye cumhurbaşkanı Atatürk 60 yaşında (doğrusu 57 olacak) öldü. Kendisi, Türkiye, tarihinin en karışık döneminden en iyi döneme geçmesinde büyük rol oynamıştır.” (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 35)

Bunun yanı sıra Czas gazetesi 11 Kasım 1938 tarihli sayısında Atatürk’ün hayat hikayesine tekrar yer vermiş; 14 Aralık 1938 tarihli sayısında ise Atatürk’ün kaleme almış olduğu ve gelecek nesillere ulusun mutluluğu için yılmadan çalışmalarını tavsiye ettiği bir yazıyı “Atatürk’ün Türkiye ve Dünyaya Vasiyeti” başlığı altında yayımlamıştır. (Emiroğlu ve Zastawna, 2012: s. 37-40) Böylece Polonya kamuoyunda Atatürk’ün milleti ve ülkesi için büyük işler başarmış olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca *Polska, Kurier Poranny, Kurier Warszawski, Polska Zbrojan, Gonic Warsawski, Kurier Codzienny* gibi Polonya gazetelerinde de Atatürk’ün ölümü hakkındaki haberler geniş bir şekilde yer almıştır. (Toksoy, 2006: s. 168-170) Genellikle bu haberlerde de Atatürk’ün hayat hikayesine yer verilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında oynadığı büyük rol ile gerçekleştirdiği devrimlere vurgu yapılmıştır.

1935–1938 yılları arasında Türkiye-Polonya ilişkilerinin gelişimi, diğer dönemlerde olduğu gibi hız kesmeden devam etmiştir. Her ne kadar Polonezköy’de yaşanan Polonyalılar hususunda iki ülke arasında bir diplomatik sorun ortaya çıkmış olsa da, bu sorun iki ülkenin ilişkilerini derinden sarsacak bir hal almamıştır. Yine belirttiğimiz üzere bu dönemde iki ülke arasındaki ticaret bir hayli gelişmiş ve yapılan anlaşmalarla daha da geliştirilmesi planlanmıştır. Atatürk’ün ölümünde ise Polonyalı devlet adamları Türk mevkidaşlarına başsağlığı dileklerini iletmışler ve tarihten gelen dostluk geleneğine sadık olduklarını ispatlamışlardır. İki ülke arasındaki dostluk geleneği insanlık tarihinin en büyük yıkımlarından biri olan II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında da devam edecektir.

3. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

3.1. II. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

II. Dünya Savaşı, yalnızca XX. yüzyılın en büyük savaşı olarak değil aynı zamanda tüm dünyayı doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyen ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olan büyük bir felaket olarak da tarihe geçmiştir. Savaşın, 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başladığı genel olarak kabul edilir. Ancak savaşın başlangıcı olarak kabul edilen tarihin öncesinde de Avrupa'daki gerilim gözle görülür bir hal almıştır. 1933 yılında Adolf Hitler'in liderliğindeki Nasyonal Sosyalist Parti'nin Almanya'da iktidara gelmesinin ardından, Hitler'in saldırgan politikaları yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır. Bir Alman imparatorluğu yaratmak isteyen Hitler, Almanya'nın silahlanmasına önem vermiş ve Almanya'yı dönemin Avrupasında askeri bakımdan en güçlü devlet haline getirmiştir. Hitler'in Almanya'yı genişletme çabalarının ilk adımı ise 12 Mart 1938'de Avusturya'nın ilhakı ile gerçekleştirilmiştir. Almanya'nın bir sonraki adımı ise 16 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın işgal edilmesi olmuştur.

Almanları, Avusturya ve Çekoslovakya'dan sonra Polonya'ya saldırmaya yönelten en büyük etken, 23 Ağustos 1939'da Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da bilinen Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı olmuştur. Her iki tarafın da aslında birbirlerine güven duymamalarının sonucu olarak ortaya çıkan bu pakta gizli bir protokol eklenmiş ve bu sayede Hitler ve Stalin Doğu Avrupa'yı nüfuz bölgelerine bölme olanağına sahip olmuşlardır. Saldırmazlık paktı olarak adlandırılan bu pakt, aslında iyi bir saldırı planından başka bir şey olmamakla birlikte Ribbentrop Berlin'e döner dönmez Hitler Polonya üzerine saldırı emri vermiştir. (Davies, 2005: s. 320-321) 1 Eylül'de Polonya'ya giren Almanlar yaklaşık 10 gün sonra Varşova'yı kuşatmaya başlamışlardır. Kendi paylarına düşeni almak isteyen Ruslar da 17

Eylül'de Polonya'ya girmişlerdir. 27 Eylül'de ise Varşova Almanlara teslim olmuştur. Böylece Polonya tarih boyunca komşularının istilası sonucu maruz kalmış olduğu bölünmelerden bir yenisini daha yaşamış ve bir kez daha tarih sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştır.

Türkiye ise II. Dünya Savaşı'na katılmamıştır. Stratejik açıdan önemli bir yerde bulunmasından dolayı pek çok kez savaşın içine çekilmek istense de, Türkiye savaşı iki bloğun arasında bir denge politikası izleyerek savaşın dışında kalmaya çalışmıştır. Savaşın başlamasından önce Türkiye 12 Mayıs 1939'da İngiltere ile, 23 Haziran 1939'da ise Fransa ile birer deklarasyon imzalamış ve savaşın Akdeniz ve Balkanlara sıçraması durumunda işbirliği yapılması kararı alınmıştır. Türkiye, bu deklarasyonları Rusya'nın da Müttefikler cephesinde yer alacağını düşünerek imzalamıştır. Yani Türkiye kendisi açısından önemli gördüğü İngiliz dostluğu ile Sovyet dostluğunu bağdaştırabilmek istemiştir. (Oran, 2002: s. 393-394) Ancak 23 Ağustos'ta Molotov-Ribbentrop Paktı'nın imzalanması ile Türkiye büyük bir sürpriz yaşamıştır. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu 24 Eylül 1939'da Moskova'ya giderek Ruslarla anlaşma sağlamaya çalışmıştır. Ancak çabalar sonuçsuz kalmış ve 19 Ekim 1939'da Ankara'da İngiltere ve Fransa ile üçlü bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Böylece Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı yıllarından beri müttefik olduğu Rusya ile yolları ayrılmıştır. (Armaoğlu, ty: s. 356) Savaş boyunca savaşı ülkeler arasındaki çelişkilerden faydalanarak ve bir denge politikası izleyerek savaş dışı kalmayı başarabilen Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Çünkü 4-11 Şubat 1945'te düzenlenen Yalta Konferansı'nda, 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmeyen devletlerin San Francisco'da toplanacak olan Birleşmiş Milletler konferansına davet edilmeyecekleri bildirilmiştir. Bu yüzden Türkiye'nin savaş ilanı kararını, konferansa katılmak için yasal bir prosedürü yerine getirmek adına aldığı söylenebilir.

Savaşın başlamasından itibaren Türk kamuoyu Polonya'daki gelişmeleri yakından izlemiştir. 2 Eylül 1939 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi gelişmeleri birinci sayfasından "*Nihayet harb başladı! Alman orduları dört koldan Leh topraklarına hücumu geçtiler*" manşetiyle vermiştir. Aynı tarihli gazetenin beşinci sayfasında Alman ve Polonya orduları arasında bir karşılaştırma yapılarak Polonyalıların uzun

süre dayanmasının mümkün olmadığı belirtilmiş ve yedinci sayfasında ise Polonya ordusunun şiddetli bir şekilde direnç gösterdiği bildirilmiştir. (Cumhuriyet, 02.09.1939, s. 1, 5, 7) Polonya’da yaşanan gelişmeleri günbegün Türk okuyucusuna aktaran *Cumhuriyet* gazetesi, 7 Eylül tarihli sayısında Polonya devlet merkezinin 6 Eylül sabahında Varşova’dan Lublin’e taşındığını manşetten vermiştir. (Cumhuriyet 07.09.1939, s. 1) Polonya hükümetinin Romanya’da bulunduğu haberi ise 18 Eylül tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde verilmiş ve 17 Eylül’de başta Cumhurbaşkanı Ignacy Mościcki olmak üzere bakanların, diplomatik temsilcilerin ve diğer devlet adamlarının Romanya’nın Çernauti şehrine geçtikleri bilgisi Türk kamuoyu ile paylaşılmıştır. (Cumhuriyet, 18.09.1939, s. 1, 5) 20 Eylül tarihli *Cumhuriyet*’te ise 17 Eylül itibarıyla Polonya sınırını geçen Rusların 19 Eylül’de Vilnius’a girmiş buldukları ve Varşova’daki direnişin devam ettiği okuyuculara aktarılmıştır. (Cumhuriyet, 20.09.1939, s. 1) “*Leh kadınları ateş hatlarına kadar sokularak dövüşen askere yiyecek taşıyorlar*” (Cumhuriyet, 22.09.1939, s. 1) başlığıyla 22 Eylül tarihli *Cumhuriyet*’te ilk sayfadan verilen habere, Türk halkının mutlaka ilgi duymuş olması gerek. Kurtuluş Savaşı hatıralarının zihinlerde tazeliğini koruduğu bir dönemde çıkan bu haber, belki de Türkiye’de Polonya halkına büyük bir sempati beslenmesinin yolunu açmıştır.

Savaşın başlamasından kısa bir süre önce Büyükelçi Ahmet Ferit Tek’in görev süresi dolmuş ve yerine atanan Cemal Hüsnü Taray 1 Ağustos 1939’da göreve başlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile İsviçre’den okul arkadaşı olmaları, Taray’ın Varşova Büyükelçiliği gibi önemli bir makama atanmasında etkili olmuştur. (Chmielowska, 2006(b): s. 352) Ancak Taray 11 ay gibi kısa bir süre boyunca sürdürdüğü büyükelçilik görevinin çok kısa bir dönemini Varşova’da geçirmiştir. Dönemin Polonya Dışişleri Bakanı Józef Beck’in anılarına göre savaşın başlamasının ardından Beck ile görüşen Taray, Polonya ile Türkiye’nin geleneksel dostluğu adına son ana kadar Polonya’da kalacağını bildirmiştir. (Låtka, ty(b): s. 66) Pek çok ülkenin büyükelçisi savaş başlar başlamaz Polonya’yı terk etmiştir. Ancak Taray verdiği sözü tutmuş ve son ana kadar Varşova’da kalmıştır. 17 Eylül’de Varşova tahliye edilmeye başlandığında hala Polonya’da bulunan birkaç büyükelçiden biri olan Taray, Polonya devlet erkânıyla birlikte ülkeden ayrılmıştır. Taray daha sonra Ankara’ya dönmüştür. Bir müddet sonra sürgündeki Polonya

hükümetinin Dışişleri Bakanı August Zaleski, Türk büyükelçisinin bulunmamasının ilerideki Türkiye-Polonya ilişkilerine zarar verici bir etkisinin olabileceğini hesap ederek Türk makamlarından büyükelçilerini Fransa'ya göndermelerini talep etmiştir. Bunun üzerine Taray 15 Aralık'ta Ankara'dan ayrılmış ve 23 Aralık'ta Fransa'nın Angers şehrine ulaşmıştır. 29 Aralık'ta ise sürgündeki Polonya hükümetinin yeni Cumhurbaşkanı Władysław Raczkiewicz'e güven mektubunu sunmuştur. (Chmielowska, 2006(a): s. 354) Cemal Hüsnü Taray 1 Temmuz 1940'a kadar görevini sürdürmüş olmakla birlikte daha sonra savaşın ortaya çıkardığı şartlar dolayısıyla görevini bırakarak Fransa'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Türkiye, bir sonraki büyükelçisini ise ancak savaşın bitmesinin ardından 1947 yılında Polonya'ya göndermiştir.

II. Dünya Savaşı yılları boyunca Türkiye'nin Polonya büyükelçisinin olmaması iki ülke ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkilememiştir. Türkiye, Polonya açısından zor geçen yıllar boyunca elinden geldiğince Polonya'ya yardımda bulunmuştur. Bunun ilk örneği daha savaşın başında 2 Eylül 1939'da gerçekleşmiştir. Bu tarihte Polonya'nın Türkiye'deki Askeri Ataşesi Tadeusz Machalski, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ile görüşmüştür. Machalski anılarında Fevzi Çakmak'ın Polonya'daki durumun bütün ayrıntılarını sorduğunu ve kendisini dikkatle dinlediğini belirtmiştir. Görüşme sırasında Machalski masa üzerinde Alman tümenlerinin durumunu gösteren bir haritanın olduğunu fark etmiştir. Bunun üzerine görüşmeyi mümkün olduğunca uzatmaya çalışmış ve eve döndüğünde tümenlerin konumunu hatırlayıp telgrafla Varşova'ya bildirmek için haritadaki işaretli noktaları mümkün olduğunca hafızasına yerleştirmeye çabalamıştır. Fevzi Çakmak, Machalski'nin heyecan ve dalgınlığını hissetmiş ve ardından bir telgraf görüşmesi yapıp 10 dakika sonra geri döneceğini bildirerek odadan ayrılmıştır. Bunun üzerine Machalski üzerindeki bilgileri not etmek üzere haritaya doğru atılmıştır. Fevzi Çakmak odaya geri geldiğinde ise Berlin'den yeni gelen bir subaydan aldığı bütün haberleri Machalski'ye iletmiştir. Vedalaşırken ise Fevzi Çakmak, Machalski'ye bütün kalbiyle Polonyalıların yanında olduğunu ve kendilerine yardım etmek istediğini söylemiştir. Machalski anılarında

Fevzi Çakmak'ın bu sözlerinin boşuna söylenen sözler olmadığını ve Çakmak'ın davranışlarıyla bu sözlerin gerçekliğini kanıtladığını belirtmiştir.*

17 Eylül 1939'da ise Türkler bir kez daha Polonyalılara büyük bir yardımda bulunmuş ve Polonya açısından hayati bir meselenin çözümünü kolaylaştırmışlardır. Bu tarihte 70 ton Polonya devlet bankası altını ve 330 milyon Polonya parasını taşıyan İngiliz gemisi "Eocele" İstanbul'a gelmiştir. Varşova'nın tahliye edilmesiyle birlikte Polonya'dan çıkartılan bu değerli yüke Polonya Maliye Bakanı Ignacy Matuszewski ve Devlet Bankası Müdürü Orczykowski eşlik etmekteydi. İngiliz gemisi saat 2 sularında İstanbul'a ulaşmıştır. Böyle bir yükün İstanbul'a geleceği daha önceden Türk makamlarına bildirilmediği için yüke kaçak mal nitelendirilmesi yapılabilirdi. Ancak hem Türkiye ile Polonya arasındaki sıkı bağlar sayesinde hem de Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun meseleyi daha önceden Romanya Büyükelçisi'nden haber alması üzerine böyle bir sorunla karşılaşılmamıştır. Üstelik yükün Türkiye üzerinden geçirilmesi için Saraçoğlu'ndan izin almaya giden Büyükelçi Michał Sokolnicki, Saraçoğlu'nun meseleyi önceden haber alıp Polonya temsilciliğinin resmi başvurusunu beklemeden konuyu Başbakan Refik Saydam'a ilettiğini öğrenince bir hayli şaşırmış ve Türk hükümetinin Polonyalılara sağladığı kolaylıklara müteşekkir olmuştur. Altın ve parayı Fransız kruvazörü "Jean Bart"ın alması düşünülmüştür. Ancak devam eden bir savaş söz konusu olduğu için Türk hükümeti Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin 19. maddesi gereğince Fransız kruvazörünün Boğazlar bölgesine girmesine izin verememiştir. Bu yüzden altın ve paranın kara yolu ile Suriye'ye taşınmasına ve oradan kruvazöre yüklenerek Fransa'ya nakledilmesine karar verilmiştir. Böylece bu değerli yük çok sıkı koruma altında özel trenle yola çıkarılmıştır. Nakliye ücreti olarak ise 39 bin dolar talep edilmiş ve bu ücret Polonyalılara çok ucuz gelmiştir.**

* Bu konu hakkında detaylı bilgi için Tadeusz Machalski'nin **Co Widziałem i Przeżyłem** (Londra 1980) adlı eserine bakılabilir. Bu esere ulaşamadığımız için konu hakkındaki bilgileri Łatka'dan (ty(b): s. 65-66) aktarmış bulunmaktayız.

** Polonya altın ve parasının Türkiye'ye getirilmesi hakkında detaylı bilgi için dönemin Polonya'nın Türkiye Büyükelçisi Michał Sokolnicki'nin **Dziennik Ankarcki 1939-1943** (Londra 1965) adlı eserine bakılabilir. Bu esere ulaşamadığımız için konu hakkındaki bilgileri Łatka'dan (ty(b): s. 67-68) aktarmış bulunmaktayız.

Türkiye'nin Polonya'ya savaş yılları boyunca sağladığı kolaylıklarından bir diğeri ise Polonyalı göçmen ve askerlerin Türkiye üzerinden Fransa'ya geçirilmesi olmuştur. Türk gümrüklerindeki memurlar diğeri göçmenlerin bagajlarını detaylı bir şekilde incelerken Polonyalı göçmenlerin bagajlarını kontrol bile etmemişlerdir. Öte yandan, Tadeusz Michalski'nin anılarına göre vizesi olmayan Polonyalı askerlerin geçişinde Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun büyük yardımları olmuştur. Büyükelçi Sokolnicki'nin anılarında ise 35 bin Polonya askerinin Fransa'ya çekildiği ve bunların çoğunun Türkiye üzerinden geçirildiği belirtilmiştir. (Łatka, ty(b): s. 70-73)

Türkiye'nin Polonyalılara sağladığı kolaylıklara karşılık olarak, Polonyalılar da bu dönemde özellikle mühendislik alanında Türkiye'ye hizmetler sunmuşlardır. Savaşın başlamasıyla Almanya'ya geri çağrılan Alman uzmanların yerini Polonyalılar doldurmuştur. Ancak Türkler çalışmak isteyenlerin uzmanlık seviyesinin yüksek olmasını istedikleri için Polonya Büyükelçiliği'nin tavsiye etmediği kişilerin çalışmasını istememişlerdir. Bu doğrultuda Katowiceli mühendis Rhoder'in başkanlığında çalıştırma bürosu kurulmuş ve bu büro aracılığıyla 80 Polonyalı mühendis Türkiye'de çeşitli iş kollarında çalışmaya başlamıştır. Bu mühendislerin birçoğu Etimesgut Uçak Fabrikası'nda görevlendirilmişlerdir. Bunun yanı sıra Karabük Demir-Çelik Fabrikası, Maden Tetkik Arama Kurumu, Sağlık Bakanlığı, Müesseseler Yüksek Kontrol Odası ve İstanbul'daki liman inşaatında da pek çok Polonyalı çalışmıştır. (Łatka, ty(b): s. 74-75)

Savaş yıllarında yaşanan bir diğeri gelişme daha Polonyalıların Türkiye'ye büyük bir minnet ve saygı duymasına neden olmuştur. Bu dönemde Polonya Büyükelçiliği'nin Türk makamlarıyla işbirliği içinde olması ve bu sayede Polonyalı askerlerin Türkiye üzerinden Fransa'ya nakledilmesi gibi Polonya açısından hayati öneme sahip faaliyetlerin yürütülmesi, Alman Büyükelçisi Franz Von Papen'in dikkatinden kaçmamıştır. Bu durumdan rahatsız olan Von Papen, İsmet İnönü'ye başvurmuş ve Polonya'nın Almanya tarafından işgal edilmiş olduğu gerçeğini ileri sürerek Polonya Büyükelçiliği'nin kapatılmasını ve elçilik binasının kendilerine tahsis edilmesini istemiştir. Von Papen isteğinin gerçekleştirileceğine kesin gözüyle bakıyordu. Çünkü Almanlar öncesinde de Çekoslovakya'nın savaştan önce imzaladığı ilhak anlaşmasını öne sürerek Çekoslovakya Büyükelçiliği binasını

istemişler ve hemen sonrasında bu binaya yerleşmişlerdi. Ancak İnönü bu isteği kesin suretle reddetmiş ve Polonyalılardan yana tavır alarak Von Pape'n'e şunları söylemiştir:

“Bizim, Polonya ile ananevi bir dostluğumuz var. Geçmişte, Polonya'nın taksimi zamanında, Türkiye Polonya Büyükelçisi'nin gelişi için 150 sene beklemiştir. Şimdi çok kısa bir müddet için Polonyalı dostlarımızı kıramam ve sizin bu talebinizi Türkiye katiyen yerine getirmez.” (Polonya Büyükelçiliği, 2005)

İsteği yerine getirilmeyen Von Pape'n, savaş yılları boyunca Alman Büyükelçiliği'ne 150 metre mesafedeki Polonya Büyükelçiliği'nin önünde dalgalanan Polonya bayrağını seyretmek zorunda kalmıştır. İsmet İnönü'nün Polonyalılardan yana tavır alması, Polonyalılar tarafından büyük bir jest olarak algılanmış ve iki ülke arasındaki bağların kuvvetlenmesine katkı sağlamıştır. Aslında İnönü bu tavır ile Türkiye'nin önceden de olduğu gibi Polonya'nın tarih boyunca maruz kaldığı bölünmelerden bir yenisini daha asla tanımayacağı mesajını vermiştir.

Türkiye, savaş yıllarında Polonya ile tam bir dayanışma içinde olduğunun her fırsatta sergilemiştir. Ancak bu yıllar boyunca hiç sorun yaşanmamış da değildir. Bu dönemde Türkiye-Polonya ilişkilerindeki tek sorun, 11 Kasım 1942 tarihli Varlık Vergisi Kanunu yüzünden ortaya çıkmıştır. Polonezköy'de yaşayan 15 Polonyalı bu verginin kapsamına girmiştir. Genel olarak ise Türkiye'de yaşayan 500 kadar Polonyalı vatandaş varlık vergisini ödemekle yükümlü olmuşlardır. Polonya Büyükelçiliği'nin bu sorun karşısında aldığı tavır ve meselenin çözümüne dair detaylı bilgi bulunmamasına rağmen, Türkiye'nin dönem itibarıyla Polonya ile tam bir dayanışma içinde olması, bu sorunun iki ülke arasında ciddi bir kriz yaratmasına engel olmuştur. (Låtka, ty(b): s. 76)

Görüldüğü üzere II. Dünya Savaşı yılları boyunca Türkiye ile Polonya arasında tam bir dayanışma ve işbirliği söz konusudur. Tarihten gelen dostluk geleneğini bu zor dönemde de bozmayan Türkiye, uğradığı yıkımlar karşısında her zaman Polonya'nın yanında olmuştur. Her ne kadar savaştan sonra iki ülke

arasındaki ilişkiler yarım yüzyıl kadar sürecek bir duraklama evresine girmiş olsa da, Türkiye ile Polonya'nın dostluğu hiçbir zaman bozulmamıştır.

3.2. 1945–1990 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE-POLONYA İLİŞKİLERİ

II. Dünya Savaşı'nın bitmesine yakın bir dönemde Rusya eski emperyalist planlarını uygulamaya koymak için iyi bir fırsat elde etmiştir. Bu fırsat Almanların Rusya cephesinde yenilgi almaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. 1944 yazından itibaren Almanlar Rusya cephesinden geri çekilmeye başlamışlardır. Bu gelişme, Amerika ve İngiltere'nin Rusların Almanları topraklarından attıktan sonra savaştan çekilmesinden endişe duymasına neden olmuştur. Bu yüzden Rusların Doğu Avrupa'da ilerlemesine göz yumulmuş ve işgal altındaki bölgelerden Almanları çıkarmaları beklenmiştir. Böylece Rusya Almanlardan temizlediği ülkelerde komünist partileri destekleyerek, pek çok Doğu Avrupa ülkesinin kendi nüfuz alanı içine girmesini sağlamıştır. (Armaoğlu, ty: s. 432)

Savaşın sonu yaklaşırken Doğu Avrupa'da Rus etkisi altına giren ülkelerden biri de Polonya olmuştur. Almanlardan geri alınan bölgelerin kontrolünü sağlamak için 22 Temmuz 1944'te Lublin'de Polonya Ulusal Özgürleşme Komitesi (PKWN) kurulmuş ve bir manifesto yayımlanarak PKWN'nin Polonya'nın kontrolünü ele aldığı bildirilmiştir. Rusların denetimi altında oluşturulan bu komite, 31 Aralık 1944'te Polonya Cumhuriyeti Geçici Hükümeti (RTRP) adını almış; ancak bu hükümet sadece Sovyet Rusya tarafından tanınmıştır. (Davies, 2001: s. 4) RTRP, Ocak 1945'ten Haziran 1945'e kadar görevde kalmıştır.

Öte yandan Londra'da bulunan sürgündeki Polonya hükümeti ile Rusya arasında 1944 yılı boyunca uzlaşma görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelere Churchill tarafından sürgündeki Polonya hükümetinin Başbakanı Stanisław Mikołajczyk gönderilmiştir. Churchill, Doğu Avrupa'daki Alman varlığının sona ermesi adına Rusların bütün taleplerine olumlu cevap vermesi için Mikołajczyk'a baskı uygulamıştır. Churchill'in baskıları sonucunda Mikołajczyk ile Stalin arasında anlaşma sağlanmış ve Stalin Polonya'da bir koalisyon hükümetinin kurulmasını

kabul etmiştir. Böylece 28 Haziran 1945'te komünistlerin çoğunlukta olduğu Geçici Milli Birlik Hükümeti (TRJN) kurulmuştur. Hükümette Başbakanlık görevini Edward Osóbka-Morawski üstlenirken, başbakan yardımcılığı görevini ise Władysław Gomułka ve sürgündeki Polonya hükümeti başbakanlığından istifa eden Stanisław Mikołajczyk üstlenmişlerdir. Londra'da bulunan sürgündeki Polonya hükümetinden pek çok politikacı ise TRJN'nin Polonya'da komünist bir yönetim kurmayı amaçladığını düşündükleri belirterek bu hükümete karşı çıkmışlardır. Ancak TRJN, kuruluşundan kısa bir süre sonra 5 Temmuz 1945'te İngiltere ve Amerika tarafından tanınmış ve sürgündeki Polonya hükümeti, varlığını devam ettirmesine rağmen, kendisine verilen tüm desteği kaybetmiştir. Böylece TRJN meşruiyet kazanmış ve 28 Haziran 1945'ten Ocak 1947'ye kadar görevde kalmıştır. (Davies, 2001: s. 5) Bu zaman aralığı aynı zamanda Polonya'da Alman işgalinin bitişinden komünist rejimin kuruluşuna dek süren geçiş dönemini teşkil etmektedir. (Davies, 2005: s. 413)

Savaş yılları boyunca ilk önce Fransa'nın Angers şehrine, daha sonra da Londra'ya yerleşen sürgündeki Polonya hükümetini destekleyen Türkiye, 17 Ağustos 1945'te Geçici Milli Birlik Hükümeti'ni tanıdığını açıklamıştır. Bunun üzerine Londra'daki hükümetin temsilcisi olan Büyükelçi Michał Sokolnicki 28 Ağustos 1945'te Ankara'daki elçilik binasını terk etmiştir. (Łątka, ty(a): s. 7) Böylece Polonya hükümeti savaş sonrasındaki ilk temsilcisi olarak maslahatgüzar Romuald Buczyński'yi Türkiye'ye göndermiştir. Buczyński, 16 Ocak 1946 ile 1 Ağustos 1946 tarihleri arasında Türkiye'de görev yapmıştır. Türkiye'nin ise savaş sonrasında Polonya'ya ilk gönderdiği büyükelçisi Şevki Berker olmuştur. Berker, 28 Mayıs 1947 ile 13 Temmuz 1948 tarihleri arasında görev yapmıştır.

Farklı bloklarda yer almalarına rağmen Türkiye ile Polonya arasındaki diplomatik ilişkiler savaş sonrasında yeniden başlatılmıştır. Hemen ardından ise ticari alanda bir atılım gerçekleştirilmiştir. Ankara'ya gelen Polonya ticaret heyeti, 24 Haziran 1948'de Türk yetkililerle görüşmeye başlamışlardır. Görüşmeler bir ay kadar sürmüş ve 18 Temmuz 1948'de Türkiye ile Polonya arasında ticaret ve ödeme anlaşması imzalanmıştır. 29 Ağustos 1931 tarihli ticaret ve seyrisefain anlaşmasının hükümleri göz önünde tutularak hazırlanan bu yeni anlaşmayı Türk tarafından Fuad

Carım, Polonya tarafından ise Jan Druto ve Antoni Roman imzalamışlardır. Ticaret ve ödeme anlaşması ile iki ülke arasındaki ithalat-ihracat işlemlerinde kolaylık sağlanması ve ödeme hususunda düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. (TBMM Komisyon Raporu, D: 8, Sırası:118, s. 1) Anlaşmanın onaylanmasına dair kanun tasarısı ilk olarak 7 Şubat 1949 tarihinde TBMM’de görüşülmüştür. İkinci görüşme ise 14 Şubat’ta gerçekleştirilmiş ve aynı gün kanun oylamaya katılan 284 milletvekilinin tamamının kabul oyuyla kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 14.2.1949, C. 16, s. 167)

Savaş sonrası yıllarda yeniden iyi bir başlangıç yapan Türkiye-Polonya ilişkileri, Türkiye’nin 19 Şubat 1952’de NATO’ya katılması ve Polonya’nın da 14 Mayıs 1955’te imzalanan Varşova Paktı’nın içinde yer alması ile birlikte zayıflamaya başlamıştır. Siyasi alanda ilişkilerin zayıflaması ticareti de etkilemiş ve 1950’li yıllar boyunca iki ülke arasındaki ticaret hacminde ciddi bir düşüş gözlenmiştir. Ancak düşük seviyede de olsa iki ülke arasındaki ticari ilişkiler devam etmiştir. Örneğin, 4 Aralık 1953’te Türkiye-Polonya Buğday Protokolü imzalanmış ve bu protokole göre Polonya Türkiye’den 150 bin ton buğday satın almayı kabul etmiştir. Buğday protokolünün onayına dair kanun tasarısı 25 Mart 1955 tarihinde TBMM’de görüşülmüş ve oylamaya katılan 274 milletvekilinin tamamının kabul oyuyla kabul edilmiştir. (TBMM Zabıt Ceridesi, 25.3.1955, C. 6, s. 111) Öte yandan 50’li yıllar boyunca Türkiye ile Polonya arasındaki kültürel ilişkilerin devamlılığı söz konusudur. Kültürel alanda sağlanan yakınlaşma sayesinde, 1953 yılında Halina Czerny-Stefańska, 1955 yılında ise Wanda Wiłkomirska Türkiye’de piyano konserleri düzenlemişlerdir. Ayrıca Kasım 1955’te sanat tarihçisi Zdzisław Żygulski ve Türkolog Ananiasz Zajaczkowski, Polonya’nın milli şairi Adam Mickiewicz’in 100. ölüm yıldönümü anma törenlerini düzenlemek için İstanbul’a gelmişlerdir. (Łatka, ty(a): s. 8)

Stalin’in 5 Mart 1953’teki ölümünün ardından Şubat 1956’da toplanan Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin 20. Kongre’sinde alınan kararla birlikte Stalincilikten arınma kampanyası başlatılmıştır. Polonya’da da bu kampanya dahilinde bir dizi liberalleştirme politikası uygulamaya konulmuş ve Stalin döneminin baskıcı uygulamalarına bir son verilmiştir. Tüm bu gelişmelerin etkisiyle

birlikte 1960 yılında Türkiye ile Polonya arasındaki ticari ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Aynı yıl iki ülke ticaretinin geliştirilmesi adına ticaret mektupları değiştirilmiştir. Yine 1960 yılında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Türkiye-Polonya diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 550. yıldönümü vesilesiyle yapmış olduğu konuşmasında iki ülkenin arasındaki eski dostluk bağlarının yeniden canlandırılmasının Türkiye'nin politikasına uygun düşeceğini belirtmiştir. (Lâtkâ, ty(a): s. 8)

1960'lı yıllar içinde yaşanan bir diğer gelişmenin daha Türkiye-Polonya ilişkilerinin gelişmesine katkısı olmuştur. ABD Başkanı Johnson'ın Kıbrıs'a Türk müdahalesini önlemek amacıyla 5 Haziran 1964'te İsmet İnönü'ye gönderdiği mektubun yarattığı rahatsızlık neticesinde Türkiye'de çok yönlü bir dış politika izlenmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, farklı bir blokta yer aldığı için bir süredir ilişkilerin zayıfladığı Polonya ile yepyeni bağlar kurulmuştur. Böylece yeniden gelişmeye başlayan Türkiye-Polonya ilişkileri, karşılıklı düzenlenen ziyaretlerle daha büyük bir ivme kazanmıştır. Haziran 1965'te Ankara Belediyesi'nden bir heyet Polonya'ya gitmiş ve bir yıl sonra Varşova Belediye Başkanı Türkiye'ye gelmiştir. Eylül 1966'da ise Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevki Atasagun 15 kişilik Türk Parlamento heyetiyle birlikte Polonya'ya 8 günlük bir ziyarette bulunmuştur. Polonya Parlamentosu'nun daveti üzerine ziyareti gerçekleştiren Türk heyetini havaalanında Polonya Parlamentosu Başkanı Czesław Wycech karşılamıştır. Bu ziyaret esnasında Türk heyeti Polonyalı milletvekilleri ile görüşmüş ve Polonya'nın çeşitli yerlerini dolaşmışlardır. (Milliyet, 17.09.1966, s. 3)

Yine dönemin Ticaret Bakanı Sadık Tekin Müftüoğlu, Polonya Dış Ticaret Bakanı Witold Trąpczyński'nin daveti üzerine 9–15 Ocak 1967 tarihinde Polonya'ya bir resmi ziyaret gerçekleştirmiştir. İki bakan ve heyetleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda iki ülke arasında yıllık 13 milyon dolar tutarında ticari alış-verişin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. (Lâtkâ, ty(a): s. 8) Bu görüşmeden dört ay sonra ise Polonya Dışişleri Bakanı Adam Rapacki, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in resmi davetlisi olarak 2 Mayıs 1967'de Türkiye'ye gelmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Başbakan Süleyman Demirel, konuk Dışişleri Bakanı Rapacki'yi konutlarında kabul etmişlerdir. 5 Mayıs'ta Başbakan Demirel ile

görüşen Rapacki, görüşme hakkında şunları söylemiştir: “Başbakan Demirel ile uzun bir görüşme yaptık. Ayrı paktlarda ve değişik rejimlere sahip olmamıza rağmen, görüşmelerde birçok ortak noktalarda anlaştık. Karşılıklı olarak birbirimizi çok daha iyi tanıdık.” (Milliyet, 06.05.1967, s. 1) Türkiye-Polonya ilişkileri hakkında da bir değerlendirmede bulunan Rapacki, ikili ilişkiler için şu ifadeleri kullanmıştır: “İki ülkenin ilişkilerine tarih iyi bir öğretmen olmuştur, biz de ona, iyi birer öğrenci olduğumuzu bu fırsatla gösterdik. Türkiye ile Polonya'nın ilişkileri çok derin ve anlamlıdır.” (Milliyet, 06.05.1967, s. 7) Rapacki, Türk mevkidaşı Çağlayangil ile de görüşmüş ve bu görüşmede ekonomik, endüstriyel, teknik ve ticari alanlardaki mevcut işbirliğinin genişletilmesine karar verilmiştir. Görüşmenin sonunda ise Rapacki, mevkidaşı Çağlayangil'i Polonya'yı ziyaret etmesi için resmen davet etmiştir. 6 Mayıs'ta Polonezköy'e de bir ziyarette bulunan Rapacki, 7 Mayıs'ta Türkiye'den ayrılmıştır.

Türkiye'ye düzenlenen bir diğer önemli ziyaret de 19–26 Haziran 1967 tarihinde Polonya Parlamentosu Başkanı Czesław Wycech ve beraberindeki 16 kişilik parlamento heyetinin ziyareti olmuştur. (Milliyet, 25.06.1967, s. 3) Cumhuriyet Senatosu Başkanı İbrahim Şevki Atasagun'un davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Wycech, ziyareti esnasında Başbakan Süleyman Demirel ile de görüşmüş ve bu görüşmede Demirel, Türkiye ile Polonya arasındaki dostluğun gelişmemesi için hiçbir engelin söz konusu olmadığını belirtmiştir. Czesław Wycech, ziyareti esnasında ayrıca TBMM Başkanı Ferruh Bozbeyli ile de görüşmüş ve Bozbeyli'yi Polonya'ya davet etmiştir. Bozbeyli de 25 Haziran–6 Temmuz 1968'de Polonya'ya iade-i ziyarette bulunmuştur. Nisan 1970'te ise Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, 1967 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Polonya Dışişleri Bakanı Adam Rapacki'nin resmi daveti üzerine Polonya'yı ziyaret etmiş ve mevkidaşı ile yaptığı görüşmelerde iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin devam ettirilmesi kararı alınmıştır. (Lâtkâ, ty(a): s. 9)

Türkiye ile Polonya arasında en üst düzeydeki ziyaret ise Polonya Başbakanı Piotr Jaroszewicz'in 22 Mayıs 1973'te Başbakan Naim Talu'nun daveti üzerine gerçekleştirdiği ziyaret olmuştur. Jaroszewicz, havaalanında resmi törenle karşılanmıştır. Polonya Başbakanı, tören esnasında yaptığı konuşmasında Türkiye-

Polonya dostluğunun çok eskilerden bu yana devam ettiğini belirtmiş ve dönem itibarıyla her iki ülkede farklı sistemler olmasına rağmen, bu durumun ekonomik, kültürel ve ticari alanlardaki işbirliğine hiçbir zaman engel olamayacağını vurgulamıştır. (Milliyet, 23.05.1973, s. 9) Jaruszewicz ile Talu arasında yapılan resmi görüşmelerin birinci gününde Avrupa sorunları üzerinde durulmuştur. Görüşmelerin ikinci gününde ise iktisadi ve kültürel konular ele alınmış ve iki ülke arasında kültür alış-verişinin yapılması ile iktisadi işbirliğinin genişletilmesine karar verilmiştir. Ayrıca bu görüşmede bir Karma Ekonomik Komisyon kurulması kararı alınmış ve bu komisyonun ekonomik ilişkilerin ve sanayi yatırımlarının artırılmasıyla ilgili çalışmalar yapması öngörülmüştür. (Milliyet, 24.05.1973, s. 11) Görüşmelerden sonra ortak bir bildiri yayımlanmış ve bu bildiride iki ayrı sistemde yaşamalarına rağmen Türkiye-Polonya ilişkilerinin giderek gelişmesinden duyulan memnuniyet ile ekonomik ve kültürel alanlardaki işbirliğinin devamının sağlayacağı yararlar dile getirilmiştir. (Łatka, ty(a): s. 9-10) 23 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile görüşen Jaroszewicz, 24 Mayıs'ta İzmit Petro Kimya tesisleri ile Çayırova şişe cam fabrikasını ziyaret ettikten sonra İstanbul'a geçmiş ve eşiyle birlikte İstanbul'un tarihi yerlerini gezmiştir. (Milliyet, 24.05.1973, s. 11) Başbakan Jaroszewicz 25 Mayıs sabahında beraberindeki heyetle birlikte ülkesine dönmüştür.

6-8 Mayıs 1977 tarihinde bir diğer Polonya Dışişleri Bakanı Emil Wojtaszek Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Esenboğa Havalimanı'nda Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından karşılanan konuk bakan yaptığı konuşmasında Türkiye ile Polonya arasındaki yakın işbirliğinden söz etmiş ve yapılacak olan görüşmelerde iki ülke arasındaki ilişkileri çeşitli alanlarda geliştirme yollarının aranacağını söylemiştir. (Milliyet, 07.05.1977, s. 14) Olumlu bir hava içinde geçen ziyaret boyunca yapılan görüşmelerde, geçmiş dönemlerde yapılmış olan anlaşmalar gözden geçirilmiş ve uluslararası ilişkiler konusunda fikirler beyan edilmiştir. Görüşmeler sonrasında yayımlanan ortak bildiride, Türkiye ve Polonya'nın ekonomik, kültürel, teknik ve sanayi alanlarında işbirliği konusunda yeterli potansiyele sahip oldukları belirtilmiş ve taraflar arasında ekonomik, teknik ve bilimsel işgücü anlaşması ile taşımacılık alanında mevcut sorunların düzenlenmesi için bir karayolu anlaşması yapılmak üzere çalışmaların başlatılacağı duyurulmuştur. (Milliyet, 09.05.1977, s. 3)

7 Mayıs'ta İstanbul'a geçen konuk bakan, 8 Mayıs'ta İstanbul'un tarihi yerlerini gezdikten sonra ülkesine hareket etmiştir.

7 Temmuz 1981'de ise Polonya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Marian Dobrosielski, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kamuran Gürün'ün resmi davetlisi olarak Ankara'ya gelmiştir. Yapılan görüşmelerde Türkiye-Polonya ilişkilerinin yanı sıra uluslararası durum ve Doğu-Batı gerginliği gibi konular ele alınmıştır. (Milliyet, 08.07.1981, s. 13) Ayrıca iki ülke arasındaki mevcut işbirliğinin geliştirilmesine karar verilmiş ve kooperatifçilik alanında bilgi alış-verişi yapılması konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Bir diğer Polonya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Tadeusz Olechowski ise Haziran 1987'de Ankara'ya gelmiştir. Olechowski ile Dışişleri Müsteşarı Nüzhet Kandemir arasında yapılan görüşmeler neticesinde 5 Haziran 1987'de Türkiye ile Polonya arasında bir konsolosluk anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasına gerekçe olarak ise iki ülke arasındaki turist trafiğinin yılda ortalama 80 bin kişi civarına ulaşması ve ekonomik ilişkilerin 1986 yılında 1985 yılına göre 2 kat artarak dış ticaret hacminin 170 milyon doları bulması gösterilmiştir. (TBMM Komisyon Raporu, D. 18, Sırası: 27, s. 2) Turizm ve ekonomik ilişkilerdeki artış, haliyle konsolosluk hizmetlerinde de nitelik ve nicelik açısından bir artış doğurmuş ve bu artış bu konsolosluk anlaşmasını gerekli kılmıştır. Anlaşmanın onaylanmasına dair kanun tasarısı 21 Nisan 1988'de TBMM'de görüşülmüş ve oylamaya katılan milletvekillerinin 172 kabul, 2 geçersiz oyuyla kanunlaştırılmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 21.4.1988, C. 10, s. 165)

Bir yıl sonra, yani Nisan 1988'de Adalet Bakanı Mahmut Oltan Sungurlu, Polonya Adalet Bakanı Lech Domeracki'nin davetlisi olarak Polonya'ya beş günlük bir ziyarette bulunmuştur. Türk ve Polonyalı Adalet Bakanlarının Varşova'da yaptığı görüşmeler neticesinde ise 12 Nisan 1988'de iki ülke arasında adli yardımlaşma anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, her iki ülke arasındaki ekonomik işbirliği ve turizm faaliyetlerindeki artış sonucu ortaya çıkan hukuki ve adli meselelerin daha kolay çözülmesini sağlamak ve dostluk bağlarını pekiştirmek amacıyla hazırlanmıştır. (TBMM Komisyon Raporu, D. 18, Sırası: 299, s.1) TBMM'de 18 Ocak 1990'da görüşülen anlaşmanın onaylanmasına dair kanun tasarısı, oylamaya

katılan 173 milletvekilinin tamamının olumlu oyuyla kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 18.1.1990, C. 39, s. 199)

Görüldüğü üzere 1960'lı yıllardan itibaren düzenlenen karşılıklı ziyaretler sayesinde Türkiye ile Polonya arasında iyi ilişkiler kurulmuştur. Bu iyileşmenin nedeni de Türkiye'nin çok yönlü bir dış politika izlemeye başlaması olmuştur. İlişkilerdeki düzelme sayesinde iki ülke arasındaki ticari münasebetlerin de bir hayli gelişmesi sağlanmıştır. Böylece ticari faaliyetleri kolaylaştırıcı bazı anlaşmaların yapılmasının da yolu açılmıştır. Mesela yıldan yıla artan ticari faaliyetlerin daha düzenli ve hızlı bir şekilde yürütülebilmesi için 23 Nisan 1974'te iki ülke arasında yeni bir ticaret anlaşması yapılmış ve bu anlaşma ile serbest döviz esasına dayanan ticari ilişkiler başlatılmıştır. (Łatka, ty(a): s. 13)

60'lı yıllardan itibaren Türkiye Polonya'dan sanayileşme için gerekli makine ve tesisat ithal etmeye başlamıştır. Mesela 1973 yılında faaliyete geçen Gaziantep İplik Fabrikası'nın makinelerinin büyük bir çoğunluğu Polonya'dan getirilmiştir. Ayrıca Polonya 80'li yıllarda Türkiye'de kurulacak pek çok termik santralinin yapımını üstlenmiştir. Tunçbilek, Yatağan, Yeniköy ve Kemerköy termik santralleri Polonyalıların yapımını gerçekleştirdiği termik santrallerdendir. Polonya'nın ise Türkiye'den ithal ettiği ürünlerin başında tarımsal ürünler ve madenler gelmekteydi. Yürütülen tüm bu ticari faaliyetler, 80'li yıllara gelindiğinde Türkiye ile Polonya arasındaki ticaret hacminin bir hayli artmasına neden olmuştur. (Łatka, ty(a): s. 11-17)

1945–1990 yılları arasında Türkiye ve Polonya farklı bloklar içinde yer almalarına rağmen, iki ülke arasındaki ilişkiler tamamıyla kopmamıştır. Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olması ve Polonya'nın da 1955 yılında oluşturulan Varşova Paktı'nın kurucuları arasında yer alması nedeniyle 50'li yıllar boyunca ikili ilişkiler bir hayli düşük seviyede seyretmiştir. Ancak 60'lı yıllarla birlikte ikili ilişkilerde yeniden başlayan canlanma, siyasal ve ekonomik sistemleri tamamen farklı olan iki ülkenin de pek çok alanda işbirliği yapabileceğini kanıtlamıştır. Özellikle karşılıklı düzenlenen ziyaretler sayesinde iki ülke birbirine daha çok

yakınlaşmıştır. Hiç kuşkusuz bu yakınlaşmada yüzyıllardır devam eden dostluğun da payı olmuştur.

3.3. 1990'DAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE-POLONYA İLİKİLERİ

3.3.1. Komünizmin Sona Ermesi ve 1990'larda Türkiye-Polonya İlişkileri

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nin etki alanına terk edilen Polonya'da, Ocak 1947'de yapılan seçimler sonucunda komünist parti iktidarı ele geçirmiştir. Bu tarihten itibaren komünist parti liderleri Polonya'da baskıcı bir düzen kurmuş ve ülkeyi demir yumrukla yönetmeye başlamışlardır. Baskılara karşı ilk tepki, 100 bin civarındaki Poznańlı işçinin Haziran 1956'da gerçekleştirdiği protestolar olmuştur. 1970 yılına gelindiğinde ise gıda ve tüketim maddelerinin fiyatlarındaki ani bir artış sonucunda dört Baltık şehri Gdańsk, Gdynia, Elbląg ve Szczecin'de işçiler tekrar fiyat artışlarını protesto etmek için sokaklara dökülmüşlerdir. Yine gıda ve tüketim maddelerindeki ani bir fiyat artışı yüzünden Temmuz 1980'de Gdańsk ve Szczecin'deki tersane işçileri ayaklanmışlardır. Ancak bu sefer olaylar çabucak yatışacak gibi gözüküyordu.

1980 yazından 1990 sonbaharına kadar geçen 10 yıllık süre, Polonya'da amansız bir mücadelenin ve köklü değişimlerin yaşandığı bir dönemi teşkil etmektedir. Bu on yıllık dönemin başında Polonya'da komünist rejim hüküm sürerken, dönemin sonunda demokratik sisteme geçilmiştir. 1980'deki işçi ayaklanmalarıyla başlayan ve 1990'da demokrasiye geçişle sonuçlanan bu dönem üç aşama halinde ele alınabilir: 1980–81 yılları arasında Dayanışma Sendikası'nın (Solidarność) ortaya çıkması ve yönetici partiye karşı büyük bir mücadele ortaya koyması; 1981–1983 yılları arasında askeri unsurların ortaya çıkarak Dayanışma Sendikası'na karşı amansız bir sindirme hareketi başlatması ve 1983–90 yılları arasında sindirme hareketinin başarısız olması ve yeniden istikrarın sağlanması için Dayanışma Sendikası'yla işbirliğine gidilmesi. (Davies, 2005: s. 482)

1980 yılında fiyatlardaki yükselişin ateşlediği olaylar kısa sürede tüm Polonya geneline yayılmıştır. Olayların zaman içinde gelişmesi sonucunda

Gdańsk'taki tersane işçileri, düzenlenen grev ve gösterilerdeki kararlılıkları sayesinde kısa zamanda tüm ülkedeki işçi hareketinin öncüsü konumuna gelmişlerdir. Gdańsklı işçilerin başlatmış olduğu hareket bir müddet sonra Dayanışma Sendikası adını almış ve hareketin lideri olarak bir tersane elektrik işçisi olan Lech Wałęsa ön plana çıkmaya başlamıştır.

Dayanışma Sendikası'nın ortaya çıkışıyla birlikte Polonya'daki işçi hareketi daha da kuvvetlenmiş ve hükümete karşı kararlı bir mücadeleye girişmiştir. Böylece hükümetle işçiler arasındaki çatışma giderek büyümüştür. Dayanışma Sendikası'nın Amerika tarafından da desteklenmesi sonucunda bu çatışmalar şiddetlenmiştir. Polonya Savunma Bakanı Wojciech Jaruzelski'nin işçi hareketini bastırmak için almış olduğu önlemler ve ülkede uygulamaya koyduğu sıkıyönetim de beklenen sonuçları doğurmamıştır.

Mayıs 1987'den itibaren Polonya'nın hemen hemen tüm şehirlerinde sürdürülen grev ve yürüyüşler, hükümeti yavaş yavaş Dayanışma Sendikası'yla anlaşma yoluna gitmek zorunda bırakmıştır. Böylelikle Şubat 1989'da hükümetle Dayanışma Sendikası arasında iktidardaki Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin (PZPR) egemenliğine son vermek amacıyla yuvarlak masa toplantıları başlatılmıştır. Toplantılar sonucunda ülkede seçim yapılması kararlaştırılmış ve Haziran 1989'da seçimlere gidilmiştir. Seçim sonucunda Wałęsa'nın adayları büyük bir başarı elde etmişlerdir. Polonyalı komünistler Ağustos ayında Dayanışma Sendikası'nı komünist devlet başkanlığı altında bir hükümet kurmaya davet etmişlerdir. Bunun üzerine 24 Ağustos 1989'da Tadeusz Mazowiecki'nin başbakanlığında bir hükümet kurulmuştur. (Davies, 2011: s. 1190-1191) Seçimlerden sonra iyice kan kaybeden Polonya Birleşik İşçi Partisi ise 30 Ocak 1990'da kendisini feshetmiştir. Böylece Polonya'daki komünist rejim sona ermiş ve demokratik sisteme geçilmiştir. 9 Aralık 1990'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Lech Wałęsa'nın kazanmasıyla, Polonya'da demokrasiye geçiş süreci tamamlanmıştır.

Komünizmin sona ermesinin ardından Polonya yavaş yavaş dönüşmeye ve geçmişin hatıralarını belleğinden silmeye başlamıştır. Ancak bu dönüşüm kolay olmamıştır. Başta ekonomik sorunlar olmak üzere pek çok sorun yeni dönemde

çözülme beklemiştir. Öncelikle Polonya'nın en büyük sorunu olan hiper enflasyonla mücadele edilmiş, 70'lerden beri kabaran devletin dış borcu ödenmeye başlanmış, ülke genelinde yabancı yatırımlar günbegün artmış ve daha pek çok ekonomik sıkıntıyla baş edilmeye çalışılmıştır. (Davies, 2001: s. 424-425) Tüm bu çabalar olumlu sonuçlar doğurmuş ve Polonya 1996 yılına gelindiğinde birçok ekonomik sorununu çözmüştür.

1990 yılında Polonya'da yaşanmaya başlanan dönüşümün ardından da Türkiye-Polonya ilişkileri hız kesmeden devam etmiştir. Önceden farklı sistemler içinde yer alınmasına rağmen başarıyla sürdürülen ilişkiler, 1990 yılı itibarıyla daha rahat bir şekilde devam ettirilebilecek konuma gelmiştir. Nitekim 24 Ekim 1990'da imzalanan Bilim, Eğitim ve Kültür Alanlarında İşbirliği Anlaşması ile iki ülke başlamış olan yeni dönemde de ilişkileri sürdürmeye kararlı olduklarını ispatlamışlardır. Bu anlaşma, Ekim 1990'da Polonya Kültür ve Sanat Bakanı Izabella Cywińska'nın Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında imzalanmış ve böylece iki ülke arasındaki kültürel işbirliği ilişkilerinin daha da geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca anlaşma ile taraflar arasında yüksek öğrenim alanında bilgi, belge, uzman değişimi, kültür ve sanatın tüm dallarında işbirliği ve değişimi, radyo ve televizyon kuruluşları arasında işbirliği, spor alanında temaslar yapılması öngörülmüştür. (TBMM Komisyon Raporu, D. 19, Sırasayı 155, s. 2) Anlaşmanın onaylanmasına dair kanun tasarısı 11 Mart 1993'te TBMM'de görüşülmüş ve yapılan oylama sonucunda 184 kabul oyuyla tasarı kanunlaştırılmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 11.3.1993, C. 32, s. 37)

Bahsettiğimiz üzere komünizm sonrasında Polonya, içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan bir an önce kurtulmak için çeşitli önlemler almış ve ekonomik sorunlarının üstesinden gelmeye çalışmıştır. Bu bakımdan 21 Ağustos 1991'de Ankara'da Türkiye ile Polonya arasında imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma, Türkiye açısından önemli olduğu kadar Polonya açısından da çok önemli bir anlaşma olmuştur. Bu anlaşma ile Türk özel teşebbüsüne Polonya'da, Polonya özel teşebbüsüne ise Türkiye'de karşılıklı ekonomik ve yasal güvence verilmiştir. Ayrıca anlaşmanın, hem Polonya menşeli sermayenin Türkiye'ye gelmesini sağlaması hem de Türk teşebbüslerinin

Polonya'daki muhtemel yatırımları için emniyetli bir ortam oluşturması düşünülmüştür. (TBMM Komisyon Raporu, D. 19, Sırası: 89, s. 2) Anlaşma, TBMM'de görüşülmesinin ardından 158 kabul oyuyla 11 Mart 1993'te kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 11.3.1993, C. 32, s. 56-57)

İki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için 3 Kasım 1993'te bir büyük adım daha atılmıştır. Bu tarihte Varşova'da bir araya gelen Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile Polonya Dışişleri Bakanı Andrzej Olechowski, Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması'na imzalarını atmışlardır. Anlaşma, Türkiye ile Polonya arasında sermaye, teknoloji ve hizmet hareketlerinin geliştirilmesinde çifte vergilendirme nedeniyle ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak amacıyla hazırlanmıştır. Buna ilaveten, kişilerin aynı gelir veya servet üzerinden iki devlette birden vergilendirilmesinin önlenmesi amaçlanmıştır. (TBMM Komisyon Raporu, D. 20, Sırası: 43, s.2) Anlaşmanın onaylanmasına dair kanun tasarısı 28 Ağustos 1996'da TBMM'de görüşülmüş ve oturumdaki milletvekillerinin 187 kabul oyuyla kanunlaştırılmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 28.8.1996, C. 10, s. 56-57)

Polonya'da soğuk savaş sonrasında başlayan demokratikleşme süreciyle birlikte Türkiye-Polonya ilişkilerinde yeni olanaklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece iki ülke arasında üst düzeyde ziyaretler gerçekleştirilmesinin önü açılmış ve ilişkilerin alt yapısını oluşturmak üzere pek çok anlaşma imzalanmıştır. Bu ziyaretlerden ilki Polonya Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa'nın Temmuz 1994'te Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret olmuştur. 18 Temmuz'da Türkiye'ye gelen Wałęsa, ziyareti esnasında Türk devlet adamlarıyla görüşmeler yapmıştır. 19 Temmuz'da ise iki ülke arasında ekonomik alandaki bazı teknik anlaşmaların yanı sıra savunma sanayisi işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Öte yandan bu ziyaret esnasında Cumhurbaşkanı Demirel konuk Cumhurbaşkanı Wałęsa'ya Türkiye'nin ilk Devlet Nişanı'nı vermiştir. (Milliyet, 20.07.1994, s. 9) Wałęsa, İzmir'deki Meryem Ana Manastırı ve Polonezköy'ü de ziyaret ettikten sonra Türkiye'den ayrılmıştır.

İki ülke arasında yapılan üst düzey ziyaretlerden bir diğeri de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 2-4 Kasım 1994'te Polonya'ya yaptığı ziyaret olmuştur.

Ziyaretin 2. gününde, yani 3 Kasım'da iki ülke arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca ziyaret esnasında yapılan görüşmelerde, iki ülke arasında ikili, bölgesel ve uluslararası gelişmeler üzerinde bilgi değişiminde bulunulmasını sağlayacak bir oluşumun gerekliliği hakkında görüş birliğine varılmıştır. Bu doğrultuda iki karşılıklı çalışmalar yapılmış ve nihayetinde Türkiye ile Polonya arasında Yüksek Düzeyli Sürekli Danışma Komitesi'nin kurulmasına ilişkin protokol 19 Temmuz 1994'te Ankara'da imzalanmıştır. Bu protokol gereğince, iki ülke arasında işbirliğinin artırılması ve ikili ilişkilere yeni boyutlar eklenmesi için yüksek düzeyli danışmalar yapma üzere bir komite kurulması kararlaştırılmıştır. (TBMM Komisyon Raporu, D. 20, Sırası: 25, s. 2) Protokolün onaylanmasına dair kanun tasarısı 28 Ağustos 1996'ta TBMM'de görüşülmüş ve 265 oyla kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, 28.8.1996, C. 10, s. 210)

Varşova Paketi'nin dağılması ve soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte NATO'nun karşısında herhangi bir rakip kalmamıştır. Eskiden en büyük risk olarak düşünülen Rusya risk olmaktan çıkmış ve böylece NATO'nun işlevini yitireceği düşünülmüştür. Ancak NATO gelişen yeni koşullar doğrultusunda bir yapısal dönüşüm süreci içine girmeye karar vermiş ve yeni hedefini Avrupa'nın güvenliğini etkileyen çatışmalar, kitle imha silahlarının yayılması ve uluslararası terörizm gibi risk ve tehditleri önlemek olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda 1994 Brüksel zirvesinde NATO'nun eski Doğu Bloku ülkelere doğru genişlemesi kararı alınmıştır. Alınan genişleme kararının ardından, Polonya'nın da içinde bulunduğu 15 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi NATO'ya katılmak için başvuruda bulunmuşlardır.

Türkiye, 1994 Brüksel zirvesinde alınan genişleme kararına olumlu yaklaşmış ve bu tarihten itibaren NATO'nun genişlemesi için yapılan çalışmalara aktif olarak katılmıştır. Türkiye'nin NATO'nun genişlemesinden yana tavrı almasında, genişlemenin Avrupa'nın güvenliğine katkıda bulunacağını ve bunun da dolaylı olarak kendi güvenliğine katkı sağlayacağını düşünmesi etkili olmuştur. Bu bakımdan Türkiye NATO'ya başvuruda bulunan ülkelerin üyeliğini desteklemiş ve bu ülkelere özellikle Polonya'nın üyeliği için net bir tavır ortaya koymuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 7-9 Mayıs 1997'de Polonya'ya yaptığı bir gezi esnasında Polonya'nın NATO üyeliği hakkında şunu söylemiştir: "*Polonya*

NATO'ya girecektir ve en büyük desteği de Türkiye'den görecektir." (Milliyet, 08.05.1997, s. 14)

Demirel'in Polonya gezisinden bir ay sonra Madrid NATO zirvesi toplanmıştır. 8 Temmuz 1997'de toplanan ve Cumhurbaşkanı Demirel'in de katılmış olduğu bu zirvede Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan NATO'ya katılım müzakerelerine davet edilmiştir. Bu üç ülkenin katılım protokolleri ise 16 Aralık 1997'de Brüksel'de düzenlenen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında imzalanmıştır. (TBMM Komisyon Raporu, D. 20, Sırası: 749, s. 2) Polonya'nın NATO'ya katılımına ilişkin protokolün onaylanmasına dair kanun tasarısı, görüşülmek üzere 21 Ekim 1998'de TBMM'ye sunulmuştur. Görüşmeler sırasında Doğru Yol Partisi ve Fazilet Partisi grupları adına söz alan milletvekilleri, Polonya'nın NATO üyeliğine karşı olmadıklarını, ancak Avrupa Birliği üyeliği hususunda Türkiye'nin sürekli oylanmasını göz önünde bulundurarak bu protokolün onayının aceleyle getirilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. (TBMM Tutanak Dergisi, 21.10.1998, C. 64, s. 148-155) Daha sonra protokolün oylamasına geçilmiş ve oylamaya 196 milletvekili katılmıştır. Oylama sonucunda 180 kabul, 8 red, 2 çekimser ve 6 geçersiz oy çıkmış ve Polonya'nın NATO'ya katılımına ilişkin protokolün onaylanmasına dair kanun tasarısı yasalaştırılmıştır. Sonucun açıklanmasının ardından TBMM Başkanvekili Hasan Korkmazcan, yasanın Türkiye-Polonya dostluğuna katkı sağlamasını temenni etmiş ve Türkiye-Polonya Parlamentolararası Dostluk Grubu Başkanı olarak Yüce Meclise teşekkürlerini sunmuştur. (TBMM Tutanak Dergisi, 21.10.1998, C. 64, s. 166) Protokolün NATO'ya üye diğer devletlerin meclislerinde onaylanmasının ardından Polonya 1999 yılında NATO'ya üye olmuş ve böylece Türkiye-Polonya ilişkileri müttefik seviyesine ulaşmıştır. (Soylu, 2006: s. 8)

Doğu Bloku'nun dağılmasından sonra hız kazanan Türkiye-Polonya ilişkileri 90'lı yıllar boyunca büyük mesafeler kat etmiştir. İçinde bulunduğu ekonomik bunalımı kısa süre içinde büyük ölçüde çözümleyen Polonya, Türkiye ile ticari ilişkilerine önem vermiş ve bu durum her iki ülkenin de yararına olmuştur. Öte yandan 90'lı yıllar Polonya açısından çok büyük bir başka değişime daha sahne olmuştur. NATO'nun genişleme kararı almasının ardından Polonya NATO'ya

katılmak için başvuruda bulunmuş ve Türkiye bu konuda Polonya'ya büyük destek vermiştir. Böylece eskiden iki farklı ve rakip organizasyon içinde bulunan Türkiye ve Polonya müttefik olmuşlar ve ilişkilerini bu seviyede sürdürmeye devam etmişlerdir.

3.3.2. 2000'li Yıllarda Türkiye-Polonya İlişkileri

90'lı yılların sonu, bir zamanlar Varşova Paktı içinde yer alan Polonya'nın NATO'ya üyeliğine şahitlik etmiştir. Hiç kuşkusuz Polonya'ya üyelik sürecinde en büyük desteği veren ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Polonya'nın NATO'ya kabulüyle birlikte iki ülke müttefik olmuş ve 2000'li yıllar boyunca oluşan bu yeni şartlar içinde iki ülke ilişkileri hız kesmeden devam etmiştir.

Bilindiği üzere iki ülke ilişkilerinin gelişimine ticari faaliyetlerin büyük bir katkısı olagelmıştır. Bu bakımdan 2000'li yıllara yaklaşırken Türkiye ile Polonya arasında cereyan eden en büyük gelişmelerden bir diğeri, yine bu alanda yapılan bir atılımla mümkün hale gelmiştir. Taraflar arasında yapılan görüşmeler, 4 Ekim 1999'da Ankara'da Türkiye ile Polonya arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmasının yolunu açmıştır. 2002 yılına kadar aşamalı olarak bir serbest ticaret alanı oluşturulmasını öngören bu anlaşmayla ikili ticaret hacminin artırılması, ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi, ortak yatırım olanaklarının sağlanması gibi hedeflere ulaşılması planlanmıştır. (TBMM Komisyon Raporu, D. 21, Sırası: 301, s. 2-3) Anlaşmanın onaylanmasına dair kanun tasarısı 27 Ocak 2000'de TBMM'de görüşülmüş ve 209 kabul oyuyla tasarı yasalaştırılmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 27.1.2000, C. 24, s. 626-628) Böylece her iki ülkede yatırımlar yapmak isteyen girişimcilere kolaylıklar sağlanmış ve özellikle Doğu Bloku'nun dağılmasının ardından altyapı çalışmalarının hız kazandığı Polonya'da faaliyet göstermek isteyen Türk işadamlarına fırsatlar sunulmuştur.

2000'lerin başından itibaren Türkiye-Polonya ilişkileri sadece ticari faaliyetlerle sınırlı kalmamıştır. Polonya'nın NATO'ya üye olmasının ardından iki ülke askeri alanda da işbirliği yapmaya yönelmiştir. Bunun ilk somut örneği ise Polonya Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa'nın Türkiye ziyareti sırasında 19 Temmuz

1994'te imzalanan Teknik ve Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması'nın, 16 Şubat 2000'de TBMM'de onaylanması olmuştur. Bu anlaşma ile iki ülke arasında savunma malzemelerinin geliştirilmesi, üretimi, tedariki gibi sahalarda etkili işbirliği yapılmasını ve böylece her iki ülkenin savunma yeteneklerinin güçlendirilmesine katkıda bulunulması amaçlanmıştı. (TBMM Komisyon Raporu, D. 21, Sırası: 96, s. 3) Anlaşmaya dair kanun tasarısının onaylanması, uzun yıllardır NATO üyesi olan Türkiye ile NATO'ya yeni üye olmuş olan Polonya'nın askeri alanda da geniş kapsamlı bir işbirliğine yöneceklerinin bir göstergesi olmuştur.

Polonya Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa'nın Temmuz 1994'teki Türkiye ziyareti esnasında imzalanmış bir diğer anlaşma olan uluslararası karayolu taşımacılığı anlaşmasının tadiline ilişkin anlaşma ise TBMM'de 10 Mart 2003'te yasalaştırılmıştır. 19 Temmuz 1994'te imzalanmış olan bu anlaşma ile Türkiye-Polonya arasındaki ikili ve transit karayolu taşımalarının belli bir düzene kavuşturulması ve kolaylaştırılması hedeflenmiştir. (TBMM Komisyon Raporu, D. 22, Sırası: 63, s. 13) Anlaşmanın, imzalanmasından yaklaşık dokuz yıl sonra yasalaştırılması, 2000'li yıllarla birlikte Türkiye ile Polonya arasında artış gösteren ticari faaliyetlerin ortaya çıkardığı bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir.

2000'li yılların başından itibaren Türkiye ile Polonya arasında karşılıklı düzenlenen üst düzey ziyaretlerin sayısı önceki dönemlere kıyasla bir hayli artmış ve bu artış ilişkilere olumlu bir şekilde yansımıştır. Bu dönemde ilk üst düzey ziyareti Polonya Başbakanı Leszek Miller gerçekleştirmiştir. 6-7 Nisan 2003'te Türkiye'yi ziyaret eden Miller, aynı zamanda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, başbakan olarak ilk resmi yabancı konuğu olmuştur. Başbakanlık'ta resmi törenle karşılanan Leszek, düzenlenen ortak basın toplantısında Polonya'nın bir yıl sonra Avrupa Birliği üyesi olacağını söyleyerek, uzun yıllardır Avrupa Birliği kapısında bekleyen Türkiye'ye, Polonya'nın üyeliğinin ardından da her türlü desteği vereceklerini şu şekilde belirtmiştir: *"Biz Türkiye'nin AB adaylığını desteklemeye devam edeceğiz. Katılım süreciyle ilgili deneyimlerimizi Türkiye ile paylaşmaya hazırız. AB'ye giden yolda Türkiye'deki dostlarımıza istedikleri her türlü imkanları sağlamaya hazırız."* (Milliyet, 08.04.2003, s. 19)

Polonya Başbakanı Leszek'in ziyareti sırasında iki ülkenin farklı platformlarda birbirlerini destekleyeceklerine dair verilen beyanatlara, ikili ilişkilere olumlu katkılar sağlamıştır. Özellikle Leszek'in Türkiye'nin AB üyeliğine Polonya'nın her türlü desteği vereceğine dair sözleri oldukça olumlu karşılanmıştır. Dostane bir hava içinde geçen ziyaret esnasında iki ülke arasında bir de Örgütlü Suçlar, Terörizm ve Diğer Suçlarla Mücadele İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 7 Nisan 2003'te imzalanan anlaşma ile Türkiye ve Polonya'nın terörist faaliyetlerle bağlantılı suçlar, insan kaçakçılığı, kara para aklama, sanat eserleri kaçakçılığı ve uyuşturucu madde kaçakçılığına karşı birlikte mücadele etmesi ve bu konularda bilgi alış-verişi yapması öngörülmüştür. (TBMM Komisyon Raporu, D. 22, Sırası: 313, s. 4) 14 Ocak 2004'te TBMM'de onaylanan bu anlaşma, iki ülke arasında pek çok alanda yürütülen işbirliğinin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise Polonya'ya ilk ziyaretini 16–17 Mayıs 2005'te yapmıştır. Erdoğan, bu ziyareti esnasında Avrupa Konseyi 3. Zirve Toplantısı'na katılmış ve Polonyalı devlet adamlarıyla temaslarda bulunmuştur. Başbakan Erdoğan'ın bir sonraki Polonya ziyareti 13–15 Mayıs 2009'da gerçekleştirilmiştir. 14 Mayıs'ta gerçekleştirilen Türkiye-Polonya İş Forumuna katılan Erdoğan'a, dış ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan da eşlik etmiştir. (DEİK, 2009) Ziyaret esnasında iki ülke arasındaki ticaret hacmini artırmak adına görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca bu ziyaret esnasında imzalanan siyasi deklarasyonla ikili ilişkiler Stratejik Ortaklık şeklinde tanımlanmıştır. (MFA, 2013) 2010 yılının sonlarına doğru ise bu kez Türkiye'de düzenlenen Türkiye-Polonya İş Forumuna katılmak üzere Polonya Başbakanı Donald Tusk bir ziyarette bulunmuştur. (DEİK, 2010) 9 Aralık'ta gerçekleştirilen foruma katılan Başbakan Tusk ve heyeti, iki ülkenin ticari ilişkilerinin daha da geliştirilmesi için Türk yetkililerle temaslarda bulunmuşlardır. Tüm bu çabalar doğrultusunda Türkiye ile Polonya arasındaki ticaret hacmi 2011 yılında 5.255 milyar dolar, 2012 yılında ise 4.912 milyar doları bulmuştur. (MFA, 2013)

Polonya'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen üst düzey ziyaretlerden bir diğeri ise 13–14 Nisan 2006'daki Dışişleri Bakanı Stefan Meller'in ziyareti olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Meller'in

ziyareti esnasında yapılan görüşmelerde Türkiye-Polonya ikili ilişkilerinin yanı sıra Türkiye-AB ilişkileri ve uluslararası ve bölgesel konular ele alınmıştır. (MFA, 2006) Türkiye'den ise dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan 17-18 Kasım 2008'de mevkidaşı Radosław Sikorski'nin daveti üzerine Polonya'yı ziyaret etmiştir. Dışişleri Bakanı Babacan'ın ziyareti esnasında yapılan görüşmelerde, Türkiye ile Polonya arasındaki mevcut dostane ilişkilerin daha da geliştirilmesi imkanları üzerinde durulmuş ve Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri ele alınmıştır. (MFA, 2008)

2000'li yıllarda iki ülke arasında cumhurbaşkanı düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret ise Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński'nin 23-24 Ocak 2007'deki ziyareti olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Kaczyński'nin ziyareti esnasında yapılan görüşmelerde ikili ilişkiler başta olmak üzere bölgesel ve uluslararası konular üzerinde görüş alış-verişinde bulunulmuş, iki ülke arasındaki ekonomi ve ticaret alanındaki işbirliğinin daha da geliştirilebilmesi için olanaklar değerlendirilmiştir. (TCCB, 2007)

Kaczyński'nin ziyaretinden yaklaşık 4 yıl kadar sonra Polonya'nın yeni Cumhurbaşkanı Bronisław Komorowski tarafından davet edilen Türkiye'nin yeni Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, 5-7 Haziran 2011'de Polonya'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Ziyaretinin ilk gününde Varşova'yı gezen Gül, ikinci gün ise ev sahibi cumhurbaşkanı tarafından resmi törenle karşılanmıştır. Karşılamanın ardından heyetler arası görüşmeler yapılmış ve her iki cumhurbaşkanı bu görüşmelere başkanlık etmiştir. Bu ziyaret esnasında ayrıca bir de Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. (TCCB, 2011) Cumhurbaşkanı Gül ziyaretinin son gününde Polonya Meclisi'ni ziyaret etmiş ve temaslarını tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönmüştür.

2000'lerin başından itibaren karşılıklı düzenlenen üst düzey ziyaretlerin de etkisiyle Türkiye-Polonya ilişkilerinde, önceki dönemlere kıyasla büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde ekonomi ve ticaret alanlarındaki işbirliğinin yanı sıra politik alanda da iki ülkeni birbirine desteği söz konusudur. İki ülke arasındaki ticaret hacmi yıldan yıla artış gösterirken, özellikle Avrupa Birliği'ne katılma süreci gibi Türkiye'nin bir hayli üzerinde durduğu bir konuda Polonya'nın Türkiye'ye desteği

mevcuttur. 2014 yılında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin başlangıcının 600. yıldönümü kutlanacaktır. İgili ilişkilerdeki bu köklü geçmiş ve pek çok alanda sürdürölen işbirliği sayesinde Türkiye ile Polonya arasındaki dostane ilişkiler var olmaya devam edecektir.

SONUÇ

Türkiye-Polonya ilişkilerinin yaklaşık 600 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. 1414 yılında Goralı Skarbek ve Ermeni Gregory adındaki iki elçinin Polonya'dan Osmanlı Devleti'ne gönderilmesi, diplomatik ilişkilerin başlangıcı sayılmaktadır. Bu elçiler, Macar Kralı Sigismund'un Osmanlılara karşı Polonya'dan yardım istemesi, ancak Polonya Kralı Władysław Jagiełło'nun yardım etmek yerine arabulucu olarak elçi göndermeyi teklif etmesi üzerine gönderilmiştir. Böylece bu başlangıç uzun yıllar boyunca kurulacak temasların ilki olmuştur.

Tarih boyunca Osmanlı Devleti'ne en çok elçi gönderen devletlerden biri Polonya olmuştur. Gelen elçiler hoş karşılanmış ve verilen ahidnamelerle Polonyalılar Osmanlılar nezdinde ayrıcalıklı bir yere sahip olmuşlar ve özellikle ticaret alanda imtiyazlar elde etmişlerdir. Dolayısıyla iki ülke ilişkilerinin başlangıçtan itibaren genel olarak oldukça dostane bir hava içinde cereyan ettiğini söylemek mümkündür.

Polonya'da Kral Sigismund August'un 1572 yılında ölümüyle başlayan seçilmiş krallar dönemindeki ilk üç kralın tahta çıkışında bariz Osmanlı etkisi görülmektedir. Özellikle Sokullu Mehmet Paşa'nın çabalarıyla Osmanlı yanlısı krallar seçilmiştir. Osmanlı yanlısı kralların seçilmesi hem Osmanlılar açısından hem de Polonyalıların kendileri açısından avantajlı olmuştur. Habsburgluların ve Rusların adaylarındansa Osmanlı'nın adaylarını seçen Polonya soyluları, kendilerine düşman komşularından gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmişlerdir. Osmanlılar ise Balkanlar üzerinden gelebilecek tehlikelere karşı sınırlarını güvence altına almışlardır. Ayrıca Rusya'nın hem Polonya hem de Osmanlı Devleti için bir tehdit olarak algılanması, iki ülkeyi birbirine yaklaştıran en büyük faktörlerden biri olmuştur.

XVII. yüzyılı saymazsak iki devlet arasındaki ilişkilerin tarih boyunca oldukça dostane bir hava içinde geçtiğini söyleyebiliriz. İki ülke arasında savaşların en yoğun yaşandığı dönem XVII. yüzyıla tekabül etmektedir. 1620-1621 ve 1672-1676 Osmanlı-Lehistan Savaşları iki ülkenin bu dönemde yaptığı savaşlardandır.

Öte yandan 1683 yılındaki II. Viyana Kuşatması'nın başarısız olmasında Polonya Kralı Jan Sobieski büyük bir paya sahiptir. Jan Sobieski'nin kuvvetleri sayesinde Osmanlılar Viyana'yı ele geçirememiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu olay aynı zamanda Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmuş ve gerileme dönemi başlamıştır. Her şeye rağmen Osmanlılar ve Polonyalılar birbirlerinden nefret edecek kadar şiddetli bir düşmanlık yaşamamışlardır.

XVIII. yüzyılda Polonyalılar bir zamanlar Osmanlı Devleti'ni karşılıklarına olarak yardımına koştukları komşuları tarafından kötü bir sürprize maruz bırakılmışlardır. İlki 1772'de, ikincisi 1793'te ve üçüncüsü 1795'te olmak üzere Polonya üç kere komşuları Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından bölünmüştür. Üçüncü bölünmenin ardından tarih sahnesinden çekilen Polonya'nın durumunu Osmanlı Devleti kabul etmemiş ve Polonya'yı tanımaya devam etmiştir. Hatta Osmanlı sultanları yabancı devlet elçilerini kabul ettikleri salonda mutlaka Polonya elçisi için de bir yer ayırtmış ve Polonya'yı hala bağımsız bir devlet olarak tanıdıklarını diğer elçilere açıkça beyan etmişlerdir.

Üçüncü bölünmenin ardından Polonya yeniden kurulacağı 1918 yılına kadar 123 yıl boyunca sadece coğrafi bir bölge adından ibaret kalmıştır. 123 yıllık zaman içinde Polonyalı mültecilerin en çok tercih ettikleri varış noktalarından biri Osmanlı Devleti olmuştur. Polonya'da yaşanan 1831, 1848 ve 1863 ayaklanmalarının ardından çok sayıda mülteci Osmanlı Devleti'ne gelmiştir. 1842 yılında İstanbul'da kurulan Polonezköy sürgündeki pek çok Polonyalıya ev sahipliği yapmıştır. Öte yandan Polonya'dan gelen pek çok asker Osmanlı ordusu içinde yar almıştır. Paşalık rütbesine kadar yükselen bu askerler hem Osmanlı ordusunun modernizasyonunda görev almış hem de Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı savaşlarda büyük roller oynamışlardır. Ayrıca Polonya'dan gelen pek çok mühendis Osmanlı Devleti'nde demiryolu inşaatı, telgraf hattı yapımı gibi işlerde çalışmışlar ve Osmanlı Batılılaşmasına katkıda bulunmuşlardır.

I. Dünya Savaşı'nın ardından Polonya tekrar dirilmiştir. 1918 yılında Józef Piłsudski liderliğinde yeniden kurulan Polonya, kuruluşundan itibaren sınır meseleleri yüzünden bir müddet daha Rusya ile savaşmak zorunda kalmıştır. Aynı

dönemde ise Türkiye’de Kurtuluş Savaşı yaşanmaktaydı. Kurtuluş Savaşı’nda Türkler en büyük desteği Rusya’dan görüyordu. Bu yüzden Polonya’nın Rusya karşısında yenilmesi Türklerin çıkarıydı. Bu gerçek Mustafa Kemal tarafından açık bir şekilde ifade edilmesine rağmen, Polonyalılar hiçbir zaman Kurtuluş Savaşı’na olumsuz bir gözle bakmamışlardır. Aksine Kurtuluş Savaşı’nın başarıyla sonuçlanmasının ardından toplanan Lozan Konferansı boyunca Türk heyetiyle temas halinde olmuşlar. Lozan Antlaşması’nın imzalanmasından bir gün önce yani 23 Temmuz 1923’te Türkiye ile Polonya arasında dostluk, ticaret ve yerleşim anlaşmaları imzalanmıştır. Böylece Polonya, Türkiye Cumhuriyeti’ni ilk tanıyan devletlerden biri olmuştur.

Cumhuriyet’in kurulmasının ardından Atatürk dönemi Türkiye’inde Rusya’ya dayanan bir dış politika izlenmeye başlanmıştır. Aynı dönemlerde Polonya’da ise tamamen Rus karşıtı bir politika izlenmekteydi. Bu durum Polonya ile Türkiye’nin politik alanda çok yakın ilişkiler kurmasına engel olurken, iki ülke ilişkileri özellikle ticaret alanında yoğunlaşmıştır. Öte yandan tarihten gelen dostluk geleneği her zaman hatırlanmış ve yaşatılmak istenmiştir. Atatürk’ün 1937 yılında Polonezköy ziyareti bunun önemli bir göstergesi olmuştur.

II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Polonya bir kez daha tarih boyunca maruz kaldığı bölünmelerden bir yenisini yaşamış ve Almanlar ve Ruslar tarafından paylaşılmıştır. Savaş yıllarında Türkiye daima Polonya’nın yanında olmuş ve Polonya’ya imkanlar dahilinde yardımda bulunmuştur. Polonya altın ve paralarının Türkiye üzerinden Fransa’ya götürülmesi, Türk makamlarının sağladığı kolaylıklar sayesinde mümkün olmuştur. Yine Polonyalı askerlerin Fransa’ya nakilleri Türkiye üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ankara’daki Polonya Büyükelçiliği binasının kendilerine verilmesini talep eden Alman Büyükelçisi Franz von Papen’e İsmet İnönü’nün verdiği olumsuz yanıt ise Türkiye ile Polonya arasındaki sıkı bağların en büyük kanıtı olmuştur.

II. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte Türkiye Rusya’dan uzaklaşmıştır. Ancak bu kez Polonya Rusya’nın uydu devleti haline gelmiş ve bu durum bir süre boyunca iki ülke arasındaki ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur. 1960’lı

yıllardan itibaren Polonya’da Stalincilikten arınma kampanyasının başlatılması ve Türkiye’de Kıbrıs sorunundaki tartışmalar yüzünden çok yönlü bir dış politika izlenmeye başlanması sayesinde iki ülke tekrardan birbirine yaklaşılmaya başlamıştır. Her ne kadar farklı ekonomik ve siyasal sistemlere sahip olsalar da, 1960’lardan itibaren iki ülke gayet iyi ilişkiler kurmuştur. Karşılıklı gerçekleştirilen ziyaretler ise ilişkilerin daha da gelişmesine yardımcı olmuştur.

1990 yılında Polonya’da komünizmin sona ermesi ile demokratik sisteme geçilmiştir. Bu andan itibaren iki ülke ilişkileri daha hızlı yol almaya başlamıştır. Polonya’nın NATO üyeliğini en çok destekleyen ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Polonya’nın 1999 yılında NATO üyesi olmasıyla birlikte iki ülke ilişkileri müttefik seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca Polonya 2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olmuştur. Polonya, AB’ye üye olmasının ardından Türkiye’nin üyeliğini de destek vermeye başlamıştır.

600 yıl önce başlayan Türkiye-Polonya ilişkileri, yüzyıllar boyunca gelişmiş ve iki ülke arasında bir dostluk geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Osmanlı döneminde ortak Rus tehdidi iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Cumhuriyet döneminde ise geçmişten gelen gelenek yaşatılmış ve ilişkiler çeşitli engellere rağmen her zaman makul bir seviyede tutulmaya çalışılmıştır. Polonya coğrafi olarak Avrupa’da yer alıyor olsa da, hem Polonya hem de Türkiye “Doğu” ve “Batı”nın arasında kalmışlığı simgeleyen birer ülkedirler. Bu arada kalmışlık durumu iki ülkenin birbirine yaklaşmasında ve iyi ilişkiler kurmasında en büyük etken olarak değerlendirilebilir.

Batı Avrupa kültürünün yerel Avrupa kültürleri üzerinde bir baskınlık kurmasında Avrupa Birliği’nin payı büyüktür. Polonya’nın Avrupa Birliği’ne üye olmasıyla birlikte Batı Avrupa kültürü Polonya kültürüne nüfuz etmeye başlamıştır. Bu durumun Polonya’nın “öteki”ne bakışını da etkilediğine şüphe yoktur. Bir “öteki” olarak Türkler elbette bu durumdan olumsuz etkilenmektedirler. İşte tam da bu gerçeği, ilişkilerin geleceği açısından bir tehlike olarak görmekteyiz. Günümüzde Polonya’da çoğunlukla eski nesil Türk dostluğundan bahsederken, yeni nesil bunu çok da umursamamaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen tarihten gelen dostluk

geleneğimizin bozulmayacağına ve ilişkilerimizin bu doğrultuda sürekli gelişeceğine olan inancımız hala devam etmektedir.

KAYNAKÇA

TBMM Zabıt Cerideleri ve Komisyon Raporları:

TBMM Zabıt Ceridesi, Kırk Sekizinci İçtima, 14.8.1336 Cumartesi, Devre: I, İçtima Senesi: 1, Cilt: 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, Altmışaltıncı İçtima, 12 Kânunuevvel 1339 Çarşamba, Devre: II, İçtima Senesi: 1, Cilt: 4.

TBMM Zabıt Ceridesi, Altmış birinci inikat, 28-V-1933 Pazar, Devre: 4, İçtima: 2, Cilt: 15.

TBMM Tutanak Dergisi, 45. Birleşim, 14.II.1949 Pazartesi, Dönem: VIII, Toplantı: 3, Cilt: 16.

TBMM Zabıt Ceridesi, Elli beşinci İnikat, 25.III.1955 Cuma, Devre: X, İçtima: 1, Cilt: 6.

TBMM Tutanak Dergisi, 61. Birleşim, 21.4.1988 Perşembe, Dönem: 18, Yasama Yılı: 1, Cilt:10.

TBMM Tutanak Dergisi, 66. Birleşim, 18.1.1990 Perşembe, Dönem: 18, Yasama Yılı: 3, Cilt:39.

TBMM Tutanak Dergisi, 80. Birleşim, 11.3.1993 Perşembe, Dönem: 19, Yasama Yılı: 2, Cilt: 32.

TBMM Tutanak Dergisi, 89. Birleşim, 28.8.1996 Çarşamba, Dönem: 20, Yasama Yılı: 1, Cilt: 10.

TBMM Tutanak Dergisi, 10. Birleşim, 21.10.1998 Çarşamba, Dönem: 20, Yasama Yılı: 4, Cilt: 64.

TBMM Tutanak Dergisi, 53. Birleşim, 27.1.2000 Perşembe, Dönem: 21, Yasama Yılı: 2, Cilt: 24.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 118, Dönem: 8, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 27, Dönem: 18, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 299, Dönem: 18, Yasama Yılı: 3.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 155, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 89, Dönem: 19, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 43, Dönem: 20, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 25, Dönem: 20, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 749, Dönem: 20, Yasama Yılı: 3.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 301, Dönem: 21, Yasama Yılı: 2.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 96, Dönem: 21, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 63, Dönem: 22, Yasama Yılı: 1.

TBMM Komisyon Raporu, Sırası: 313, Dönem: 22, Yasama Yılı: 2.

Kitaplar:

Akin, Aptülahat (1991). **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara: TTK Basımevi.

Akşin, Sina, Bülent Tanör, Korkut Boratav (haz.), (ty). **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1**, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Alaçam, Sabih, Etem D. Deriş (1945). **Polonya**, İstanbul: Ölmez Eserler.

Antonowicz-Bauer, Lucyna (2006). **Polonezköyü**, çev. Yeşim Sarıtepe, İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı.

Arık, Sabire (2010). **Kuruluştan XVII. Yüzyıla Polonya Tarihi**, Ankara: Köksav Yayınları.

Armaoğlu, Fahir (1999). **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)**, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu.

Armaoğlu, Fahir (ty). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, Ankara: Alkım Yayınevi.

Chmielowska, Danuta (2006(a)). **Polsko-Tureckie Stosunki Dyplomatyczne w Okresie Miğdzywojennym**, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.

Davies, Norman (2001) **Heart of Europe: A Short History of Poland**, New York: Oxford University Press.

Davies, Norman (2005). **God's Playground**, Vol. II, New York: Oxford University Press.

Davies, Norman (2011). **Avrupa Tarihi**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi.

- Emiroğlu, Öztürk, Agnieszka Zstawna (der.), (2012). **Polonya Basımında Atatürk ve Türkiye (1919–1938)**, çev. Ö. Aydın Süer, Ankara: Tiydem Yayıncılık.
- Halecki, Oscar (1980). **Borderlands of Western Civilizations: A History of Central Europe**, Florida: Simon Publications.
- Kołodziejczyk, Dariusz (2000). **Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th century): An Annotated Edition of Ahnnames And Other Documents**, Leiden: E. J. Brill.
- Łatka, Jerzy S. (ty(a)). **Polonya-Türkiye**, çev. Bogumita Chochlinska-Mustafa Turhan, Yayın Yeri Yok.
- Łatka, Jerzy S. (ty(b)). **Lehistan'dan Gelen Sefirler: Türkiye-Polonya İlişkilerinin Altı Yüzyılı**, İstanbul: Perka A.Ş..
- Łatka, Jerzy S. (1987). **Lehistan'dan Gelen Şehit**, İstanbul: Boyut.
- Łatka, Jerzy S. (1992). **Polonezköy Adampol Cennetten Bir Köşe**, çev. Nalan-Antony Sarkady, İstanbul: Akbank.
- Łydko, Ludwik, Joseph Stanach (ed.), (tıpkı basım: 2006). **Resimli Mecmua Lehistan (Polonya) Sanayi ve Türkiye**, tıpkı basım yeri Ankara: Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliđi.
- Malden, Henry Eliot (2005). **Viyana 1683**, Türklerin Polonya Kralı John Sabieski ve Loraine Dükü Charles Leopold Tarafından 12 Eylül 1683'te Bozguna Uğratılmalarının Tarihi ve Sonuçları, çev. Uygur Kahraman, Ankara: Adapa Yayınevi.
- Nazır, Bayram (2008). **Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Oran, Baskın (ed.), (2002). **Türk Dış Politikası**, C. I: 1919–1980, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Reychman, Jan (1964). **Polonya ile Türkiye Arasında Diplomatik Münasebetlerin 550. Yıldönümü**, Ankara: Polonya Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği.
- Sander, Oral (2007). **Siyasi Tarih**, İlkçağlardan 1918'e, Ankara: İmge Kitabevi.
- Shaw, Stanford J. (2008). **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Cilt I Gaziler İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküşü 1280–1808, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: e Yayınları.
- Shaw, Stanford J., Ezel Kural Shaw (2006). **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Cilt II Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808–1975, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: e Yayınları.

Stachura, Peter D. (2004). **Poland, 1918–1945**, New York: Routledge.

Toros, Taha (1983). **Geçmişte Türkiye-Polonya İlişkileri**, İstanbul: Perka A.Ş..

Turan, Şerafettin (1989). **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, Ankara: TTK Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1975). **Osmanlı Tarihi**, Cilt II İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1995). **Osmanlı Tarihi**, III. Cilt I. Kısım, II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Makaleler:

Baykal, Bekir Sıtkı (1985). "Tarih Boyunca Osmanlı-Polonya İlişkileri", **Ord. Prof. Yusuf Bayur'a Armağan**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 247-255.

Gieysztor, Aleksander (2006). "The Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania 1370-1506", **The New Cambridge Medieval History**, Vol.VII c. 1415- c. 1500, Cambridge: Cambridge University Press, s. 727-747.

Kołodziejczyk, Dariusz (1999(a)). "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler", **Savaş ve Barış, 15–19. Yüzyıl Osmanlı-Lehistan İlişkileri**, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 21-33.

Michaud, Claude (2006). "The Kingdoms of Central Europe in the Fourteenth Century", **The New Cambridge Medieval History**, Vol.VI c. 1300-c. 1415, Cambridge: Cambridge University Press, s. 735-763.

Soylu, Bahar (2006). "20. Yüzyılın İkinci Yarısından Günümüze Polonya-Türkiye İlişkileri", **Bilge**, Sayı: 48 s. 8-11.

Strzelczyk, Jerzy (2006). "Bohemia and Poland: Two examples of successful Western Slavonic State-Formation", **The New Cambridge Medieval History**, Vol. III c. 900-c. 1024, Cambridge: Cambridge University Press, s. 514-535.

Toksoy, Nurcan (2006). "Avrupa Gazetelerinde Atatürk'ün Ölümüyle İlgili Olarak Çıkan Haber ve Yorumların Türk Basınına Yansıması", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 37-38, s. 141-186.

Wyrozumski, Jerzy (2006). "Poland in the Eleventh and Twelfth Centuries", **The New Cambridge Medieval History**, Vol. IV c. 1024-c. 1198 Part II, Cambridge: Cambridge University Press, s. 277-289.

Zelnik, Reginald E. (2006). “Russian Workers and Revolution”, **The Cambridge History of Russia**, Vol. II, Cambridge: Cambridge University Press, s. 617-636.

Bildiriler:

Chmielowska, Danuta (2002). “Birinci Dünya Savaşı’nın Polonya-Türkiye İlişkilerindeki Etkileri ve Politik Neticeleri”, **XIV. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. III, Ankara: TTK Basımevi, s. 137-142.

Chmielowska, Danuta (2006(b)). “Polonya Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Başlaması (1924–1927)”, **XV. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. V, Ankara: TTK Basımevi, s. 2245-2252.

Kołodziejczyk, Dariusz (1999(b)). “Between the Entente and Red Russia: Turkey and Poland after the First World War”, **Syposium Organised on the Occasion of the 75. Anniversary of the Foundatiton of the Republic of Turkey (28.10.1923–28.10.1998)**, Warsaw: Academic Publishin House DIALOG, s. 14-22.

Tezler:

Arık, Sabire (2004). “Polonya Kralı Jan III. Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri (1674–1696)”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Wawrzyniak, Krzysztof (2003). “Ottoman-Polish Diplomatic Relations in the Sixteenth Century”, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gazeteler:

Cumhuriyet

Milliyet

İnternet Kaynakları:

Polonya Büyükelçiliği (2005). Erişim: 15.04.2013, <http://www.polonya.org.tr/sec1-relations.html>

MFA (2006). Erişim: 03.05.2013, http://www.mfa.gov.tr/no_54---11-nisan-2006_-polonya-disisleri-bakani_nin-ziyareti-hk_.tr.mfa

- TCCB (2007). Erişim: 03.05.2013, <http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdet-sezer-basin-aciklamalari/494/60588/polonya-cumhurbaskani-lech-kaczynskinin-turkiye-ziyareti.html>
- MFA (2008). Erişim: 03.05. 2013, http://www.mfa.gov.tr/no_196---17-kasim-2008_-sayin-bakanimizin-polonya_yi-ziyareti-hk_.tr.mfa
- DEİK (2009). Erişim: 03.05.2013, http://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/1101/T_C_Başbakanı_Recep_Tayyip_Erdogan_in_Polonya_Ziyareti_vesilesiyle_Türk_Polonya_İş_Forumu.html
- DEİK (2010). Erişim: 03.05.2013, http://www.deik.org.tr/KonseyIcerik/1035/Polonya_Başbakanı_Sn_Donald_Tusk_in_Katılımıyla_Türk_Polonya_İş_Forumu_İstanbul.html
- TCCB (2011). Erişim: 03.05.2013, <http://www.tccb.gov.tr/yurt-disi/254/80010/polonya.html>
- MFA (2013). Erişim: 03.05.2013, <http://www.mfa.gov.tr/-turkiye-polonya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

ÖZGEÇMİŞ

Emrah Adalı 15.09.1986'da Muğla'nın Milas ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Milas'ta tamamladı. 2004 yılında Kocaeli Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğrenim görmeye başladı ve 2008 yılında mezun oldu. 2010–2011 akademik yılında Erasmus öğrenci değişim programı kapsamında Polonya'daki Białystok Üniversitesi'nde öğrenim gördü. 2008 yılından itibaren dönem dönem Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında ücretli İngilizce öğretmeni olarak görev almaktadır.